

MITROPOLIT
HIEROTHEOS VLACHOS

BOALA ȘI TĂMĂDUIREA SUFLETULUI ÎN TRADIȚIA ORTODOXĂ

Ceea ce-l face pe om ortodox nu este stăruința sa față de latura exterioară a Predaniei, ci experierea aspectului ei lăuntric, adică metoda ascetică – curățirea, luminarea și îndumnezeirea. Această metodă, aceste trepte ale vieții duhovnicești, sunt temelia dogmelor, temelia artei bisericești, dar și cauza care dă naștere obiceiurilor și datinilor poporului nostru, căci aceasta este teologia de care erau pătrunși străbunii noștri înainte de a fi fost occidentalizați. Din această pricină trebuie să avem râvnă pentru păstrarea aspectului lăuntric al Predaniei, metoda evlaviei ortodoxe prin care suntem vindecați, și atunci vom fi adevărați râvnitori ai obiceiurilor părintești. Căci, în afara metodei de vindecare, chiar având bunăvoință, suntem în primejdie de a ne face vrăjmașii și potrivnicii Predaniei Ortodoxe.

Mitropolitul Hierotheos Vlachos

Σοφία

Redactor: Ileana Buculei Grafică: Mona Curcă, Mihaela Voicu Coperta: *Cina de Taină (detaliu),* Măn. Vatoped, Muntele Athos, 1312

Traducerea s-a făcut după ediția: Metropolitan of Nafpaktos Hierotheos, *The illness and cure ofthe soul in the Orthodox tradition,* translated by Effie Mav-romichali, Birth of the Theotokos Monastery, Levadia, Grecia, 1993.

Prefață la ediția engleză

Boala și tămăduirea sufletului în tradiția ortodoxă este ultima dintr-un şir de patru cărţi despre *Psihoterapia ortodoxă.* La prima sa publicare în Grecia, în 1986, *Psihoterapia ortodoxă** a Arhimandritului Hierotheos Vlachos a avut un impact neaşteptat, chiar exploziv, dând naştere multor discuţii şi inspirând alte trei cărţi cu acelaşi subiect: *Tratamentul vindecător* (1987), *Convorbiri despre Psihoterapia ortodoxă* (1988) şi, în sfârşit, *Boala şi tămăduirea sufletului în tradiţia ortodoxă* (1989).

* *Cf.* ediția rom.: *Psihoterapia ortodoxă- știința Sfinților Părinți,* Ed. învierea, Timişoara, 1998. (n. tr)

Ultima lucrare din acest şir este, de fapt, o expunere rezumativă a întregului material al autorului asupra psihoterapiei ortodoxe, rezultat al unor convorbiri între autor şi câţiva credincioşi.

Principala convingere a autorului, care străbate cartea de faţă, este aceea că Ortodoxia nu aduce un „sistem" de comportare morală, ci asigură un tratament vindecător care tămăduieşte cel mai profund aspect al personalităţii omeneşti. Arhimandritul Hiero-theos Vlachos susţine că prin afirmaţia sa nu spune nimic nou, ci doar pune în lumină o învăţătură fundamentală a Părinţilor Bisericii: sufletul omului suferă de o boală care îi perturbă legătura cu Dumnezeu şi cu aproapele, ba chiar şi cu lumea. Biserica este un spital care primeşte pe toţi oamenii şi le tămăduieşte bolile duhovniceşti. Tămăduirea sufletului este „capătul" căii ortodoxe şi poate fi atinsă doar prin meşteşugul ortodox de vindecare, adică nevoinţa, aşa cum e înfăţişată în predania trezvitoare a Bisericii.

Când Părintele Hierotheos a fost chemat să predea la Şcoala Teologică *Sfântul Ioan Damaschinul* din Damasc, şi-a ţinut cursurile folosind materialul cărţii de faţă. Atunci, în 1988, am tradus pentru prima dată cartea în limba engleză, sub forma unei culegeri de eseuri cu titlul *Etică ortodoxă;* însă ea nu a fost publicată.

Vara trecută, bunul nostru prieten, Părintele Nikolas Pallis din Lancaster, Pennsylvania, ne-a oferit ciorna traducerii sale la această carte, traducere la care l-a îndemnat osârdia şi setea sa de învăţătură ortodoxă, ca şi iubirea faţă de turma sa. Aşa se face că am început să" lucrez din nou asupra textului şi astfel s-a ivit traducerea de faţă, pentru care îmi asum toată răspunderea.

Se cuvine să mulţumesc Părintelui Nikolas Pallis pentru amabila sa ofertă, ca şi prietenilor care m-au sprijinit şi m-au ajutat la această lucrare.

Effie Mavromichali

Introducere

La una din întâlnirile cu câţiva creştini, care a avut loc cu oarecare vreme în urmă, am avut o foarte interesantă convorbire asupra unor subiecte din viaţa duhovnicească, întrebările lor - şi chiar obiecţiile - erau atât de numeroase, încât am primit să revin spre a continua convorbirea. Am socotit de datoria mea să înfăţişez temele principale ale convorbirilor, deoarece cred că ele pot fi de folos mai multora, întrucât astăzi există mulţi creştini care au întrebări şi obiecţii asemănătoare.

Pentru început, simt că trebuie să dau unele amănunte despre convorbitorii mei şi să pomenesc câteva din trăsăturile cele mai caracteristice ale personalităţii lor, ceea ce îl va ajuta pe cititor să le priceapă mai bine întrebările, căci întrebările şi obiecţiile sunt strâns legate de întregul fel de trai al omului, ca şi de experienţa personală, cu aspectele ei negative şi pozitive.

Părintele Filip: Este un foarte bun preot, care-şi săvârşeşte lucrarea în turma sa, cu propovăduitoare sârguinţă, fiind foarte simţitor şi foarte interesat să-şi ajute cu adevărat turma. Slujeşte cu regularitate Liturghia şi încearcă să sporească viaţa liturgică a parohiei. Este un predicator foarte apreciat. Totuşi şovăie mult când ajunge la învăţătura ascetică a Bisericii, nu din reţinere, ci din necunoaşterea acestei părţi a vieţii bisericeşti şi din pricina ideilor cu care a fost deprins atât în universitate, cât şi la lecţiile de catehizare.

Athanasie: Este o persoană care se încrede mai mult în raţiune. Ţinteşte să sporească lăuntric prin raţiune şi este adevărat că, în trecut, mintea sa puternică l-a ajutat de multe ori să ocolească

greşeli grave. De aceea pune cam prea mult accent pe însemnătatea raţiunii. A făcut parte din multe organizaţii sociale şi politice, şi chiar din comunităţi religioase, fiind dezamăgit de toate. A aflat de curând despre tradiţia ortodoxă şi încearcă să o trăiască. însă marea sa problemă rămâne întâietatea raţiunii, divinizarea ei, absolutizarea şi, în ceea ce-l priveşte, autonomizarea.

Constantin: A trăit mulţi ani călăuzindu-se de raţiune. Mai apoi, a înţeles marea deformare pe care auto-divinizarea raţiunii o pricinuieşte vieţii duhovniceşti. Şi-a dat seama cu tărie că excesiva accentuare a raţiunii este o stare rătăcită, care nu ţine de trăirea ortodoxă. Este atitudinea vaarlamică de tâlcuire a vieţii duhovniceşti. A studiat psihologia şi poate judeca oamenii după cuvinte şi reacţii, putându-le prezenta personalitatea cu mare uşurinţă. Este însetat după tradiţia ortodoxă, a citit câteva cărţi şi şi-a dat seama că

Sfinţii Părinţi văd omul şi lumea prin altă prismă. I-ar plăcea să ajungă la acea trăire. Totuşi este puternic împiedicat de cunoştinţele anterioare, ca şi de propriul trecut: tradiţia întemeiată pe raţiune. Cu toate acestea, este atras de învăţătura patristică şi îşi dă silinţa să o trăiască.

Irina: Este singura femeie din grup. Ca fire, e foarte emotivă. A avut multe experienţe negative. Priveşte cu mare interes învăţătura patristică a Bisericii. Simte că Biserica este un spital, chiar şi fără ca cineva să i-o fi spus. Un spital care tămăduieşte persoanele bolnave. Simte că este bolnavă şi caută tămăduire. Însă vede tămăduirea doar ca pe ceva din afară, ca pe o scăpare de chinurile unei conştiinţe vinovate şi o eliberare de anxietate şi nesiguranţă. Socoteşte că dragostea şi slujirea din dragoste sunt tămăduitoare.

Vasile. Este un om cu principii conservatoare. Faptul că este mai în vârstă îl ajută să fie conservator. A învăţat partea practică a creştinismului şi adesea se revoltă împotriva exprimării unor păreri noi. Se simte în largul lui când este vorba de latura practică şi etică a creştinismului, astfel că învăţătura patristică o priveşte cu mult scepticism. Perspectiva sa asupra lucrurilor este foarte mărginită. Analiza patristică a sufletului, discuţiile despre minte şi inimă, distincţia între raţiune şi minte etc. îl sâcâie foarte tare, socotindu-le preocupări filozofice care deformează viaţa duhovnicească.

Acesta era grupul cu care am stat adeseori de vorbă după prima noastră întâlnire. Bineînţeles că în timpul convorbirii nu am avut putinţa să citez pasaje din Sfinţii Părinţi ai Bisericii. Uneori am folosit câteva cita te din memorie. Însă cititorul acestor discuţii poate găsi toate dovezile patristice în cărţile mele despre tămăduirea ortodoxă a sufletului: *1) Psihoterapia ortodoxă; 2) Tratamentul vindecător,* 3) *Convorbiri despre Psihoterapia ortodoxă.* Cititorul va găsi în aceste lucrări o *analiză* extinsă a poziţiilor prezentate aici ceva mai simplificat. De altfel, nu trebuie uitat că cele înfăţişate aici sunt doar punctele principale ale discuţiei şi, desigur, într-o discuţie nu se pot face analize prea ample, ci se ating doar lucrurile de temelie.

Mă rog ca publicarea acestor convorbiri să fie de folos cititorilor. Iar folosul nu este altul decât să-şi dea seama de propria boală şi să caute un tămăduitor şi o metodă de vindecare.

14 noiembrie 1987. Pomenirea celui între Sfinţi

Părintele nostru Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului.

Arhimandrit Hierotheos Vlachos

Prima întâlnire

Într-o duminică din anul l987, am slujit Sfânta Liturghie la o biserică din Atena. Era o biserică foarte mare, plină de oameni. În timpul dumnezeieştii Liturghii am tâlcuit un pasaj din Epistola Sfântului Pavel către Galateni, care se citea în acea duminică. Pasajul pe care l-am analizat pe scurt a fost: „Prigoneam Biserica lui Dumnezeu şi o stricam pre ea; şi spoream în credinţa iudaicească mai mult decât mulţi din cei de o vârstă cu mine în neamul meu, foarte râvnitor fiind părinteştilor mele obiceiuri" (Galat. 1, 13-14). Am stăruit asupra frazei „foarte râvnitor fiind părinteştilor mele obiceiuri". Printre alte lucruri, am spus următoarele.

Predica

Apostolul Pavel nu a fost o personalitate obişnuită. El învăţase Legea cu cel mai însemnat dascăl al vremii sale. Era plin de râvnă dumnezeiască. Totuşi, în ciuda cunoaşterii Legii şi a râvnei sale dumnezeieşti de a ţine părinteştile obiceiuri, a ajuns să lupte împotriva lui Dumnezeu, Care dăduse Legea. Căci, după învăţătura Sfinţilor Părinţi, toate descoperirile şi teofaniile lui Dumnezeu în Vechiul Legământ fuseseră teofanii ale lui Dumnezeu Cuvântul - a Doua Persoană a Sfintei Treimi. Deci fusese lăsată de Hristos Legea, iar Saul o cunoştea, şi în numele acestei Legi se lupta cu Hristos. Iată o situaţie tragică.

Totuşi la fel se întâmplă şi în zilele noastre. De multe ori avem râvnă dumnezeiască, dar este o „râvnă fără discernământ". Avem astăzi tendinţa de a urma învăţătura Părinţilor, de a vorbi despre Predania Părinţilor şi de a încerca să reînviem tradiţiile patristice. Este însă cu putinţă să luptăm pentru tradiţie, dar în realitate să îi combatem esenţa sau, în cel mai bun caz, să nu o cunoaştem. Voi pomeni trei situaţii:

Există anumiţi ortodocşi peste măsură de zeloşi, care luptă pentru respectarea dogmelor Bisericii. Şi, într-adevăr, acest lucru este necesar, fiindcă dogmele sunt expresia vieţii Bisericii. De fapt, din această pricină dogmele se numesc „hotărniciri", ele trasând graniţa între adevăr şi greşeală. Deci dogmele sunt, simultan, şi metoda şi leacurile pe care le primim spre a ne tămădui şi a ajunge la îndumnezeire, sunt descoperirea personală a lui Dumnezeu către noi. Există astăzi unii oameni care privesc dogmele ca pe o gândire filozofică, o filozofie a Părinţilor, la fel cum sunt şi alţii care le desconsideră de dragul experienţei. Este o' greşeală. Dogmele sunt expresia vieţii Bisericii. Călăuziţi de ele, vom ajunge la „cuvinte negrăite".

În zilele noastre, o mulţime de oameni sunt interesaţi de arta Bisericii, vorbind mult despre aşa-numita iconografie bizantină, arhitectură bizantină, muzică bizantină etc, întrucât artele liturgice bisericeşti arată o diferenţă calitativă faţă de oricare altă artă religioasă. Fără îndoială, nu este vorba de o exagerare, deoarece experienţa Bisericii se manifestă în arta bisericească, în muzica bizantină apare un element de tristeţe bucuroasă pe care doar ea îl poate înfăţişa. Frescele lui Panselin redau întreaga credinţă a Bisericii şi teologia Sfântului Grigorie Palama, care este cu ade-vărat glasul Bisericii. Teologia privitoare la Lumina necreată şi dezvoltarea isihasmului - dezvăluind pu-, ţinta omului de a ajunge la vederea lui Dumnezeu -sunt foarte bine întruchipate în arta lui Panselin.

De altfel, mulţi dintre grecii moderni, obosiţi de tradiţia alienantă şi de modul de viaţă apusean - care în multe privinţe este inuman - caută adevărata tra-diţie de care era pătrunsă viaţa strămoşilor noştri. Şi astfel în zilele noastre se poate observa o reînviere a nunţilor tradiţionale şi a arhitecturii tradiţionale. În general, oamenii se străduiesc să cultive obiceiurile şi datinile din străbuni.

De bună seamă, nu putem critica toate aceste strădanii, însă există şi primejdia de a avea râvnă pentru obiceiurile părinteşti, precum Apostolul Pavel înainte de Damasc, luptând de fapt împotriva vieţii pe care tradiţiile o înfăţişează. Este primejdios să vedem dogmele ca definiţii filozofice sau chiar ca definiţii teologice, dar care nu au legătură cu viaţa. Putem studia arta bisericească, putem observa partea ei estetică, dar respingându-i latura ascetică, adică aspectul cel mai de seamă. Iată una din ispitele majore ale zilelor noastre.

Cum să depăşim această dificultate şi ispită contemporană ? Singura ieşire este urmarea dreptei căi ortodoxe şi a metodei ortodoxe, spre a fi tămăduiţi şi a da piept cu viaţa însăşi, care se înfăţişează în toate cele pomenite mai înainte. Sfinţii Părinţi au prezentat în scrierile lor metoda ortodoxă, rezumată în cele trei trepte de căpetenie ale vieţii duhovniceşti: curăţirea inimii, luminarea minţii şi îndumnezeirea. Dacă cercetăm scrierile Sfinţilor Părinţi, pretutindeni vom descoperi cele trei trepte ale vieţii duhovniceşti. Evagrie Ponticul defineşte creştinismul „ca dogma despre Mântuitorul nostru Iisus Hristos, alcătuită din cea practică, cea firească şi cea teologică". Sfântul Dio-nisie Areopagitul vorbeşte despre trei trepte, care sunt curăţirea, luminarea şi desăvârşirea. Sfântul Grigorie al Nyssei foloseşte aceeaşi distincţie. Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbeşte despre filozofia practică (curăţirea), contemplaţia firească (luminarea) şi teologia mistică (îndumnezeirea). Sfântul Simeon Noul Teolog împarte *Capetele* sale în practice, gnostice şi teologice. În întreaga Tradiţie ortodoxă se vorbeşte despre cele trei trepte ale desăvârşirii. Acesta este chipul vindecării

omului şi felul în care el trăieşte Predania. El *se face* Predanie şi făureşte Predanie: este purtător al Predaniei.

Aşadar, ceea ce-l face pe om ortodox nu este stăruința sa față de latura exterioară a Predaniei, ci expe-rierea aspectului ei lăuntric, adică metoda ascetică - curățirea, luminarea şi îndumnezeirea. Această metodă, aceste trepte ale vieții duhovniceşti sunt temelia dogmelor, temelia artei bisericeşti, dar şi cauza care dă naştere obiceiurilor şi datinilor poporului nostru, căci aceasta este teologia de care erau pătrunşi străbunii noştri înainte de a fi fost occidentalizați.

Din această pricină, încheiam eu, trebuie să avem râvnă pentru păstrarea aspectului lăuntric al Predaniei, metoda evlaviei ortodoxe prin care suntem vindecați, şi atunci vom fi adevărați râvnitori ai obiceiurilor părinteşti. Căci, în afara metodei de vindecare, chiar având bunăvoință, suntem în primejdie de a ne face vrăjmaşii şi potrivnicii tradiției ortodoxe.

Întâlnirea de la centrul parohial

Cam acestea erau lucrurile spuse în predica zilei. Ele l-au impresionat profund pe preotul paroh, un bun familist şi mare râvnitor al Tradiției patristice. Îi studiase pe Sfinții Părinți, însă avea oarecare rețineri asupra tradiției ascetice în întregul ei, socotind că ascetismul se identifică şi se asociază cu moralismul, însă, aşa cum ştim, tradiția ascetică nu înseamnă moralizare, ci teologie, adică tămăduire. Studiase *Vindecarea ortodoxă a sufletului,* care circulase deja, şi mi-a spus că, într-adevăr, aceste gânduri şi abordări ne pot scoate din impasul în care am ajuns. Astăzi există, pe de o parte, o tendință filozofică, iar pe de altă parte, una psihologică. Marea ispită este a vedea lucrurile şi problemele omului în chip exterior, umanistic şi omenesc. Însă învățătura Sfinților Părinți ne poate scoate din impas.

Am admirat părerile preotului. Eram fericit, deoarece nu prea suntem obişnuiți să auzim asemenea opinii. Astăzi precumpănesc alte „limbaje", care nu prea seamănă cu limbajul Sfinților Părinți ai Bisericii.

M-a rugat să avem o discuție, fiindcă avea unele rețineri față de câteva idei din *Psihoterapia ortodoxă,* ca şi din alte cărți legate de ea, pe care le publicasem. Ar mai fi dorit şi câteva lămuriri asupra unor chestiuni din carte. Am primit sugestia bunului preot, Părintele Filip (căci acesta îi era numele), cu multă dragoste şi entuziasm, şi ne-am dus la centrul parohial de lângă biserică, pentru a discuta.

Am intrat. Mai erau acolo şi alți creştini care fuseseră la biserică şi ascultaseră predica. Oameni cu păreri şi - aş zice - tradiții diferite. Trebuie să spun că în parohie există un bun obicei: după dumnezeiasca Liturghie, oricine doreşte poate merge la centrul parohial unde primeşte o mică tratație şi discută felurite subiecte; căci oamenii simt că slujba nu este desprinsă de întreaga viață creştină. Din nefericire, viața urbană ne-a obişnuit cu un fel de trai inuman: locuim împreună fără să ne cunoaştem unii pe alții. Faptul s-a extins şi la viața bisericească. Luăm parte la slujba dumnezeiască rămânând străini unii față de alții. Suntem străini înainte de dumnezeiasca împărtăşanie şi rămânem străini şi după ea. Suntem închişi ermetic în noi înşine, întemnițați în groaznica închisoare a simțurilor şi a patimilor - mai ales patima iubirii de sine, rădăcina tuturor patimilor.

Astfel, enoriaşii acestei parohii, îndemnați de preotul lor, Părintele Filip, au căutat o întâlnire. Au căutat-o mai ales tinerii, încercând să se adune după dumnezeiasca împărtăşanie şi să schimbe între ei felurite gânduri. Patru persoane s-au apropiat îndeosebi de noi: Athanasie, Constantin, Irina şi Vasile. Trăsătura lor comună era faptul că aparțineau Bisericii şi, în particular, acestei parohii anume, fiind cunoscuții Părintelui Filip cu care vorbeau adeseori, nu numai duminica, după Sfânta Liturghie, ci şi în alte zile. Aveau cam aceeaşi vârstă - afară de Vasile, care era de vârstă mijlocie - şi aceleaşi căutări. Încercau să descopere Predania Bisericii şi doreau să trăiască adevăratul fel de viață al Bisericii Ortodoxe. Dar experiențele fiecăruia, ca şi punctele lor de plecare erau diferite. Din această pricină nu erau cu totul de acord asupra unor aspecte ale vieții duhovniceşti. Unul se întemeia mai mult pe rațiune. Altul, dezamăgit de aceasta, dorea să trăiască o viață aflată dincolo de rațiune şi simțuri. Un altul era extrem de emotiv, dar încerca să-şi preschimbe emotivitatea, fără să cunoască

adevărata metodă. Iar altul era stăpânit de vechile învățături despre viața creștinească, ce nu sunt prea departe de moralism; și, deși conștientizase această mare ispită, nu știa cum să scape de ea.

Deci existau multe lucruri în comun, dar și particularități. Biserica îi cuprinde pe toți oamenii, cu toate grijile și problemele lor, și încearcă să-i preschimbe. Biserica este, în orice caz, un spital duhovnicesc ce vindecă boala duhovnicească a poporului. Ea nu îndepărtează pe nimeni. Numai grupările sistemelor antropocentrice - politice, sociale ori chiar religioase -resping oamenii care nu sunt în stare sau nu doresc să se supună întru totul principiilor lor. În toate aceste sisteme există un puternic misticism, predominând o ideologie care cere supunere față de precepte abstracte. De aceea nici nu putem vorbi de supunere, ci de disciplină. În plus, ele sunt dominate de mania perfecțiunii. Te vor perfect, conform principiilor sistemului. Vai de tine dacă cumva păcătuiești, cu voie sau fără voie ! Te vor arunca afară, răspândind stigmatul ștergerii tale la toți prietenii sistemului. Hotărârea va fi făcută publică, pentru ca să se știe și pentru ca sistemul să nu aibă de suferit. Și cred că mania perfecțiunii este semnul care indică prezența schizofreniei. Omul care are această manie este, în realitate, schizofrenic. Biserica - fără a-l susține și a-l îndreptăți pe bolnav - îl primește așa cum este, străduindu-se, prin mijloacele pe care le are la dispoziție, să îl tămăduiască. Iată de ce în Biserică există oameni cu vârste duhovnicești diferite.

Astfel, existența unor creștini din medii diferite și cu preocupări diferite, însă cu un țel comun - dorința de a descoperi Predania Bisericii - se poate explica. Dezamăgiți de tot felul de sisteme umaniste și idei ciudate, ei sunt în căutarea unui lucru adevărat care să le umple sufletul.

După ce ne-am cunoscut, am schimbat câteva gânduri și ni s-a oferit, cu multă dragoste, o gustare de către doamnele de la Fondul de Caritate, care înte-meiaseră această lucrare, am început să vorbim. Menționez că întreaga discuție redată aici nu a avut loc într-o singură zi, în acea duminică însorită de toamnă, ci a continuat și după aceea. Ne-am întâlnit în același loc și am schimbat păreri de mai multe ori. Ei erau cei care puneau întrebările, iar eu răspundeam, căci mă ocupasem de subiect și ei o știau. În cele ce urmează, voi încerca să prezint dialogurile cele mai însemnate pe care le-am avut. La aceasta m-a ajutat nu doar memoria, ci și casetofonul pe care l-am avut, ca și notițele luate de convorbitorii mei. Acesta a fost materialul brut pentru transcrierea discuțiilor ce urmează.

1. Ortodoxia ca metodă de vindecare

Preotul, Părintele Filip, a început convorbirea:

- În predică, spuse el, ați vorbit de trei trepte ale vieții duhovnicești, care sunt curățirea, luminarea și îndumnezeirea. Cred că ați scris despre asta și în carte. Ați mai spus, dacă nu mă înșel, că prin metoda evlaviei ortodoxe suntem vindecați și astfel putem ajunge să-L cunoaștem pe Dumnezeu Aceasta îmi amintește de ceea ce ați scris în *Psihoterapia ortodoxă,* anume că Ortodoxia este un tratament vindecător și o știință, și că ea trebuie privită numai în acest fel. Aș vrea să vă întreb: Cum ați ajuns la această concluzie ? Este o învățătură a Sfinților Părinți sau o concluzie și un gând propriu ? Socotesc întrebarea absolut necesară, pentru că am obosit de atâta gândire teologică individuală. Fiecare face speculații, pornind de la subiecte teologice și duhovnicești, până într-atât încât se ajunge la o mare confuzie. Cum ați ajuns la această concluzie ?

Cum am ajuns la concluzia că Ortodoxia este un tratament vindecător

- Da, sunt într-adevăr dator cu niște explicații. Trebuie să recunosc că eram foarte dezamăgit de moralismul ce precumpănea la mulți creștini. Și când spun moralism, nu înțeleg nicidecum moralitatea - pe care o respect, căci până și trupul trebuie sfințit și curățit; ci înțeleg mentalitatea conform căreia trebuie să vedem toate lucrurile în chip exterior și trupesc. Fariseii din vremea Mântuitorului aveau principii morale și idei de acest fel; totuși n-au fost în stare să-L primească pe Hristos. Chiar și acum mă întristez la gândul că în Biserică precumpănesc atâtea concepții diferite. Mulți teologi expun o anume învățătură a lui Hristos sau a Sfinților Părinți și, fără a avea experiere personală, dau propria analiză. Apar astfel concepte care de fapt „ucid" omul și chiar viața însăși. Fiind eu însumi un om al vremii mele, a trebuit uneori să fac față unei asemenea situații.

Pe când eram student la universitate, am vizitat Muntele Athos şi am întâlnit oameni sfinţi care trăiau Predania Ortodoxă. Am văzut limpede deosebirea între vieţuirea după Predania Ortodoxă şi viaţa pe care am întâlnit-o în alte cercuri religioase. În acelaşi timp, cu ajutorul profesorilor mei de la universitate, am început să studiez textele patristice. În plus, eu şi unii dintre colegii mei ne-am ocupat multă vreme de manuscrisele Sfintelor Mănăstiri din Sfântul Munte. Această alăturare - studierea textelor patristice în mijlocul atmosferei şi vieţuirii părinţilor atoniţi îndumnezeiţi - mi-a deschis noi căi de comunicare cu viaţa

Bisericii. Am început să gândesc altfel. La aceasta am fost ajutat mai ales de studierea Sfântului Grigorie Palama. Cred că Sfântul Grigorie Palama este unul dintre Părinţii care pot avea o mare înrâurire şi pot aduce mult folos creştinilor de astăzi. Teologia sa, care este teologia Bisericii, este revelatoare. Începând de atunci, am ajuns să cunosc şi alţi oameni sfinţi din Sfântul Munte, dar şi din afara lui - atoniţi în inimă şi în vieţuire; şi astfel am ajuns la concluzia că Ortodoxia nu poate fi o filozofie sau o etică seacă, ci o metodă de vindecare. Ea îl vindecă pe om. Teologia ortodoxă se leagă mai degrabă cu medicina, decât cu filozofia. Am să pomenesc etapele cele mai caracteristice ale parcursului meu.

L-am studiat pe Sfântul Maxim Mărturisitorul. Mă preocupa subiectul dragostei. Am vrut să aflu ce anume este dragostea adevărată, deoarece se spun atâtea lucruri despre ea. Cele *Patru sute de capete despre dragoste* ale Sfântului Maxim Mărturisitorul miau stârnit curiozitatea. Însă, citind *Capetele* Sfântului Maxim, mi-am dat seama că vorbeau mai ales despre vindecarea omului. Sfântul Maxim Mărturisitorul arată ce este mintea omului, cum se îmbolnăveşte, cum este tămăduită. Mai vorbeşte şi despre patimi şi felul în care ele se vindecă; despre mişcările sufletului omenesc, ce pot fi fireşti, împotriva firii şi mai presus de fire. El leagă dragostea de nepătimire. Am înţeles şi că dragostea este „vlăstarul nepătimirii"; este „foc al nepătimirii", cum spune Sfântul Ioan Sinaitul. Pentru ca cineva să poată ajunge la dragostea dumnezeiască trebuie mai întâi să fie tămăduit. Căci, pe de o parte, este dragostea ce caută ale sale, adică egoismul, iar pe de altă parte, dragostea care „nu caută ale sale", întreaga strădanie a Bisericii stă în a-l duce pe om de la dragostea egoistă şi utilitaristă la dragostea jertfelnică. Dar aceasta presupune vindecarea omului.

Mai târziu m-am ocupat în special de *Filocalie.* După cum se ştie, *Filocalia,* culegerea mai multor lucrări ale Părinţilor trezvitori, este o scriere a Bisericii, compilată, în forma sa finală, de Sfântul Nicodim Aghioritul şi de fostul episcop al Corintului, Macarie Notaras. Ea poartă subtitlul: „în care, cu ajutorul moraliceştii filozofii a făptuirii şi vederii dumnezeieşti, mintea este curăţită, luminată şi desăvârşită". Acolo am văzut că toate textele trimit la vindecare. Ele vor besc despre felul în care mintea omului se îmbolnăveşte şi cum este ea tămăduită.

Ca student, am citit foarte mult şi am continuat studierea Sfântului Grigorie Palama, marele isihast atonit, pe care Predania l-a numit teolog, aşezându-l între cei patru mari teologi ai Bisericii, alături de Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Grigorie Teologul şi Sfântul Simeon Noul Teolog. În disputa cu Varlaam am întrezărit calea care trebuie urmată pentru a teologhisi în chip mântuitor. El vorbeşte de sfânta isihie sau liniştire şi de meşteşugul isihiei, subliniind că este singurul meşteşug vindecător care duce la vederea Luminii celei necreate, urmată de cunoaşterea lui Dumnezeu şi de mântuirea omului. Omiliile sale, cele mai multe ţinute pentru obştea credincioşilor săi din Tesalonic, sunt uimitoare. Vorbeşte acolo despre odihna (Sâmbăta) lui Dumnezeu şi a omului, despre tămăduirea patimilor, rugăciunea minţii, vederea Luminii celei necreate etc.

L-am studiat îndelung şi pe Sfântul Grigorie Teologul. Opera sa m-a făcut să-mi dau seama că teologi ai Bisericii trebuie numiţi „cei care au ajuns la vederea lui Dumnezeu" *(theoria),* cei care mai înainte şi-au curăţit inima de patimi sau, cel puţin, se străduiesc să se curețe de ele. Vorbind de A Doua Venire, el scrie că Dumnezeu însuşi va fi „lumină pentru cei cu mintea curăţită"; ba chiar mai mult, „după curăţia lor". Aceasta este ceea ce numim împărăţia Cerurilor. Iar Dumnezeu însuşi va fi „întuneric celor care şi-au orbit puterea înţelegătoare"; şi chiar mai mult, „pe măsura orbirii lor". El chiar numeşte întunericul acesta „înstrăinare de Dumnezeu". Deci mi-a devenit limpede că preotul nu „dă bilete" pentru ca omul să intre în Rai, ci îl tămăduieşte, astfel ca Dumnezeu să se facă pentru el lumină - şi aceasta este împărăţia Cerurilor - iar nu întuneric, adică iad şi înstrăinare.

Îngăduiți-mi să spun că mi-am dat seama de toate aceste lucruri nu doar prin studierea cărților patristice. Pe de o parte, am întâlnit părinți duhovnicești plini de har - „preschimbați" de harul lui Dumnezeu - şi prin ei am putut înțelege scrierile patristice; pe de altă parte, prin experiența mea pastorală. Ca duhovnic, văd zilnic cum, pe lângă spovedanie, este nevoie şi de tămăduire. Mulți se spovedesc, dar nu se tămă-duiesc. Este nevoie de un meşteşug aparte, astfel ca omul să se poată vindeca de patimi.

Toate aceste lucruri (şi încă multe altele pe care nu le pot aminti aici) m-au făcut să cred că trebuie să privim Ortodoxia ca pe un tratament şi o ştiință a vindecării.

Ortodoxia este ştiința vindecării

- Pot să vă întrerup ? - întrebă Athanasie. Am ascultat analiza cu mare interes şi nu aş vrea să vă contrazic. Respect cercetările dumneavoastră asupra acestui aspect delicat al vieții duhovniceşti. Însă mi se pare că folosirea anumitor termeni este uşor supărătoare. De pildă, ați spus mai întâi că Ortodoxia îl vindecă pe om, iar apoi ați tras concluzia că este o „ştiință a vindecării". Nu înțeleg cuvântul „ştiință". Ce legătură are Ortodoxia cu ştiința ? Ca om de ştiință, socotesc că ştiința formulează enunțuri conceptuale şi face cercetări la nivelul omului. Cum putem susține că Ortodoxia este o ştiință a vindecării ?

- Îmi place punctul dumneavoastră de vedere. Nu neg că mulți au venit la mine cu aceleaşi gânduri după publicarea cărții mele. Cred totuşi că nu este o problemă esențială. Folosesc cuvântul *ştiință (episti-mi)* în sensul lui originar, derivat de la verbul *epista-mai* care înseamnă *a cunoaşte întocmai.* Deci *ştiință* înseamnă aici metoda corectă pe care o folosim spre a ne tămădui. Medicina se numeşte şi ea ştiință, întrucât cunoaşte calea prin care trupul omului este tămăduit. Dacă acceptăm că Ortodoxia îl tămăduieşte pe om, atunci cred că avem dreptul să susținem că este şi o ştiință, deoarece cunoaşte calea adevărată prin care omul se tămăduieşte. Nu cred că acceptarea acestui fapt ridică vreo problemă.

- Asta este limpede, răspunse Athanasie, şi pot să înțeleg. Dar aveți atestări patristice pentru acest fel de a vedea lucrurile ? Cu alte cuvinte, folosesc Părinții acest termen ?

- Problema nu este dacă Părinții folosesc termenul, ci dacă noi putem să-l folosim, dacă Biserica într-adevăr cunoaşte calea adevărată a tămăduirii omului, deci dacă termenul are un temei. Ce vrea să spună termenul ? Aici este problema. Sfinții Părinți ai Bisericii n-au şovăit să folosească termeni care nu se aflau în Sfânta Scriptură, spre a înfățişa adevărul pe care îl are Biserica. De pildă, Părinții din veacul al IV-lea aplicau termenul *deoființă* (având aceeaşi esență) lui Hristos şi spuneau că Hristos are aceeaşi esență cu Tatăl. Câțiva conservatori au reacționat, spunând că termenul este nescriptural, adică nu e pomenit în Sfânta Scriptură şi deci nu-l putem folosi. Ei i-au învinovățit pe Părinți şi pentru că termenul fusese folosit mai înainte de către eretici - Pavel din Samosata îl folosise, deşi cu alt înțeles. El identifica deoființimea cu identitatea ipostasurilor. Sfinții Părinți, socotind că este drept să adopte termenul, îl desprind de înțelesul identității ipostasurilor şi arată că persoanele Sfintei Treimi au aceeaşi ființă sau esență, însă ipostasuri aparte. Astfel ei au statornicit că persoanele Sfintei Treimi au ființă sau esență de obşte şi existență aparte. Iar când au folosit termenul *ipostas,* l-au definit ca esență cu însuşiri. La fel au făcut şi cu termenul *persoană.* Deşi, în vremea lor, *persoană* avea înțelesul de înfățişare exterioară sau mască şi slujea în chip desăvârşit învățăturii eretice a lui Savellie, Părinții au identificat persoana cu ipostasul, au adoptat termenul, i-au dat conținut ontologic şi l-au aplicat persoanelor Sfintei Treimi. Deci problema este întreaga atmosferă pe care o poartă cuvintele, iar nu cuvintele în sine.

Dar în ceea ce priveşte subiectul aflat în discuție, aş putea spune că Sfinții Părinți folosesc şi ei termenul *ştiință.* Am analizat aceasta în cartea mea. Aş vrea totuşi să prezint un pasaj deosebit de la Sfântul Grigorie Teologul: „Cu adevărat meşteşug mai presus de toate meşteşugurile şi *ştiință mai presus de toate ştiințele* îmi pare a fi călăuzirea omului, făptura cea mai îndărătnică şi cea mai felurită". Sfântul Dionisie Areopagitul foloseşte de mai multe ori termenul *ştiință,* chiar pentru starea vederii dumnezeieşti *(theoria).* Vorbind despre un teolog ce cunoştea lucrurile dumnezeieşti, el scrie: „Era în chip înțelept şi *ştiințific* încercat în lucrurile dumnezeieşti". Sfântul Grigorie al

Nyssei vorbeşte şi el de mai multe ori despre îngrijirea terapeutică şi meşteşugul vindecării. Şi, bineînţeles, acela care ştie adevărata metodă de vindecare poate fi numit om de ştiinţă (terapeut).

Credinţa ortodoxă este legată de tămăduire

- Eu cred, spuse Vasile, un om cu principii conservatoare, că trebuie să vorbim cu precauţie despre asemenea lucruri. Sunt şi eu de acord că trebuie să ne tămăduim trăind în Biserică; dar nu credeţi că există primejdia să tăgăduim temelia Ortodoxiei, care este credinţa ? Când susţinem că Ortodoxia este un tratament vindecător şi o ştiinţă, nu credeţi că există primejdia să trecem cu vederea credinţa ?

- Se poate să apară unele primejdii. Depinde cum privim tămăduirea şi cum privim credinţa. Cred că ar trebui să mă explic. Prin tămăduire, mulţi înţeleg for mularea caracterului şi comportamentului social, adică plasează tămăduirea într-o atmosferă moralizatoare. Ne ducem la preot şi spunem: „Părinte, am furat". Iar el răspunde: „Pe viitor să nu mai furi..." E şi acesta un procedeu. Dar tratamentul vindecător al Bisericii nu se isprăveşte aici. Sau, iarăşi, mulţi încearcă să devină buni nefăcând păcate în chip exterior, având virtuţi, însă dispreţuiesc Predania ortodoxă.

- Deci cu alte cuvinte, ce este tămăduirea ? Cum o înţelegeţi ?

- O să ajungem şi la tămăduire. Dar vă rog: să nu schimbăm subiectul. Discutam dacă se poate accepta sau nu folosirea expresiei „Ortodoxia este un tratament vindecător şi o ştiinţă". Deci când vorbim de tămăduire, însă desprinzând-o de Descoperirea dumnezeiască şi de Predania ortodoxă, riscăm, desigur, să o schimbăm. Şi mai este o primejdie care pândeşte peste tot. Este posibil să vorbim despre credinţă în chip cu totul abstract; să înţelegem prin ea câteva principii raţionale şi obiective pe care trebuie să le primim în mod logic, crezând că aceasta este mântuirea. Astfel trăiesc teologii care lucrează în chip intelectual şi de aceea atâţia oameni vorbesc astăzi despre teologia academică. După părerea mea, tratamentul nu se poate desprinde de credinţa ortodoxă, căci unul presupune existenţa celeilalte. Aş vrea să analizez ceva mai mult aceste lucruri.

Termenul *ortodoxie* este alcătuit din două cuvinte: *orthi* (adevărat, drept) şi *doxa. Doxa* înseamnă credinţa, învăţătură şi slavă. Cele două cuvinte se leagă strâns unul cu celălalt. Dreapta învăţătură despre Dumnezeu înseamnă adevărată şi dreaptă slăvire a lui Dumnezeu. Căci dacă Dumnezeu este abstract, atunci rugăciunea către acel Dumnezeu este abstractă. Dacă Dumnezeu este personal, atunci rugăciunea dobândeşte un chip personal. Dumnezeu a descoperit adevărata credinţă, adevărata învăţătură. Spunem deci că învăţătura despre Dumnezeu şi toate cele ce ţin de mântuirea omului sunt Descoperirea lui Dumnezeu, iar nu descoperire omenească.

Totuşi Dumnezeu a descoperit adevărul unui popor care fusese pregătit. Iuda, fratele Domnului, fă-ţişează acest lucru foarte bine, spunând: „Rugându-vă să staţi vitejeşte pentru credinţa aceea care odată s-a dat sfinţilor" (Iuda 1, 3)- în acest loc, ca şi în multe altele asemănătoare, este vădit că Dumnezeu Se descoperă pe Sine sfinţilor - adică poporului care a ajuns la o anumită treaptă de creştere duhovnicească, ce-l face în stare să poată primi Descoperirea dumnezeiască. Sfinţii Apostoli au fost întâi vindecaţi, apoi au primit Descoperirea. Iar ei au împărtăşit Descoperirea fiilor duhovniceşti, nu doar prin învăţătură, ci în primul rând făcându-i să se nască din nou du-hovniceşte, în chip tainic. Noi primim dogmele şi rânduielile, altfel spus, primim credinţa descoperită şi rămânem în Biserică spre a fi tămăduiţi. Căci credinţa este, pe de o parte, Descoperire dumnezeiască pentru cei curăţiţi şi tămăduiţi, iar pe de altă parte, este calea cea dreaptă spre a ajunge la tămăduire, pentru cei care au ales să urmeze „calea".

Două feluri de credinţă

Este vădit, după spusele Sfinţilor Părinţi, că sunt două feluri de credinţă. Prima este credinţa raţională, numită credinţă din auzire, fiind o credinţă începătoare, credinţă simplă. A doua este credinţa întemeiată pe vederea lui Dumnezeu *(theoria),* este credinţa celor desăvârşiţi şi care mântuieşte pe om. Cele două feluri de credinţă nu sunt potrivnice una alteia. Prima este începătoare, iar cealaltă este urmarea celei dintâi. Deci noi primim credinţa Sfinţilor Părinţi ai Bisericii spre a ne

curați inimile de patimi şi a urca cu izbândă treptele curățirii. Împlinind aceasta, ajungem la luminarea minții, care este al doilea fel de credință, aşa-numita credință întemeiată pe vederea dumnezeiască. Când Adam a fost zidit de Dumnezeu, se afla în starea de luminare a minții. Dar, după cădere, a ajuns pradă feluritelor patimi. Deci acum avem nevoie de dreapta credință spre a ajunge la credința din vedere, adică luminarea minții, iar de acolo la vederea lui Dumnezeu. Prima credință ne deschide calea spre tămăduire, iar a doua este roadă şi urmarea tămăduirii omului.

Iacov, fratele Domnului, vorbeşte despre întâia credință, care are totuşi nevoie de fapte spre a-l curați pe om. El spune: „Că precum trupul fără de duh mort este, aşa şi credința fără de fapte moartă este" (Iacov 2, 26). Atât acceptarea teoretică a credinței din auzire, cât şi faptele pe care le cuprinde ne sunt trebuincioase spre a ne curați şi a ne vindeca. Apostolul Pavel vorbeşte despre credința desăvârşită, credință întemeiată pe vederea lui Dumnezeu, atunci când spune: „Socotim dar că prin credință se va îndreptăți omul, fără faptele Legii" (Rom. 3, 28). Mulți creştini cred că Iacov, fratele Domnului, îl contrazice pe Apostolul Pavel. Tâlcuind Epistola Apostolului Pavel către Romani, Luther mai ales a ajuns până acolo încât să vorbească doar despre credință, fără de fapte; el nu cunoştea faptul că Apostolul Pavel vorbea aici de credința din vedere dumnezeiască, ce se află dincolo de faptele Legii. Nu spune că nu este trebuință de faptele Legii. Atât întâia credință, cât şi faptele ne sunt trebuitoare spre a trece de treapta curățirii inimii în chip cuvenit şi temeinic. Când aceasta s-a săvârşit, ajungem la luminarea minții, care e arătată de rugăciunea neîncetată a minții. Aceasta este credința din vedere, care înseamnă depăşire, iar nu înlăturare a faptelor Legii.

Deci nu văd nici o deosebire între afirmațiile *Ortodoxia este o ştiință a vindecării şi un tratament* şi *Ortodoxia este credință.* Ele sunt legate una de alta. Desprinderea lor presupune o trăire eretică. Exact acelaşi lucru îl putem spune şi despre „teologia ortodoxă".

Teologia ortodoxă

- Voiam de câtva timp să pun această întrebare şi, în sfârşit, am prilejul s-o fac, spuse Constantin. Ați spus adineauri că teologia ruptă de viața Bisericii se poate numi teologie academică. Cum înțelegeți teologia ortodoxă ?

- Cred că ceea ce am spus mai devreme despre credință este valabil şi pentru teologie. Căci teologia nu este o ştiință intelectuală, ci glasul şi viața Bisericii. Iar Biserica este tărâmul teologiei ortodoxe. Întocmai cum au spus Sfinții Părinți, teologia este rugătoare iar rugăciunea este teologie. Când vorbim despre teologie ortodoxă, nu ne gândim la o simplă istorie a teologiei. Poate fi şi acest lucru, dar nu se mărgineşte la asta în chip absolut. în predania patristică teologii sunt cei care îl văd pe Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama îl mai numeşte pe Varlaam şi teolog, însă spune răspicat că acea teologie intelectuală se deosebeşte mult de vederea lui Dumnezeu. Teologi, după părerea Sfântului Grigorie Palama, sunt văzătorii de Dumnezeu, îndeosebi cei care urmează întreaga rânduială a Bisericii şi ajung la credința desăvârşită -luminarea minții.

Aşadar teologia este roadă vindecării omului, dar şi calea de a ajunge la tămăduire şi a dobândi cunoaşterea lui Dumnezeu. Cele pomenite mai înainte despre credință sunt valabile şi aici. Părinții învață că vederea lui Dumnezeu este un dar de la Dumnezeu, pe care îl dă când vrea El şi cui vrea El. Trebuie să ne rugăm spre a fi curățiți pe dinlăuntru, spre a fi izbăviți de patimi - de fapt, spre a ne preschimba patimile - şi pentru ca mintea să ne fie luminată, adică să dobândească rugăciunea minții în inimă. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că izbăvirea de durere şi plăcere este semnul că omul a trecut de treapta curățirii; semnul că a ajuns la treapta luminării sau a trecut de ea este izbăvirea de neştiință şi de uitarea lui Dumnezeu; iar semnul ajungerii la îndumnezeire este slobozirea de închipuire şi de toate înfățişările pe care i le aduce lumea simțurilor. Deci putem să ne rugăm stăruitor:

„Luminează întunericul meu!" Şi, dacă Dumnezeu va voi, Se va descoperi pe Sine. Atunci, pe de o parte, vom şti că am fost tămăduiți, iar pe de altă parte, că primim darul teologhisirii, al grăirii de Dumnezeu. De la treapta luminării minții până la treapta vederii dumnezeieşti lucrează rugăciunea minții. Vederea lui Dumnezeu poate dura de la câteva clipe până la câteva zile, însă după aceea omul

îndumnezeit se întoarce la starea rugăciunii minții. în starea de contemplare, rugăciunea se întrerupe; şi porneşte din nou când încetează vederea lui Dumnezeu.

De bună seamă, trebuie spus că sunt mai multe trepte ale vederii lui Dumnezeu. Vederea lui Dumnezeu *(theoria)* începe cu pocăința, se continuă cu rugăciunea minții, ajunge la luminare, este dusă către vederea lui Dumnezeu şi apoi către o contemplare statornică. Cu alte cuvinte, poate dura câteva ceasuri sau chiar zile. Deci aş putea spune că teologia ortodoxă este atât roadă tămăduirii, cât şi calea ajungerii la tămăduire. Dacă facem din ea o ştiință academică şi doar studiem felurite subiecte bisericeşti în chip exterior, nu vom reuşi să-i ajutăm cu adevărat pe oameni.

- Părinte, am observat până acum, spuse Irina, că folosiți mereu cuvântul *ortodox.* Vorbiți despre Biserica Ortodoxă, tămăduirea ortodoxă, teologia ortodoxă etc. Este oare un cuvânt la modă ? Mulți vorbesc despre ortodoxie, însă probabil că o văd ca pe o ideologie. De ce nu vorbiți de creştinism ?

- Mărturisesc că este o deprindere a mea. Ştiu că termenul se foloseşte astăzi fără măsură, ajungând chiar la extrem. Mulți atribuie termenului o conotatie ideologică. De bună seamă, sunt de acord că adevăratul creştinism este tot una cu Biserica Ortodoxă. Când vorbim de creştini, ne gândim la ucenicii lui Hristos. Iar când numim pe cineva ucenic al lui Hristos, vrem să spunem că este unit cu Hristos. Mi-a mai reproşat cineva că folosesec mai mult cuvântul Ortodoxie decât cuvântul Biserică. Acea persoană mi-a scris că amândoi termenii - creştinism şi ortodoxie - trebuie lăsați deoparte, căci au ajuns a fi o ideologie, şi că ar trebui să vorbim despre Biserică. Însă eu i-am răspuns că şi cuvântul „Biserică" poate fi folosit la fel de greşit, dacă socotim Biserica o asociație, o instituție...

Deci problema nu este ce terminologie folosim, ci cum o aplicăm. Unul poate vorbi despre creştinism şi să-l înțeleagă corect. Altul însă, nu. La fel se poate întâmpla şi cu alți termeni. Mulți oameni identifică Biserica cu clerul; alții, cu poporul. După învățătura Sfinților Părinți, mai ales cea a Sfântului Irineu, Biserica este tot una cu Ortodoxia şi cu dumnezeiasca Euharistie. Aceşti trei termeni sunt strâns legați unul cu celălalt. Biserica nu poate fi concepută în afara Ortodoxiei şi a dumnezeieştii Euharistii. Ortodoxia nu poate fi concepută afară de Biserică şi de dumnezeiasca Euharistie, tot aşa cum dumnezeiasca Euharistie nu se poate concepe în afara Bisericii şi a Ortodoxiei. Cei trei termeni sunt sinonimi.

Fără a trece cu vederea această realitate, vorbesc despre Ortodoxie nu în chip abstract, ci concret. Fac deosebire între Predania pe care o are Biserica - Trupul adevărat al lui Hristos - şi predaniile pe care le au alte denominațiuni. Mulți se numesc astăzi creştini, dar nu toți au aceeaşi tradiție în ceea ce priveşte meşteşugul tămăduirii şi cunoaşterii lui Dumnezeu. Aceasta se vădeşte şi în învățătura dogmatică.

- Părinte, am învățat că deosebirea între Ortodoxie şi celelalte denominațiuni ține de dogme. Acum adăugați că deosebirea ține şi de metoda de tămăduire. Ce înțelegeți prin asta ? Puteți lămuri părerile dumneavoastră mai pe larg ?

Deosebirile dintre Ortodoxie şi celelalte confesiuni

- Cred că am spus câte ceva despre aceasta mai devreme. Credința şi teologhisirea sunt, pe de o parte, roadă tămăduirii, iar pe de altă parte, sunt calea omului spre a ajunge la tămăduire şi la vederea lui Dumnezeu, care, fiind părtăşie cu Dumnezeu, este totodată şi cunoaştere a lui Dumnezeu. Şi aceasta este mântuirea omului. Deosebirile dogmatice oglindesc deosebirile corespunzătoare în privința tămăduirii. Sunt cazuri când aşa-numiții Uniți par a fi ortodocşi, chiar în ceea ce priveşte dogma purcederii Sfântului Duh. Ei nu adaugă *Filioque* la Mărturisirea de Credință, şi totuşi se deosebesc în ceea ce priveşte tratamentul de vindecare. Cred că există două criterii cu ajutorul cărora ne dăm seama că o persoană care a decedat este un ortodox şi un sfânt: primul este felul şi meşteşugul de tămăduire pe care l-a folosit, iar al doilea, sfintele moaşte. Cred că Ortodoxia le împlineşte pe amândouă. Cu alte cuvinte, avem atât meşteşugul ortodox de tămăduire, cât şi moaştele sfinților îndumnezeiți. Deosebirea se manifestă desigur şi în învățătura dogmatică, deoarece, aşa cum am pomenit la început, teologia este expresia vieții, este formularea felului de viață al omului.

Privind astfel, dacă cercetăm Ortodoxia în comparație cu denominațiunea Latină (Catolică - n.red.) şi cea Protestantă, vedem de îndată deosebirea. Protestanții nu au nici un fel de tratament de vindecare. Ei socotesc că atâta vreme cât cred în Dumnezeu, se pot mântui. Însă aşa cum am arătat deja, credința desăvârşită şi care îl mântuieşte pe om este cea întemeiată pe vederea dumnezeiască, ce presupune curățirea inimii. Iar aceasta se dobândeşte primind credința începătoare, care se arată prin lucrările pocăinței; iar lucrările pocăinței sunt toate câte ajută la vindecarea omului. Deci protestanții nu ajung la un tratament vindecător. Metoda de vindecare a latinilor nu este la fel de completă precum cea ortodoxă. Faptul că au ajuns să vorbească despre *Filioque* este rezultatul slăbiciunii lor în stabilirea legăturii între persoană şi societate. Astfel, ei nu disting însuşirile personale, care sunt nenaşterea Tatălui, naşterea Fiului şi purcederea Sfântului Duh. Tatăl este cauza zămislirii Fiului şi a purcederii Duhului Sfânt. Această slăbiciune şi nereuşită în privința exprimării dogmei treimice arată inexistența experierii şi descoperii dumnezeieşti. Căci acolo unde este vedere a lui Dumnezeu, există şi formulare dogmatică limpede.

De pildă, ucenicii lui Hristos pe Muntele Taborului au văzut slava lui Hristos. În acelaşi timp, au auzit în chip neauzit şi glasul Tatălui - „Acesta este Fiul Meu cel iubit" - şi au văzut venirea Duhului Sfânt în nor.

Cum spune Sfântul Grigorie Palama, norul este prezența Duhului Sfânt. Aşadar, ucenicii lui Hristos au dobândit cunoaşterea Dumnezeului Treimic prin vedere şi descoperire dumnezeiască. Lor li s-a descoperit că Dumnezeu este o singură Ființă şi trei Ipostasuri. Este ceea ce învață şi Sfântul Simeon Noul Teolog care, în imnele sale, susține de mai multe ori că, în timpul vederii luminii celei necreate, omul îndumnezeit primeşte Descoperirea Dumnezeului Treimic. Sfinții în contemplație nu confundă însuşirile ipostatice.

Faptul că tradiția latină a ajuns să confunde însuşirile ipostatice şi învață că Sfântul Duh purcede ființial şi de la Fiul arată neexistența unei teologii trăite nemijlocit. De asemenea, faptul că a ajuns până acolo încât să vorbească despre un har din zidire, înseamnă că nu a avut parte de experierea harului lui Dumnezeu. Căci, atunci când omul ajunge la experierea lui Dumnezeu, îşi dă foarte bine seama că harul este nezidit. întrucât nu au ajuns la această trăire, este vădit că nu pot avea o metodă de vindecare adecvată. Şi, într-adevăr, în tradiția latină meşteşugul acesta al vindecării - pe care îl aflăm în Ortodoxie - nu există. Nu se vorbeşte despre minte (*nous)**; rațiunea nu este deosebită de minte; întunecarea minții nu este socotită o boală şi nici luminarea ei nu înseamnă revenirea la starea dintâi. Multe texte latine, foarte răspândite, sunt sentimentale, epuizându-se într-un moralism sterp; în Biserica Ortodoxă există însă o puternică tradiție privitoare la aceste probleme, ceea ce arată adevărata sa metodă de vindecare.

* Cuvântul *nous* are felurite accepții în învățătura patristică. El se referă fie la suflet, fie la inimă, fie chiar la energia sufletului, însă *nous* este, în primul rând, ochiul sufletului, partea cea mai curată a sufletului, atenția cea mai înaltă. Se mai numeşte şi energie noetică (mintală), clar nu se identifică cu rațiunea *(logos).*

O credință îşi dovedeşte autenticitatea tocmai prin urmările ei vindecătoare. Dacă tămăduieşte, este o credință adevărată; dacă nu, nu este adevărată. Aceasta se aplică şi ştiinței medicale. Doctorul adevărat este acela care ştie cum să tămăduiască şi aduce vindecarea; şarlatanul nu poate aduce vindecare. La fel este şi cu sufletul. Din această pricină cred că deosebirea Predaniei ortodoxe atât de cea latină, cât şi de confesiunile protestante se vede mai întâi în felul tămăduirii. Deosebirea în tămăduire este urmarea deosebirilor dogmatice. Dogmele nu sunt filozofie; şi nici teologia nu este filozofie.

Teologia nu este filozofie

- Ştiți, mă întrerupse Athanasie, m-am ocupat mult de filozofie. Am citit o mulțime de cărți despre aceste lucruri şi am văzut că creştinismul a avut multă legătură cu filozofia şi a dezvoltat-o chiar. De exemplu, Sfântul Vasile cel Mare, care a studiat filozofia - la fel ca şi alți Sfinți Părinți - a dezvoltat şi mai mult filozofia *persoanei* în vremea sa. Până atunci, *persoana* fusese un concept abstract. Din vremea Sfântului Vasile ea a dobândit caracter ontologic. Am citit că, în învățătura

Părinţilor Capadocieni, *persoana* nu este un atribut al existenţei, ci ceea ce face ca existentul să fie cu adevărat existent. De asemenea, *persoana* nu este suficientă sieşi, ci este făcută să ajungă până la Cel ce Este, la Dumnezeu. Dacă astăzi suntem în stare să vorbim despre persoană şi personalitate, datorăm aceasta teologiei patristice. Deci cum puteţi spune că teologia ortodoxă nu este şi filozofie ?

- Întrebarea dumneavoastră este cu totul îndreptăţită. Aş vrea să spun că îmi place mult convorbirea noastră şi mai ales felul în care se desfăşoară. De obicei ţipăm, ne enervăm, ne supărăm şi nu putem sta de vorbă calm şi serios; însă aici nu se întâmplă aşa. Trebuie să dau câteva explicaţii şi să aduc unele clarificări necesare asupra poziţiei mele. De fapt, am mai auzit păreri similare, şi de aceea îmi face mare plăcere să explic exact ce anume înţeleg atunci când spun că ortodoxia şi teologia nu sunt filozofie.

Întâi de toate, trebuie să lămuresc ceea ce am spus mai devreme, că teologia ortodoxă este în primul şi în primul rând experiere, Descoperire. Dumnezeu Se descoperă pe Sine celor vrednici de această descoperire. Iar aceia care au şi alte daruri devin teologi ai Bisericii. Sfântul Grigorie Teologul a spus în chip de cugetare că Părinţii Bisericii nu teologhisesc în felul lui Aristotel, ci în felul Apostolilor. însemnă că ei nu teologhisesc în chip raţionalist, ci în felul în care teologhiseau Sfinţii Apostoli, care erau pescari. însă atunci când au primit Duhul Sfânt, s-au dovedit a fi adevăraţi teologi ai Bisericii. Deci teologia este experiere.

Tocmai acest aspect arată deosebirea între filozofie şi teologie. Filozofia este odrasla raţiunii omeneşti - adică raţiunea şi silogismele definesc expresia şi formularea conceptelor - pe când teologia este roadă Descoperirii lui Dumnezeu, făcută inimii curăţite a omului. Descoperirea este primită întâi de către inimă, iar apoi raţiunea o formulează. Deosebirea se vede în chip grăitor într-un loc din Proorocul Isaia şi în tâlcuirea pe care i-o dă Sfântul Ioan Gură de Aur. Proorocul Isaia scrie: „Iată stăpânul Domnul Savaot va lepăda din ludeea şi din Ierusalim pre cel tare şi pre cea tare... pre judecător şi pre prooroc şi pre prezicător" (Isaia 3, 1-2). Aici se face o deosebire clară între prooroc şi prezicător. Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Prezicătorul, prin marea sa dibăcie, prevesteşte cele ce se pot întâmpla, folosindu-se de experienţa sa practică". Şi continuă spunând că una este speculaţia şi altceva proorocia. Proorocul vorbeşte în Duhul Sfânt, „nepunând nimic de la sine"; pe când prezicătorul sau gânditorul îşi foloseşte inteligenţa. Deci este la fel de mare deosebirea între prooroc şi gânditor, „cât este de mare deosebirea între înţelepciunea omenească şi harul dumnezeiesc". în graiul Sfintei Scripturi, proorocul şi teologul sunt una. Se vădeşte deci că este o deosebire uriaşă între un teolog şi un filozof, prin urmare şi între teologie şi filozofie. Deşi au studiat filozofia vremii lor, Părinţii Bisericii au urmat totuşi o metodă diferită spre a dobândi cunoaşterea lui Dumnezeu. Iar metoda a fost cea isihastă.

O deosebire grăitoare între eretici şi ortodocşi a fost şi încă este faptul că ereticii foloseau filozofia spre a înfăţişa problemele de credinţă, pe când Sfinţii Părinţi au folosit Descoperirea dumnezeiască, aceasta fiind roadă isihiei în toată plinătatea ei. Dacă studiem cu băgare de seamă istoria bisericească, vedem limpede că, în domeniul bisericesc, cele două tradiţii au existat întotdeauna. O tradiţie era filozofică, întemeiată pe raţiune, fiind înfăţişată de toţi ereticii care au încercat să-L tâlcuiască pe Dumnezeu cu mintea proprie. Cealaltă tradiţie era isihastă, iar Sfinţii Părinţi se cuprind în ea.

Să luăm un exemplu simplu. Ereticii au încercat mereu să rezolve problema felului în care Dumnezeu, Care este unul, poate fi în acelaşi timp trei. Pentru filozofie lucrul era de neînţeles. Deci încercând să rezolve problema, Savellie vorbeşte despre un Dumnezeu cu trei moduri de manifestare: adică acelaşi Dumnezeu apare ca Tatăl în Vechiul Legământ, ca Fiul în Noul Legământ şi ca Sfântul Duh în viaţa Bisericii, însă în acest fel desfiinţa modul de existenţă personală a fiecărei Persoane a Sfintei Treimi. Sfinţii Părinţi aveau descoperirea şi experierea faptului că Dumnezeu este unul, dar şi treimic. Ei şi-au exprimat experienţa păstrând termenii folosiţi de eretici, după ce mai întâi i-au curăţat şi le-au dat alt conţinut. De altfel, ei au folosit limbajul apofatic spre a dovedi neputinţa gândirii de a-L cuprinde şi a-L înfăţişa pe Dumnezeu. Această teologie apofatică este „Golgota" şi „crucea" cunoaşterii omeneşti, dar şi a raţiunii umane.

Vorbind despre felul în care Dumnezeu este unul şi întreit, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: „Dumnezeu este împărţit, dar neîmpărţibil... El este unit în chip împărţibil". Şi apoi încheie

spunând: „Din această pricină, atât împărțirea, cât şi unirea sunt un paradox". Sfântul Thalassie scrie acelaşi lucru: „Monada mişcându-se către triadă rămâne monadă; iar triada adusă din nou la monadă rămâne triadă; ceea ce este un paradox". Cum poate fi o astfel de Descoperire formulată în chip filozofic şi înțeleasă intelectual ? Se pot folosi termeni filozofici pentru formularea ei, totuşi ea nu poate fi înțeleasă intelectual. încă o dată Părinții au dat de ruşine judecata omenească şi au trecut dincolo de filozofie prin teologia apofatică şi exprimarea apofatică. Sfântul Grigorie Teologul spune în chip grăitor: „Pre Dumnezeu este cu neputință a-L tâlcui şi încă mai cu neputință a-L gândi". După o astfel de afirmație, cum ar mai fi cu putință omului să-L exprime şi să-L conceapă pe Dumnezeu ? Nu mai rămâne loc de speculații dialectice. Sfântul Grigorie Palama învață că nu putem face speculații dialectice despre Dumnezeu, putem avea doar postulate primite prin Descoperire. Toți Sfinții Părinți critică filozofia vremii lor şi o resping. Sfântul Vasile cel Mare se leapădă de filozofie şi deplânge timpul pierdut cu dobândirea înțelepciunii lumeşti.

Ceea ce ați pomenit mai înainte despre termenul *persoană* este adevărat. Sfinții Părinți l-au adoptat, i-au dat ontologie, identificându-l cu termenul *ipostas* şi, fireşte, cu Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. însă, făcând aceasta, nu filozofau, nici nu încurajau filozofia. De altfel, exemplul dezvăluie neputința filozofiei de a-L tâlcui pe Dumnezeu. Pentru aceasta era nevoie de o altă poziție privilegiată. Sfinții Părinți - trebuie limpezit din nou - nu lucrau filozofic, socotindu-se filozofi, ci aveau trăire pe care apoi o înfățişau în termenii vremii lor, umplându-i cu o nouă viață. Şi nu au făcut-o pentru că ar fi fost necesar credinței, ci fiindcă apăruseră ereticii care încercau să strice credința.

Primii creştini ştiau foarte bine că în Vechiul Legământ există Dumnezeul descoperit (Iahve), care este Cuvântul dinainte de întrupare, şi Dumnezeul ascuns (Elohim). De asemenea, trăiau prezența Duhului Atotsfânt. Nu era loc de confuzie. în drumul său spre Damasc, Apostolul Pavel a primit marea descoperire că Dumnezeul Vechiului Legământ este Iisus şi astfel, fiind în starea de vedere dumnezeiască, a identificat pe Iahve din Vechiul Legământ cu Hristos pe Care-L prigonea. Mai târziu, gnosticii au susținut că Dumnezeul Care se înfățişează în Vechiul Legământ, Care a zidit lumea, este un Dumnezeu inferior. Spre a respinge învățăturile eretice, monarhienii au ajuns să susțină că nu există Dumnezeu superior sau inferior: Dumnezeu este unul, o singură ființă şi un singur ipostas. În acest caz, spre a răspunde ereticilor mo-narhieni care au formulat o astfel de învățătură întemeiată pe propria judecată, Sfinții Părinți au spus că Dumnezeu este o ființă şi trei ipostasuri - trei persoane. Nu au făcut-o spre a face să înainteze filozofia vremii lor sau pentru că erau filozofi, ci, teologi fiind, voiau să înlăture marea ispită de care era pândită filozofia. Astfel au răspuns filozofiei. Nu erau filozofi, aşa cum nu erau nici psihologi, sociologi sau chiar moralişti etc. Erau Părinți ai Bisericii, adevărați păstori, care păstoreau în chip teologic şi teologhiseau pastoral.

Ortodoxie şi psihologie

- Cred că este rândul meu să întreb, spuse Constantin, care pe vremuri se ocupase mult de psihologie. Nu m-am ocupat de teologie sau de filozofie, dar am avut mult de-a face cu psihologia. La început, când ați pomenit că creştinismul este o ştiință a vindecării şi un tratament care vindecă sufletul omului, am fost entuziasmat. V-am urmărit cu mult interes, deoarece cred că astfel creştinismul, şi mai ales Ortodoxia, îl poate ajuta pe omul zilelor noastre. Astăzi psihologia şi psihiatria s-au dezvoltat extrem de mult, căci s-a dovedit că omul suferă de boli psihice. Am fost însă uimit să aud că, aşa cum nu erau filozofi, Părinții nu erau nici psihologi. Aş vrea deci să vă argumentați poziția.

- Nu cred că este prea greu de susținut acest punct de vedere. Subiectul este foarte simplu. Sfinții Părinți erau Sfinți. Sfințenia nu are un înțeles moral, ci ontologic. Se numesc Sfinți „datorită Celui Sfânt de Care se împărtăşesc". Dumnezeul cel Sfânt dăruieşte oamenilor energia Sa cea necreată şi îi sfințeşte. El sălăşluieşte cu adevărat în om prin har şi astfel omul se face sălaş al Sfântului Dumnezeu Treimic, templu viu al lui Dumnezeu. Apostolul Pavel împarte oamenii în trei categorii. Oamenii trupeşti sunt cei lipsiți de Sfântul Duh, cei care trăiesc potrivnic firii. Oamenii sufleteşti sunt şi ei oameni trupeşti, neavând nici ei pe Duhul Sfânt, dar trăind potrivit firii, adică au

virtuți, însă virtuțile fireşti. Ei sunt oameni buni, milostivi, înfrânați, cu dragoste firească etc. Totuşi nu sunt Sfinți, căci nu s-au făcut sălaşuri ale Duhului Sfânt. Prin urmare, nu pot ajunge la părtăşia cu îndumnezeitoarea energie a lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama scrie: „Dacă Dumnezeu nu lucrează în noi, tot lucrul nostru păcat este". Oamenii duhovniceşti sunt cei care lucrează îndemnați de Duhul Sfânt, „prin înfiere şi prin cunoaştere şi contemplare". Apostolul Pavel spune răspicat: „Iar omul cel sufletesc nu primeşte cele ce sunt ale Duhului lui Dumnezeu; că nebunie sunt lui şi nu le poate înțelege, căci duhovniceşte se judecă. Iar cel duhovnicesc le judecă toate, iar el de nimeni nu se judecă" (1 Cor. 2, 14-15).

Psihologia este o ştiință modernă, un vlăstar al creştinismului apusean. În marea lor pustiire şi lipsă de speranță, oamenii au descoperit psihologia, tocmai fiindcă „Bisericile" din Apus au pierdut predania isihastă a Bisericii. Însă în învățătura patristică se spun o mulțime de lucruri despre suflet, despre boala şi tratarea lui. Noi, ortodocşii, nu suntem copleşiți de descoperirea şi progresul psihologiei. Monahii care au purces la tămăduirea sufletului ştiu foarte bine cum se înfățişează patimile, cum lucrează diavolul şi cum pătrunde în inimă harul lui Dumnezeu. În cartea mea *Convorbiri despre Psihoterapia ortodoxă* există un capitol anume despre acest subiect pe care îl analizează. Deosebirea între psihologie şi tămăduirea ortodoxă a sufletului - sau mai curând între psihoterapia umanistă şi cea ortodoxă - este şi ea scoasă în evidență. Aş putea să subliniez aici punctele principale.

În psihologie, sufletul nu este după chipul lui Dumnezeu, ca în teologia ortodoxă, ci este o simplă funcție a trupului. Din această pricină vorbim despre *o psihologie fără suflet.* În psihologia contemporană sufletul nu are conținut ontologic. Iar când psihologia vorbeşte despre îmbolnăvirea sufletului, înțelege doar dezechilibrul psihologic al omului sau feluritele experiențe traumatice din viața sa de până atunci. însă în teologia ortodoxă boala constă în întunecarea minții.

De asemenea, în psihologia umanistă, terapia este echilibrarea puterilor lăuntrice ale sufletului; pe când în teologia ortodoxă, terapia este legată de unirea omului cu Dumnezeu, de vederea lui Dumnezeu şi de ajungerea la îndumnezeire, care este tot una cu vederea lui Dumnezeu. Metoda terapeutică a psihologiei antropocentrice este clar diferită de cea a psihoterapiei ortodoxe. De altfel, psihologia antropocentrică nu poate distinge între energiile cele create şi cele necreate - cu alte cuvinte, dacă boala se datorează epuizării sau posesiunii - şi nici nu acceptă lucrările harului necreat. Ea atribuie totul unui singur factor. Psihologia nu crede în existența diavolului şi neagă în cea mai mare parte lucrările harului necreat al lui Dumnezeu.

- A vorbi despre psihoterapie ortodoxă nu stârneşte însă confuzie ? Au folosit Părinții termenul acesta ?

- În toate scrierile patristice se vorbeşte de tămăduirea sufletului. Fie că spunem tămăduirea sufletului, fie psihoterapie, este unul şi acelaşi lucru. Problema este să vedem dacă Părinții vorbesc despre tămăduirea sufletului; şi, în continuare, care este antropologia şi soteriologia Părinților. Aici se află adevărul. Oricum, faptul că aşezăm după *psihoterapie* cuvântul *ortodoxă* nu face decât să o diferențieze de altă psihoterapie.

- Vreți să spuneți că negați cu desăvârşire părerile psihologiei contemporane ? Nu sunt ele de nici un folos ? Punând întrebarea, mă gândesc la un psiholog care pretinde că dacă Părinții ar trăi astăzi, ar folosi de bună seamă principiile psihologiei contemporane. Care este părerea dumneavoastră ?

- Mai întâi, trebuie să subliniez ceea ce am spus mai înainte: descoperirea psihologiei, care a avut loc în Apus, a fost rezultatul deznădejdii omului occidental, datorate lepădării şi disprețuirii întregii predanii trezvitoare a Bisericii. Pentru omul occidental, care se înstrăinase de tradiția isihast-trezvitoare, psihologia a fost o minunăție. Nu este însă şi cazul ortodoxului. Dacă Părinții ar fi trăit astăzi, s-ar fi uimit de minunarea omului față de aceste teorii. La fel ca şi nevoitorii contemporani, Părinții care cunosc din trăire starea lăuntrică a sufletului, meşteşugurile diavolului şi manifestările „omului celui vechi", ca şi energiile harului lui Dumnezeu, socotesc descoperirile psihologiei relativ neinteresante, căci, pentru cel care primeşte cunoaşterea desăvârşită, o cunoaştere mediocră este prea puțin însemnată. Pe cât de mare este deosebirea între înțelepciunea omenească şi înțelepciunea dumnezeiască, la fel de mare este şi deosebirea între psihoterapia omenească şi cea ortodoxă. Când

omul trăieşte şi experiază dragostea dumnezeiască, ce este desăvârşirea dragostei, „putere unificatoare şi cuprinzătoare", „răpire a minţii", „beţie a duhului", „dor pătrunzător şi neîndurat" şi o stare de „flămânzire", cum oare îşi va abate privirea spre dragostea trupească şi necurată, care este un idol şi o cădere a dragostei? Părinţii din zilele noastre - a căror viaţă înfăţişează întreaga experienţă a Bisericii - socotesc şi ei ca aproape nesemnificative aşa-numitele descoperiri luminate ale psihologiei contemporane.

Acum, revenind la întrebare: Dacă Părinţii ar fi trăit astăzi, ar fi acceptat interpretările psihologiei fără a le cerceta, aşa cum au făcut cu filozofia ? Să lămurim întâi câteva lucruri. Întâi de toate, Părinţi există şi astăzi; întâlnind asemenea Părinţi, mi-am dat seama de reţinerile lor faţă de psihologie. În orice caz, Părinţii nu au trăit numai în trecut, ci există şi azi. În al doilea rând, Părinţii, la vremea lor, nu au primit conceptele filozofiei. Având ei înşişi cunoaştere desăvârşită, mai aveau oare nevoie de cunoaşterea filozofilor ? Au folosit doar termeni filozofici, cărora le-au dat înţeles nou şi ontologie. Aproape sigur că la fel ar fi făcut şi cu psihologia.

Sfântul Grigorie Palama îl critică pe Varlaam pentru a fi adus tâlcuiri psihologice vieţii duhovniceşti. Mulţi alţi Părinţi au avut aceeaşi atitudine. Noi nu încercăm să pătrundem în aşa-numitul subconştient pe cont propriu, cu ajutorul raţiunii, căci aceasta poate duce la schizofrenie. Metoda noastră este următoarea: fără a ne lăsa atraşi în autoanalize istovitoare, încercăm să ţinem poruncile lui Hristos în viaţa noastră. Încercând să ţinem poruncile, vechiul nostru sine cu patimile sale se dezvăluie. Urmează apoi strădania vindecării de patimi. În paralel, încercăm să ne păstrăm mintea fără mândrie şi fără de vicleşug şi astfel ea ajunge să deosebească gândul bun de cel de la diavolul. Ne străduim întru trezvie şi astfel mintea poate deosebi gândurile, cum spune Sfântul Diadoh al Foticeii; ea adună gândurile dumezeieşti în vistieria ţinerii de minte, lepădând în acelaşi timp pe „cele întunecate şi drăceşti". Şi, în această atmosferă, adevărata pocăinţă se face lucrătoare.

Desigur, prin iconomie acceptăm unele păreri ale psihologiei şi psihoterapiei contemporane, în două situaţii. Primul caz cuprinde oamenii al căror sistem nervos a fost vătămat din felurite pricini - suprasolicitare psihică sau mintală - şi care au acum serioase probleme psihice. Al doilea caz este cel al oamenilor care, în mod voit, nu au nici o legătură cu Biserica şi cu tainele ei. Cred că aceştia pot fi ajutaţi de psihologia şi psihoterapia modernă, astfel încât să nu ajungă într-o stare irecuperabilă. Psihologia poate acţiona ca un calmant care să le aducă uşurare în înspăimântătoarea temniţă a deznădejdii în care se află.

Mai sunt şi oameni care se spovedesc, sunt legaţi de un duhovnic, dar acesta nu are tăria şi cunoaşterea vieţii duhovniceşti spre a-i ajuta. Căci nu trebuie să ne ascundem de realitate. Din nefericire, indiferenţa oamenilor faţă de spovedanie şi nepriceperea multor duhovnici, care nu cunosc meşteşugul de vindecare al Bisericii, îi fac pe mulţi oameni să ajungă la psihiatru, însă, repet, omul este zidit după chipul lui Dumnezeu şi trebuie să ajungă la asemănarea cu El. Aceasta este, pot spune, ţinta finală şi entelehia mistică a omului. Atâta vreme cât tânjirea sa nu este împlinită şi omul rămâne departe de Dumnezeu, el suferă tot mai mult. Câtă vreme nu-şi împlineşte rostul său adânc pe pământ, adică părtăşia cu Dumnezeu, oricât ar fi de eficiente tratamentele medicamentoase şi psihanalizele la care se supune, omul rămâne mereu cu o nostalgie şi o căutare tragică. Noi nu căutăm doar echilibrul psihologic, ci şi împlinirea vieţii. Nu dorim doar să ne sporim simţămintele religioase, ci să dobândim plinătatea vieţii - *pleroma.* Când vom analiza mai pe larg felul în care tâlcuieşte Biserica Ortodoxă tămăduirea sufletului, vom fi în stare să înţelegem deosebirea între psihoterapia antropocentrică şi cea teocentrică. Deci subiectul nu este închis, ci rămâne deschis discuţiilor ulterioare.

Teologie şi religie

- Aş vrea să pun o întrebare, spuse Părintele Filip. Tocmai eu, care v-am invitat aici să stăm de vorbă, am tăcut cel mai mult. Sunt foarte mulţumit, desigur, că fraţii mei duhovniceşti, prin întrebările lor, au ridicat convorbirea la acest nivel duhovnicesc şi au dat prilej lămuririi atâtor aspecte legate de psihoterapie. Şi deoarece tocmai mi-aţi dat prilejul, aş dori să vă adresez o întrebare pe care voiam s-o pun de la început. Aţi spus mai înainte că, trăind în Biserică, nu căutăm doar să ne

sporim simţămintele religioase, ci împlinirea vieţii. Mai mult, în cartea dumneavoastră aţi scris că creştinismul nu este o religie, în înţelesul de azi al religiilor. Puteţi lămuri aceste lucruri ?

- Creştinismul nu este o religie. Întrucât v-aţi referit la cartea mea *Psihoterapia ortodoxă,* aş vrea să vă amintesc că am analizat acolo ce înţelegem astăzi prin religie. În primul rând, prin religie înţelegem o anume teorie care ne îngăduie să trecem dincolo de zidul care ne desparte de Dumnezeu, înduplecând astfel pe Dumnezeu. De asemenea, adeseori vorbim despre religie ca fiind născocirea omului: Dumnezeu a fost creat de om, întrucât se simţea slab şi însingurat în univers. Deci avea nevoie de un Dumnezeu puternic, Care să-l ocrotească în slăbiciunea sa. Mai mult, se socoteşte că prin religie ne asigurăm viitorul, astfel încât să fim fericiţi în viaţa viitoare. Sau, în sfârşit, religia înseamnă satisfacerea simţămintelor noastre religioase.

Însă nici una din definiţii nu se potriveşte Ortodoxiei. Creştinismul se numeşte şi este Biserică, adică adevăratul Trup al lui Hristos, ce îl are drept cap pe Hristos însuşi. Biserica este unitatea tuturor lumilor, cea pământească şi cea cerească, a îngerilor şi oamenilor, a celor morţi şi a celor vii. Noi dobândim adevărata părtăşie cu Dumnezeu, participăm la energia cea necreată a lui Dumnezeu. Dumnezeu nu este izolat în cer, cârmuind istoria de acolo, ci cârmuieşte lumea cu energiile Sale cele nezidite, adică prin energia Sa necreată şi chivernisitoare. Noi nu încercăm să potolim mânia lui Dumnezeu, ci să ne vindecăm, astfel ca vederea lui Dumnezeu să ni se facă lumină, şi nu foc. Mai mult, în Biserică experiem viaţa veşnică încă de acum. Nu aşteptăm doar viaţa ce va să vie, ci ne bucurăm de ea încă de pe acum. După învăţătura Părinţilor, împărăţia lui Dumnezeu nu este viaţa de după moarte, ci părtăşia cu Dumnezeu, vederea Luminii celei necreate.

Putem spune totuşi că Ortodoxia este o religie, fiindcă vorbeşte despre Dumnezeu şi încearcă să-l în-dumnezeiască pe om, să-l aducă la unire şi părtăşie personală cu Dumnezeu. De asemenea, putem chiar să numim Ortodoxia religie, pentru că în Biserică sunt mulţi creştini care se află într-o stare duhovnicească „infantilă" şi îl înţeleg pe Dumnezeu la fel ca celelalte religii. Biserica îi primeşte atât pe cei din categoria robilor, cât şi pe cei din categoria năimiţilor, ca fiind pe treptele începătoare în viaţa duhovnicească. Biserica se străduieşte să-1 facă pe om desăvârşit, să-l aducă la starea de a face voia lui Dumnezeu nu pentru a scăpa de iad, nu pentru a se bucura ele Rai, ci numai din iubire de Dumnezeu.

Cred că putem încheia spunând că Ortodoxia este o ştiinţă a vindecării şi un tratament. Ea îl vindecă pe om. Vor mai fi, de bună seamă, unele obiecţii şi rezerve pe care le vom discuta mai târziu. Personal, eu nu am nici o rezervă. Cred cu tărie că putem privi Ortodoxia ca pe un tratament vindecător şi ca pe o ştiinţă. Acesta e singurul temei ca Ortodoxia să aibă credinţa adevărată, reală şi nestricată.

2. Boala sufletului

- Mă interesează foarte mult subiectul îmbolnăvirii sufletului, spuse Constantin. Odinioară m-am ocupat mult de psihologie, deci şi eu am păreri greşite despre aceste lucruri. De aceea vreau să aflu învăţătura Sfinţilor Părinţi despre boala sufletului.

O idee clară despre Ortodoxie

- Voi încerca cu multă plăcere să răspund întrebării dumneavoastră. Aş vrea întâi să subliniez că există o poziţie clară a Sfinţilor Părinţi ai Bisericii în privinţa faptului că Ortodoxia se deosebeşte de toate sistemele antropocentrice. Multe religii pot folosi aceleaşi exprimări, aceiaşi termeni, dar înţelegerea lor este diferită. De pildă, filozofii stoici vorbeau şi ei de nepătimire, dar o înţelegeau altfel decât Ortodoxia. Acelaşi lucru este valabil pentru minte, extaz etc. Mulţi orientali care aparţin altor religii, de exemplu budismului, vorbesc despre minte, simţul lăuntric etc, însă dau termenilor cu totul alt conţinut. Din această pricină, cel care a avut de-a face în trecut cu asemenea teorii - fie că este vorba de psihologie, filozofie sau chiar budism - are mari dificultăţi în a reuşi să dobândească o concepţie clară despre învăţătura ortodoxă şi poate rămâne nedumerit şi încurcat. Am întâlnit oameni care se află într-o înspăimântătoare confuzie asupra acestor lucruri: citesc teologie trezvi-toare şi nu

găsesc nici o deosebire faţă de învăţătura budistă, socotind că budiştii şi Părinţii trezvitori spun aceleaşi lucruri. Ca să nu mai spun că această cunoaştere omenească, ce pune accentul pe raţiune, cuprinde o oarecare părere de sine pe care Părinţii o numesc „bogăţie a gândirii" *(plouto tis dianoias);* ca urmare, omul se umple de mulţumire de sine şi întemeiere în sine. Şi oriunde se află mulţumire de sine şi întemeiere în sine, harul lui Hristos nu mai poate lucra.

- Ce credeţi că trebuie făcut în aceste cazuri ? Altfel spus, eu am studiat psihologia şi sunt familiarizat cu feluritele şcoli de psihologie, pe temeiul cărora analizez oamenii. Oare nu mai pot să dobândesc o înţelegere clară a Ortodoxiei ? Şi dacă este aşa, cum pot să scap din această stare îngrozitoare ?

- Întrebarea dumneavoastră este dificilă. Într-adevăr, este o problemă. Însă omul poate fi tămăduit. Există două căi principale de tămăduire.

Una este părăsirea acestei „bogăţii" a gândirii. Sfântul Nichita Stimatul, vorbind despre sărăcie, susţine că ea nu este doar lepădarea de bunurile materialnice, ci si dezicerea de „bogăţia" gândirii. De altfel, pot adăuga că sărăcia duhovnicească este lepădarea întregii cunoaşteri pe care omul a dobândit-o mai înainte, pe când trăia după trup. Sfântul Thalassie spune că sărăcia mintală este desăvârşita nepătimire, starea în care mintea despătimită este slobozită din temniţa simţurilor şi a celor care ţin de simţuri. Când cineva posedă o astfel de cunoaştere filozofică sau psihologică şi se apropie de Biserică, păstrând toate înlăuntrul său, în clipele de mare adâncire lăuntrică poate să ia această cunoaştere drept contemplare mistică. Apoi omul crede că starea sa este descoperirea lui Dumnezeu şi astfel prihăneşte neprihănita şi curata învăţătură a lui Hristos.

A doua cale de tămăduire este trecerea omului printr-o adâncă pocăinţă. Pocăinţa adâncă înseamnă pătrunderea harului necreat al lui Dumnezeu în inima omului; el arde patimile şi-l face pe om purtător al dumnezeieştii Descoperiri. Din această pricină, când citim scrierile patristice trebuie să ne desprindem de cunoştinţele şi ideile trecutului, spre a dobândi o înţelegere clară a Ortodoxiei. Accentuez aceste lucruri, ca să nu faceţi paralele cu cunoaşterea psihologică ce precumpăneşte astăzi. Este o mare primejdie a vedea viaţa duhovnicească dinlăuntrul tâlcuirilor date de sistemele psihologice antropocentrice de astăzi.

- Vă mulţumesc pentru lămurire, spuse Constantin. V-aş ruga, dacă doriţi, să analizaţi pentru noi boala sufletului, ca să ne putem da seama de deosebire.

Sufletul omului

- Pentru a vorbi de boala sufletului, trebuie întâi să vedem ce anume este sufletul, acesta fiind unul din punctele slabe ale multor şcoli psihologice atunci când vorbesc despre psihoterapie; ele şi-au dat seama că nu putem vorbi despre boala şi terapia sufletului dacă nu-i dăm acestuia conţinut ontologic. De aceea cred că Ortodoxia, cu predania sa trezvitoare, are de jucat un rol însemnat în ziua de azi chiar şi în acest caz. Voi încerca să analizez subiectul cât mai simplu.

După învăţătura Părinţilor, omul este după chipul lui Dumnezeu. El nu-şi raportează viaţa la sine, ci la Dumnezeu. Hristos este chipul lui Dumnezeu, cum spune Apostolul Pavel: „Carele este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut" (Colos. 1, 15), iar omul este după chipul lui Hristos. Deci omul este chip al chipului. Omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu şi trebuie să ajungă la asemănarea cu El. După învăţătura Sfântului Maxim Mărturisitorul, chipul lui Dumnezeu înseamnă „să fie şi în veci să fie"; iar asemănarea lui Dumnezeu înseamnă „înţelepciune" şi „bunătate". Putem spune că să fie şi în veci să fie este chiar firea omului, iar „înţelepciunea" şi „bunătatea" ţin de „persoana sa". Deci când sufletul omului nu se mişcă înspre asemănarea lui Dumnezeu - care este îndum-nezeire - când nu trăieşte în chip dumnezeiesc, când nu are înlăuntrul său lucrarea Duhului Sfânt, atunci este mort. Nu numai că este cuprins de boală, ci este mort. Trebuie să lămuresc faptul că sufletul este zidirea lui Dumnezeu. Toate cele zidite de Dumnezeu au un început şi un sfârşit. Totuşi Dumnezeu a dorit să zidească şi să facă sufletul nemuritor. Astfel că sufletul, muritor din fire, este nemuritor prin har. Este nemuritor pentru că aşa doreşte Dumnezeu. Prin urmare, nu putem privi sufletul independent de Dumnezeu. Tocmai această afirmaţie arată deosebirea faţă de vechile idei filozofice despre suflet, însă şi faţă de poziţiile psihologice moderne.

- Cred, spuse Athanasie, că vechea părere filozofică despre acest subiect, înfăţişată de filozofia greacă - dar şi de anumiţi eretici creştini, mai ales gnostici -era că lumea, şi deci omul, este roadă şi urmarea căderii lumii celei reale. Aceasta, fireşte, lămureşte ce aţi spus mai devreme despre suflet.

- Da, cred că aşa este. Mulţi eretici au văzut lucrurile asemănător. Însă noi credem că lumea şi omul, deci şi sufletul omului, sunt lucrarea pozitivă a Dumnezeului creator. Nu este roadă căderii lumii reale; căci, în acest caz, răul ar fi imanent în creaţia lumii existente. Dumnezeu a creat sufletul. Sufletul nu este o părticică de dumnezeire, nici suflarea lui Dumnezeu, cum spun unii. Dar, aşa cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, pentru că însuflarea lui Dumnezeu este lucrarea Duhului Sfânt, înseamnă că lucrarea Duhului Sfânt a creat sufletul, fără ca ea însăşi să se facă suflet. Este important de spus acest lucru, deoarece astfel ne dăm seama că nu putem cerceta sufletul în chip autonom, ci în legătură cu Dumnezeu.

- Aceste adevăruri sunt cele ortodoxe, spuse Părintele Filip, deşi puţin cam prea înalte. Cred totuşi că ne sunt absolut folositoare spre a înţelege întocmai ce este boala şi tămăduirea sufletului. Aţi putea, vă rog, să amănunţiţi felul în care sufletul omului este chip al Dumnezeului Treimic ? Căci, întrucât este după chipul lui Dumnezeu, socotesc că are o fire treimică.

- Într-adevăr, Sfântul Grigorie Palama tratează subiectul în scrierile sale. Sfinţii Părinţi erau în stare să vorbească despre aceste lucruri, nu pentru că studiaseră la vreo şcoală de psihologie, ci fiindcă, purce-zând la tămăduirea patimilor, au ajuns să cunoască lumea lăuntrică prin luminarea harului dumnezeiesc, învăţătura Sfântului Grigorie Palama nu este urmarea speculaţiilor, ci a descoperirii Preasfântului Duh, datorată osârdiei sale de a-şi vindeca sufletul. Lucrul trebuie lămurit, căci şi în Apus se vorbeşte despre o împărţire treimică a sufletului, iar Augustin a folosit o astfel de argumentaţie psihologică pentru existenţa Dumnezeului Treimic. Însă teologia apuseană a sfârşit în *Filioque;* dimpotrivă, Sfântul Grigorie Palama, experiind unitatea treimică a lui Dumnezeu în sufletul său, a sfârşit prin a respinge pe *Filioque.* Spre a reveni, Sfântul Grigorie Palama învaţă că, la fel cum Dumnezeu este treimic - Minte, Cuvânt şi Duh - la fel şi sufletul are fire treimică, adică are minte, cuvânt şi duh. Mintea este ceea ce am numi adâncul existenţei sufletului; cuvântul purcede din minte iar duhul este „dragostea mintală a omului".

- Am citit, întrerupse Constantin, că, după învăţătura Sfântului Maxim Mărturisitorul, sufletul se împarte între puterea înţelegătoare, puterea poftitoare şi puterea irascibilă. Cred că şi Sfântul Grigorie Palama vorbeşte despre aceasta în alt context. Este cu putinţă să fie vreo contradicţie cu ceea ce ne-aţi spus despre treimicitatea sufletului ?

- Sufletul, după părerea Părinţilor, este şi unic şi multiplu. Împărţirea sufletului în minte, cuvânt şi duh trebuie înţeleasă în chip de pogorământ, nu întocmai cum se înţelege pentru Dumnezeu. Căci, în Dumnezeu, cele trei Persoane sunt deofiinţă, însă au şi ipos-tasuri osebite; pe când în ceea ce priveşte sufletul -mintea, cuvântul şi duhul sunt energii, nu ipostasuri. Însă nu există deosebiri esenţiale în ceea ce priveşte împărţirea sufletului. Depinde de aspectul pe care îl urmăreşte autorul de fiecare dată. Cercetând sufletul din perspectiva patimilor pe care vrem să le vindecăm, îl împărţim între puterea înţelegătoare, puterea poftitoare şi puterea irascibilă. Studiind treimicitatea firii sufletului, vorbim despre putere mintală, putere raţională şi putere simţitoare. Şi privind sufletul din perspectiva întoarcerii către sine şi a înălţării sale către Dumnezeu, vorbim despre minte, cunoaştere şi dragoste. În orice caz, fiecare din treimi arată că sufletul este după chipul Dumnezeului Treimic şi nu poate fi vindecat fără El.

- Aţi vorbit despre împărţirea sufletului în legătură cu patimile şi aţi spus că sufletul se împarte între puterea înţelegătoare, puterea poftitoare şi puterea irascibilă. Ce patimi corespund fiecărei puteri ?

- Sfinţii Părinţi învaţă că patimile necredinţei în Dumnezeu, ereziei, mândriei etc. domnesc asupra puterii înţelegătoare; patimile iubirii de desfătare şi poftei cresc în puterea poftitoare; în sfârşit, patimile iuţimii, mâniei, pizmuirii etc. precumpănesc în puterea irascibilă. În chip deosebit, Sfântul Grigorie Palama învaţă că iubirea de slavă este vlăstarul părţii înţelegătoare a sufletului; iubirea de avuţie şi zgârcenia sunt vlăstarele puterii poftitoare a sufletului, iar lăcomia pântecelui este

vlăstarul părții irascibile a sufletului. Atât puterea poftitoare, cât şi cea irascibilă țin de ceea ce se cheamă latura pătimaşă a sufletului.

Suflet şi trup

- În timp ce vorbeați despre suflet, îmi venea mereu un gând care nu-mi da pace, spuse Părintele Filip. De ce cercetați sufletul despărțit de trup ? Sunt oare cu adevărat despărțite şi independente unul de celălalt ?

- De bună seamă că nu sunt independente. Sufletul este strâns legat de trup. Părinții spun că se întâmplă cu sufletul ceea ce se întâmplă cu fierul băgat în foc: se face foc, rămânând totuşi fier după fire. Sufletul este pretutindeni în trupul omului. Faptul că sufletul dă viață trupului unit cu el dovedeşte că omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu în mai mare măsură decât au fost îngerii. Tocmai de aceea în Biserica Ortodoxă spunem că boala sufletului molipseşte şi trupul, tot aşa cum boala trupului molipseşte uneori sufletul. Datorită acestei legături lăuntrice se întâmplă că, deşi sufletul vrea să ajungă la părtăşia cu Dumnezeu, trupul nu primeşte să urmeze sufletului, din pricina patimilor, şi astfel apare osteneala trupească. Atunci ne dăm seama că, deşi sufletul se simte mai curând sănătos, totuşi trupul se simte bolnav şi slăbit. Se vădeşte spusa Domnului: „Că duhul osârduitor este, iar trupul neputincios" (Mat. 26, 41). Din această pricină, tradiția ortodoxă statorniceşte ca înaintarea sufletului să fie paralelă cu cea a trupului. Isihasmul tămăduieşte şi trupul în multe feluri şi cu felurite metode, spre a ajunge la părtăşia cu Dumnezeu. Iar când omul dobândeşte harul lui Dumnezeu, atunci şi trupul se preschimbă. Acest lucru se vede la Schimbarea la Față a lui Hristos, când chipul Său strălucea ca soarele. Se vede şi la Moise, al cărui chip strălucea orbitor, ca şi la chipul Arhidiaconului Ştefan, care s-a făcut precum chipul unui înger. Prin urmare, există o deosebire limpede între suflet şi trup, dar nici unul dintre ele nu are putința să existe independent de celălalt. De altfel, chiar şi la moarte, sufletul „în chip silnic se desparte din legătura sa". Iar despărțirea are loc „prin voia dumnezeiască". Deci sufletul nu este omul, ci sufletul omului; şi nici trupul nu este omul, ci trupul omului. Omul este alcătuit din suflet şi trup, este o ființă psiho-somatică. Prin urmare, şi trupul va fi îndumnezeit şi va fi înviat la A Doua Venire, trecând în veşnicie.

Ce anume este boala sufletului

- Deci unde se află boala omului ? În ce parte a lui este localizată boala ? Răspunsul la această întrebare ar uşura mult lucrurile. Cu alte cuvinte, ne va fi limpede cum trebuie să procedăm spre a ne tămădui.

- Aşa cum am spus mai înainte, omul în întregime este bolnav. Însă centrul bolii este localizat în mintea omului. Mintea fiind bolnavă, împărtăşeşte astfel urmările bolii sale întregului organism.

Minte şi rațiune

- *Minte* vrea să însemne *rațiune?* - întrebă Atha-nasie. Dacă mintea este tot una cu rațiunea, atunci cum se îmbolnăveşte ? Dacă mintea este ceva deosebit de rațiune, ce înseamnă boala minții ?

- Aşa cum am spus mai devreme, sufletul omul este alcătuit din minte, rațiune (cuvânt) şi duh, corespunzând modului existenței Preasfintei Treimi. Sfântul Ioan Damaschinul spune că Dumnezeu a creat sufletul omului rațional şi mintal; el este înzestrat şi cu duh, care, aşa cum spun Părinții, este „dragostea mintală a sufletului". Astfel că noi deosebim energia minții de energia rațiunii. Mintea este un lucru, rațiunea altul. Mintea este ochiul sufletului. Şi întocmai cum ochiul trupului vede întreaga creație a lui Dumnezeu, la fel şi ochiul sufletului, care este mintea, dobândeşte experierea lui Dumnezeu. Acesta este felul în care lucrau puterile sufletului înainte de cădere. Mintea lui Adam vedea pe Dumnezeu iar rațiunea sa avea iscusința de a înfățişa această experiere. Deci putem spune, păstrând analogiile, că aşa cum Mintea (Tatăl) naşte Cuvântul (Hristos), la fel mintea omului naşte cuvântul/rațiunea *(logos)*. Dacă mintea e sănătoasă, atunci şi rațiunea e sănătoasă. La

fel se întâmplă şi cu duhul care este, aşa cum am spus, dragostea mintală a sufletului. Dacă mintea e sănătoasă, dragostea este şi ea sănătoasă, deoarece este întoarsă către Dumnezeu şi astfel se pune în lucrare *beţia* duhului şi răpirea minţii. Dacă mintea este bolnavă, cădem din adevărata dragoste, adică avem parte de idolul dragostei, numit de Părinţi „dragoste necuviincioasă".

- Cele ce ne-aţi spus sunt foarte însemnate, spuse Părintele Filip. Cred că asta deosebeşte Ortodoxia de tradiţia apuseană. Noi, ortodocşii, socotim mintea ca temei al teologhisirii, pe când occidentalii pun în centrul teologiei lor raţiunea. Totuşi nu este de ajuns această mică prezentare. Aţi putea, vă rog, să continuaţi şi să analizaţi cât se poate de amănunţit atât starea de sănătate a minţii, cât şi pe cea de boală ? Atunci vom fi în stare să înţelegem deosebirea între tradiţia ortodoxă şi cea apuseană.

Căderea omului

- Sunt de acord cu observaţiile dumneavoastră. Ele sunt remarcabile. Într-adevăr, tocmai aici se află deosebirea între Ortodoxie şi erezie. Sfinţii Părinţi aveau o minte luminată, pe când ereticii aveau de obicei mintea întunecată şi o raţiune hipertrofiată. Putem vedea acest lucru la Adam, înainte şi după cădere, înainte de cădere, Adam era în starea de luminare a minţii, a doua treaptă a vieţii duhovniceşti. După cădere mintea sa era întunecată şi mărginită*. Astfel se ajunge la orbirea minţii, întunecarea şi mărginirea sa. Ce s-a întâmplat de fapt? Raţiunea a încercat să împresoare mintea umană. Ea s-a răzvrătit împotriva minţii; a încercat, prin lucrarea ispitirii diavoleşti, să tâlcuiască felul în care trebuie să ajungă omul la îndumnezeire, anulând deci porunca lui Dumnezeu. Ajungem astfel la identificarea minţii cu raţiunea. Mintea, în loc să cârmuiască raţiunea, este acum una cu ea. De fapt, când vorbim de păcatul strămoşesc şi de urmările lui, înţelegem trei lucruri: funcţionarea defectuoasă a minţii, adică mintea a încetat să mai funcţioneze normal; identificarea minţii cu raţiunea care, într-un fel, a dus la divinizarea raţiunii; şi, în final, supunerea minţii faţă de patimi, frică şi condiţiile înconjurătoare. Iată adevărata moarte a omului, destrămarea sa totală, moartea sa lăuntrică. Mintea i s-a întunecat. Şi aşa cum, atunci când ochiul trupesc este vătămat, întregul trup este întunecat, la fel şi când orbeşte ochiul sufletului - care este mintea - întregul organism duhovnicesc se îmbolnăveşte şi cade în beznă adâncă. Cred că despre aceasta vorbeşte Domnul când spune: „Deci dacă lumina care este întru tine este întuneric, dar întunericul cu cât mai mult ?" (Mat. 6, 23).

* Sfinţii Părinţi ai Bisericii susţin în scrierile lor că întunecarea minţii constituie esenţa păcatului strămoşesc şi că Biserica Ortodoxă tămăduieşte personalitatea bolnavă a omului. Preotul-pro-fesor Ioannis Romanidis a fost cel care a demonstrat marea însemnătate a acestei învăţături a Părinţilor şi ne-a înfăţişat-o limpede în anii din urmă. El pune în lumină această învăţătură fun-damenală a teologiei isihaste a Bisericii în multe din studiile sale:

1) *The Ancestral (original) Sin,* Ed. Domos, Atena, ediţia întâi, 1957; ediţia a doua, 1989.
2) *Franks, Romans Feudalism and Doctrine,* Holy Cross Orthodox Press, 1981'
3) *Jesus Christ- the Life ofthe world,* în *Xenia Ecumenica,* Helsinki, 1983, nr. 39, pp. 232-275.
4) *Church Synods and Civilisation,* Theologia, voi. 63 nr 3 lulie-septembrie 1992, p. 4.

Însă aceasta, pe lângă faptul că a dus la perturbarea întregii funcţionări lăuntrice a sufletului, a dus în acelaşi timp şi la o perturbare exterioară a omului; acum el se raportează cu totul altfel la aproapele său, la Dumnezeu, la lume şi la întreaga creaţie. Raţiunea este aceea care încearcă să-l întâlnească pe Dumnezeu, întrucât mintea nu este în stare să ajungă la păr-tăşia cu El. Astfel se creează idoli ai lui Dumnezeu şi religii idolatre, precum şi toate ereziile. întrucât mintea nu mai este în stare să-l vadă pe om în chip dumnezeiesc, raţiunea îl vede şi ea în mod diferit, sub înrâurirea patimilor. Omul îşi exploatează aproapele din pricina iubirii de slavă şi a lăcomiei. El îşi socoteşte aproapele un obiect de desfătare şi idolatrizează întreaga zidire. Se vădeşte ceea ce spune Apostolul Pa-vel în Epistola către Romani: „Zicându-se pre sine a fi înţelepţi, au înebunit şi au mutat slava lui Dumnezeu Celui nestricăcios întru asemănarea chipului omului celui stricăcios, şi al păsărilor, şi al celor cu patru picioare, şi al celor care se târăsc" (Rom. 1, 22-23).

Pe când vorbeam despre aceste lucruri, pe care eu le socotesc cruciale pentru teologia ortodoxă, Vasile, un om cu principii conservatoare, cu foarte puține cunoştințe teologice, era surprins şi în mare încurcătură, îmi dădeam seama de starea în care se afla. El însuşi a mărturisit-o. Încerca să urmărească discuția, dar se vedea că o face cu greu. Rămânea în lumea lui. în acel moment al discuției a pus o întrebare care, de fapt, era o obiecție.

Localizarea bolii este absolut necesară

- Am urmărit analiza dumneavoastră; sincer vorbind, nu am prea înțeles toate afirmațiile. Mai mult, în ceea ce mă priveşte, nici nu am nevoie să le înțeleg. Ce importanță are pentru mine să ştiu ce este sufletul, în câte părți se împarte, care parte a omului este bolnavă? Ce importanță are pentru mine să ştiu ce este păcatul strămoşesc şi care sunt urmările lui pentru viața omului ? De altfel, în privința acestor lucruri am fost învățat cu totul altfel. Dumneavoastră spuneați despre căderea lui Adam că ține mai ales de defectuoasa funcționare a minții, de identificarea sa cu rațiunea şi cu robirea față de patimi şi de frică. Mărturisesc, nu prea văd sensul analizei sau de ce lucrurile sunt înfățişate atât de diferit față de ceea ce am învățat. Mă mulțumesc să fiu un om de treabă, să merg la biserică, să mă spovedesc, să nu fac rău nimănui, să nu-mi urăsc aproapele.

- Înțeleg întrebările dumneavoastră şi obiecțiile. Nu le aprob, însă pot să le înțeleg motivația. Ceea ce am prezentat până acum pare într-adevăr o noutate față de teologia pe care am învățat-o timp de atâția ani. Totuşi ele nu sunt o noutate pentru cei care trăiesc în tradiția ortodoxă. În orice caz, obiecțiile dumneavoastră pot fi rezumate în două puncte principale: întâi, la ce bun toată analiza asupra sufletului şi căderii omului; al doilea, de ce ea aceasta de ceea ce am învățat în trecut.

În ceea ce priveşte primul punct, pot spune următoarele. Dacă cineva doreşte să fie teolog ortodox, trebuie să înceapă de la starea lui Adam de dinainte de cădere, ce s-a întâmplat prin cădere şi cum putem fi reaşezați în starea cea dintâi sau chiar să ajungem acolo unde Adam nu a ajuns. Dacă o teologie nu vorbeşte despre căderea omului, şi nu arată clar ce anume este ea, şi dacă nu vorbeşte despre învierea omului, atunci ce fel de teologie poate fi aceea? Cu siguranță, nu una ortodoxă. În orice caz, spuneam mai devreme că Ortodoxia este o ştiință şi un tratament vindecător şi, de asemenea, că şi teologia este un tratament vindecător. Ea tămăduieşte omul. Dar dacă nu cercetăm unde se află boala omului, cum putem şti ce anume trebuie să vindecăm ? Chiar în ceea ce priveşte trupul, dacă omul urmează un tratament greşit, nu se va tămădui niciodată. La fel se întâmplă şi cu sufletul. Trebuie să ne fie limpede că boala este întunecarea minții iar tămăduirea este luminarea ei. Sfintele Taine şi predania nevoinței Bisericii au rostul de a ne duce acolo unde se afla Adam înainte de cădere, adică la luminarea minții, iar de aici la îndum-nezeire, destinația omului dintru început. Prin urmare, este foarte important să ştim exact ce este boala. Dacă ignorăm boala noastră lăuntrică, viața noastră duhovnicească sfârşeşte într-un moralism sterp, în superficialitate. Mulți oameni sunt împotriva sistemului social prezent, socotind că societatea, familia sau nedreptatea sunt de vină pentru problemele lor. Totuşi problema de bază, adevărata boală a omului, este întunecarea minții sale. Când mintea sa ajunge luminată, omul este slobozit din robia față de toate cele dimprejurul lui, precum frica, nesiguranța etc.

În ceea ce priveşte al doilea punct, aş vrea să spun că teologia a suferit într-adevăr propria robie babiloniană în anii trecuți. Ea a primit influențe apusene care au deformat-o. Privind înapoi cu veacuri în urmă şi cercetând teologia Părinților, ne dăm seama că ei toți aveau meşteşugul adevărat de vindecare: curățirea inimii, luminarea minții şi îndumnezeirea. Cine nu urmează această metodologie şi se întemeiază numai pe propria rațiune, ajunge la păreri eretice şi se găseşte în afara tradiției Părinților. Din nefericire, în trecut am fost dominați de teologia apuseană, întemeiată pe sentiment şi pe voință, care țînteşte doar la formularea caracterului omului, la calitatea lui etică, spre a deveni un om „de treabă" şi un „bun" cetățean. Tocmai această mentalitate a produs atâta ateism. Ea a făcut pe mulți tineri să se revolte împotriva lui Dumnezeu, pentru că nu îşi doreau un Dumnezeu de felul celui care le-a fost lăsat de părinții şi educatorii lor. Viața morală întemeiată pe o metafizică abstractă nu mai poate rezista astăzi, căci temeliile metafizicii au fost zdruncinate chiar în Apus. Astăzi este larg acceptată ideea că eliberarea teologiei ortodoxe din robia ei şi descoperirea

adevăratei sale identități o va face din nou ortodoxă şi deci în stare să-l ajute pe omul deznădăjduit şi obosit al zilelor noastre. Iată motivul pentru care cred că analizarea bolii sufletului este absolut necesară.

- Şi eu cred, adăugă Părintele Filip, că trebuie să cercetăm această latură a învățăturii ascetice ortodoxe, chiar dacă mai am unele întrebări legate de ea. Din cele citite, mi-am dat seama că Sfinții Părinți pun mult temei pe acest subiect. Când vorbesc despre suflet, minte şi inimă, nu o fac doar spre a filozofa şi a teologhisi intelectualiceşte, ci tocmai spre a localiza problema şi a-l tămădui cu adevărat pe om. Mai mult, ca duhovnic văd zilnic că vindecarea omului ține de tămăduirea lăuntrică. De aceea cred că trebuie să stăruim asupra acestor analize. Tinerii de azi se răzvrătesc împotriva oricărui fel de moralizare. Ei vor ceva autentic. Ori de câte ori am discutat cu adolescenți despre aceste lucruri, au fost încântați. Şi Domnul vorbeşte despre aceasta când spune: „Farisee "oarbe, curățeşte întâi partea cea dinlăuntru a paharului şi a blidului, ca să fie şi cea dinafară curată" (Mat. 23, 26). Dacă nu vedem aspectul vindecării, probabil că ne aflăm în starea de fățărnicie. Din această pricină l-am poftit aici pe Părintele Hierotheos. Oare nu zic bine ?

- Cred că v-ați exprimat cât se poate de exact. într-adevăr, când facultatea mintală a omului nu funcționează cum se cuvine, apar anomalii. Toate patimile se răzvrătesc, iar omul se foloseşte atât de Dumnezeu, cât şi de aproapele său spre a-şi întări egoista sa siguranță şi fericire. Este necontenit într-o stare de nelinişte. Sunt creştini care spun adeseori: „Dacă aproapele meu s-ar purta altfel cu mine, dacă aş avea copii mai buni, dacă soția mea nu ar fi făcut asta şi asta, dacă..., dacă..., probabil că aş fi dus o viață creştinească". Avem impresia că încetarea problemelor exterioare ne-ar face mai buni. Totuşi eu obişnuiesc să spun mereu că problemele exterioare nu vor înceta niciodată. Acum avem necazuri cu studiile, mai târziu ne facem griji pentru carieră sau căsătorie. Creşterea copiilor dă naştere altor probleme. După aceea vom fi preocupați de viitorul copiilor sau poate până la urmă chiar al nepoților... Nu mai vorbesc despre celelalte probleme datorate serviciului şi obligațiilor sociale. Problemele nu se sfârşesc niciodată. Însă trebuie să le depăşim.

Înseamnă că trebuie să găsim adevărata problemă care ne chinuieşte, iar aceasta este, cu siguranță, o problemă lăuntrică. Şi când spun problemă lăuntrică, înțeleg întunecarea minții. Căci, în starea noastră căzută, acuzăm totul, chiar momentele bune din viață. Când însă mintea este eliberată prin metoda şi tratamentul potrivit, omul simte că nu mai are probleme serioase. Trebuie să ne dăm seama că suntem închişi în temnița lumii şi a simțurilor noastre, deoarece mintea ne este bolnavă. Când suntem întemnițați, indiferent cât de bune ar fi condițiile, ele nu ne pot ajuta cu adevărat. Realitatea este că suntem în temniță. Chiar dacă ni se îngăduie să ne decorăm închisoarea, chiar dacă ni se dă o mâncare mai bună, chiar dacă ni se creează cele mai confortabile condiții, toate sunt inutile, căci tot întemnițați suntem, trăind în îngrozitoarea atmosferă a închisorii. Când mintea este întunecată, moartă, întreaga lume este o groaznică închisoare - şi deci chinuitoare. Când mintea ne este luminată şi liberă, întreaga lume este un dar al lui Dumnezeu, făcut nouă. Atunci vedem în întreaga fire *rațiunile existențelor,* cum spun Sfinții Părinți. Căci noi credem că firea nu se cârmuieşte de legile firii, ci de *rațiuni necreate,* adică energia proniatoare a lui Dumnezeu Care cârmuieşte în chip personal întreaga lume. Şi oriunde există un nou început şi o armonie, aceasta nu se datorează existenței vreunei legi fireşti, ci credincioşiei lucrării dumnezeieşti; altfel spus, aşa vrea Dumnezeu să lucreze până în sfârşit.

Deci luminarea minții ne face în stare să vedem dragostea lui Dumnezeu atât în bucurie, cât şi în întristare, în fericire şi în nefericire, în necaz şi în alinare, în aşa-numiții oameni buni şi în aşa-numiții oameni răi etc. Astfel încât ceea ce alții socotesc a fi nenorocire, noi o luăm ca pe o binecuvântare, iar ceea ce alții iau drept binecuvântare, noi socotim nenorocire. Căci mintea luminată este în stare să osebească între energiile create şi cele necreate şi astfel învață să teologhisească. Fiindcă teologhisirea înseamnă distingerea între energiile create şi necreate. Din acest motiv spun că problema principală a omului este cum să învețe să-şi vadă starea de boală lăuntrică, care este chiar întemnițarea şi întunecarea minții.

Întunecarea minții - urmare a căderii

- Vă rog, Părinte, spuse Irina, ați putea continua analizarea stării omului după cădere ? Este foarte important să știm exact cum se confundă mintea cu rațiunea, cum ajunge să fie robită față de toate cele dimprejur și față de patimi.

- Sunt de acord că trebuie să cercetăm acest subiect în amănunt, sub toate aspectele. Sfântul Grigo-rie Palama, într-una din omiliile sale, vorbește despre întunecarea minții, care este urmarea îndepărtării ei de Dumnezeu. El pomenește un pasaj clasic pe care, desigur, îl găsim și la alți Părinți, precum Sfântul Maxim: „Mintea despărțită de Dumnezeu se face dobitocească sau drăcească". Atunci când mintea omului se îndepărtează de Dumnezeu, toate enegiile lăuntrice ale sufletului și ale trupului se tulbură. Sfântul Grigo-rie spune în continuare că, întrucât și-a pierdut mișcarea firească și s-a abătut de la calea firească, mintea poftește la lucrurile aparținând altora și nu se mai satură de iubirea de avuție. Ea se lasă în voia plăcerilor trupești și desfătarea sa nu cunoaște margini sau măsură. Prin lucrarea ei își necinstește numele, totuși dorește să fie cinstită de toți. Vrea ca toți să o lingușească, vrea ca toți să fie de acord cu ea, să fie împreună-lucrători cu ea, iar când acestea nu se întâmplă, se umple de mânie. Mânia și sălbăticia sa față de aproapele o fac asemeni Șarpelui. Și astfel, deși creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, omul se face „ucigaș de oameni", asemănându-se ucigașului de oameni, diavolul. Și, așa cum scrie Sfântul Grigorie, aceasta se datorează unei singure pricini: faptului că mintea omului s-a abătut de la frica și pomenirea lui Dumnezeu, deschizând calea împreună-lucrării cu începătorul răutății. Despărțirea minții de Dumnezeu îl face pe om fie un diavol, fie o fiară. Astfel, din pricina relei funcționări a minții, atât patimile trupului, cât și cele ale sufletului se dezlănțuie. Diavolii știu bine aceasta, astfel că se străduiesc „să întunece puterea noastră mintală". Ei știu că, dacă întunecă mintea, pot cu ușurință să-l împingă pe om să facă orice voiesc ei. Omul poate ajunge la nebunie; în această stare, putem spune cu certitudine că omul nu se poartă normal. Este antisocial. Pe deasupra, tot o urmare a căderii este și stârnirea închipuirii și a gândurilor diavolești care ne stăpânesc memoria.

Închipuirea - altă urmare a căderii

- În ce fel este închipuirea o urmare a căderii ? Care este legătura închipuirii cu starea omului căzut ?

- Sfinții Părinți învață că închipuirea este o energie firească a sufletului, ajunsă astfel după cădere, adică putând să fie stăpânită de imagini și false idei care pricinuiesc probleme grave organismului psihosomatic al omului. De aceea Părinții spun că, atunci când omul se curățește și ajunge la vederea lui Dumnezeu, a scăpat de închipuire, adică energia închipuirii este nelucrătoare, lipsită de orice chipuri. E ca un televizor care poate proiecta imagini, dar nu funcționează. Acesta este înțelesul învățăturii Bisericii după care Hristos a luat asupra Sa chiar și această putere sufle-tească; însă, spre deosebire de ceea ce se întâmplă cu toți oamenii după cădere, ea nu era lucrătoare în El. închipuirea este un fenomen de după cădere. Este urmarea căderii omului. Nici îngerii nu au închipuire. Numai oamenii și diavolii au închipuire. De aceea dau diavolii la iveală atâtea imagini și urmăresc stârnirea imaginației. Putem deci să susținem că așa-nu-mitele probleme psihologice sunt toate rezultatul bănuielilor, gândurilor *(logismoi)* care sunt puse în lucrare în atmosfera prielnică a închipuirii. Cu cât omul este mai bolnav duhovnicește, cu atât este mai copleșit de mulțimea imaginilor aduse de închipuire. Sănătatea duhovnicească cere anularea închipuirii cât mai mult cu putință. într-adevăr, când mintea este liberă și luminată, încetează toată lucrarea închipuirii. De aceea, Sfinții Părinți învață că teologhisirea nu are legătură cu închipuirea. Când omul, cu harul lui Dumnezeu, dar și cu împreună-lucrarea sa, este izbăvit de toate imaginile și formele zămislite de închipuire, devine teologhisitor și dinlăuntrul inimii sale țâșnește adevărata teologie ortodoxă.

- Îmi dau seama pentru prima dată, continuă Irina, că închipuirea este urmarea căderii și că tămăduirea minții este legată și de tămăduirea închipuirii. Această învățătură este cu adevărat o descoperire pentru mine.

- Fără îndoială, acest aspect al vieții duhovnicești este foarte important. Întunecarea minții pune în lucrare închipuirea și, în lumea ei înșelătoare, omul poate crea feluriți idoli ai lui Dumnezeu.

Cu cât omul este mai bolnav psihic, cu atât imaginaţia sa este mai aţâţată. Cum ne dăm seama că o persoană suferă de anomalii psihologice şi se îndreaptă în mod sigur către schizofrenie ? Starea sa este dezvăluită de iluziile, dezamăgirile şi toate imaginile sale fantastice. Dis-funcţia psihologică este în primul rând o boală duhovnicească, ce duce la moartea minţii. Pot spune că, atunci când văd că unul din fiii mei duhovniceşti este stăpânit de bănuieli, închipuiri şi alte gânduri, îmi dau seama îndată că mintea sa este bolnavă şi că are nevoie de ajutor. În anumite cazuri speciale, le-am dezvăluit primejdia de a rămâne izolaţi într-o lume iluzorie, năpădită de închipuiri. Cei trezvitori duhovniceşte nu ajung în acea stare. Dimpotrivă, oamenii care nu priveghează şi nu se străduiesc să se tămăduiască, pot sfârşi într-o stare înspăimântătoare, atât sufletească, cât şi trupească. Şi daţi-mi voie să spun că femeile sunt predispuse mult mai mult acestei primejdii. Tot aşa cum sunt vulnerabile şi din punct de vedere emoţional.

Emoţia şi tămăduirea ei

- Părinte, ceea ce aţi spus a fost o continuă surpriză pentru mine, din care încă nu-mi pot reveni. Cum se poate ca emoţia să fie şi ea urmarea căderii sau o stare de boală ?

- Emoţia este amestecată cu patimile iubirii de desfătare. Nu se identifică în întregime cu ele, dar este pătrunsă de ele în mare măsură. Un om sănătos duhovniceşte este un om echilibrat în toate manifestările. Am spus mai devreme că, atunci când mintea omului este luminată, când omul ajunge la luminarea minţii, nu este mişcat de Dumnezeu doar psihologic sau emoţional, ci are adevărată părtăşie cu Dumnezeu. Mai mult, el vede în întreaga creaţie *raţiunile existenţelor* - energia cea necreată a lui Dumnezeu care le ocârmuieşte. El nu este mişcat în chip emoţional de natură şi de frumuseţea ei, ci vede în ea energia lui Dumnezeu. Cum spune Sfântul Isaac Sirul, credinţa din vedere - la care omul ajunge când dobândeşte luminarea minţii - „este poartă către tainele lui Dumnezeu".

Voi da un exemplu simplu. Sfântul Diadoh al Foti-ceii spune că una este bucuria începătoare şi alta bucuria desăvârşitoare. Cea dintâi, fiind puternic legată de emoţie, este amestecată cu închipuire, „nu e lipsită de lucrarea închipuirii", pe când bucuria desăvârşitoare este legată de smerita cugetare. La mijloc, între bucuria emoţională şi bucuria desăvârşitoare, se află „întristarea iubitoare de Dumnezeu şi lacrima fără durere"*. Bucuria emoţională, numită începătoare, nu este lepădată cu totul, însă trebuie să ajungem la bucuria desăvârşitoare. Desăvârşirea şi tămăduirea se împlinesc prin cruce. „Că a venit prin Cruce bucurie la toată lumea". Deci în Biserică ne străduim să preschimbăm toate emoţiile, ca şi toate cele lumeşti.

* Cf. *Filocalia,* voi. 1, ediţia a II-a, Ed. Harisma, Bucureşti, !992. p. 415. (n. tr.)

Preschimbarea emoţiilor în experienţe adevărate şi autentice se săvârşeşte prin pocăinţă. Pocăinţa ne conduce de la un dureros şi tragic monolog, la dialogul cu Dumnezeul Cel Viu. Prin pocăinţă, osândire de sine şi smerenie, preschimbăm emoţiile în experienţe duhovniceşti. Şi aici este adevărat ceea ce am spus despre închipuire. Cu cât mai bolnav emoţional este cineva, cu atât mai mult vădeşte moartea şi întunecarea minţii sale. Şi cu cât mai mult sunt preschimbate emoţiile omului, cu atât mai luminată îi este mintea. El se află pe treapta luminării. Vedeţi cât de importantă este mişcarea minţii ? Vedeţi ce rol important joacă ea, fie că mintea urmează mişcarea în chip firesc, fie potrivnic firii ?

- Îngăduiţi-mi, urmă Irina, să vă cer să explicaţi şi mai amănunţit cum se preschimbă emoţiile în experienţe duhovniceşti.

- Cred că am atins punctele principale. Dar pot să mai zăbovesc asupra subiectului. Părinţii spun că în sufletul femeiesc experienţele psihologice sunt legate mai mult cu cele duhovniceşti. Cu alte cuvinte, multe femei socotesc aşa-zisele stări sufleteşti ca fiind experienţe duhovniceşti. De pildă, se poate ca ele să simtă o dulceaţă emoţională în vremea rugăciunii şi să creadă că aceasta este venirea harului lui Dumnezeu. Este trebuinţă de foarte multă băgare de seamă, căci în acel moment intervin multe imagini închipuite, creând premisele unor grave anomalii sufleteşti.

Vă dau un exemplu. Fetiţa îşi înfăţişează simţămintele materne jucându-se cu păpuşile. Le hrăneşte, le spală, le culcă etc. Însă când creşte şi ajunge cu adevărat mamă, face toate acele lucruri cu suferinţă.

Simte suferinţa de a naşte copilul, ca şi suferinţa şi truda de a-l creşte. Fetiţa înfăţişează maternitatea şi, aş spune, se desfată cu ea în chip emoţional, fără chin şi suferinţă, pe când maternitatea unei femei este legată de chin şi suferinţă, este o cruce. Cam la fel distingem bucuria emoţională de bucuria duhovnicească, emoţiile de experienţele duhovniceşti. Numai adevărata şi deplina pocăinţă poate curaţi toate stările sufleteşti, făcându-le duhovniceşti. Şi, fireşte, duhovnicul este cel care ne ajută la aceasta; el este răspunzător de discernerea şi tămăduirea acelei stări. Astfel, ajutaţi şi de îndrumătorul nostru duhovnicesc, mintea ni se tămăduieşte; este adusă de la mişcarea potrivnică firii la mişcarea după fire, ba chiar la cea mai presus de fire. Atunci mintea este luminată şi unită cu Dumnezeu şi tămăduită de închipuiri şi emoţii. Tocmai de aceea identificarea adevăratei probleme, ca şi tămăduirea minţii celei întunecate sunt absolut necesare.

Mişcarea minţii împotriva firii, după fire şi mai presus de fire

- Ne puteţi spune câte ceva despre mişcarea minţii împotriva firii, după fire şi mai presus de fire? - spuse Părintele Filip. Cred că ne-ar ajuta să vedem mai limpede toate lucrurile pe care ni le-aţi spus până acum.

- Sfinţii Părinţi s-au ocupat de toate aspectele vieţii duhovniceşti. Şi fiindcă socoteau că mintea este subiectul principal în ceea ce priveşte boala şi tămăduirea omului, au vorbit şi despre ea. Sfântul Marcu Ascetul învaţă că există trei feluri de mişcare a minţii: potrivnică firii, după fire şi mai presus de fire*.

* *Cf.* Sf. Marcu Ascetul, *Despre cei ce-şi închipuie că se în-dreptează din fapte;* în *Filocalia, ibidem,* p. 300. (n. tr.)

Mintea se mişcă împotriva firii atunci când nu vede dreptatea şi pronia lui Dumnezeu, ci se războieşte cu oamenii, crezând că este nedreptăţită. Cu alte cuvinte, mintea care se mişcă împotriva firii îl părăseşte pe Dumnezeu şi se răspândeşte în zidire prin mijlocirea simţurilor. Apoi îi învinovăţeşte pe ceilalţi pentru tot răul din jurul ei.

Mintea se mişcă după fire când omul nu învinovăţeşte pe alţii, ci se socoteşte pe sine pricina gândurilor rele. În acest caz, omul recunoaşte pricinile patimilor şi mărturiseşte lui Dumnezeu păcatele sale. Adică, în loc de a da vina pe alţii, aşa cum au făcut Adam şi Eva, se osândeşte pe sine, străduindu-se întru tămăduire.

Când omul dobândeşte roadele Duhului Sfânt, mintea lui se mişcă mai presus de fire. în acea stare, mintea e unită cu Dumnezeu şi se bucură de prezenţa Lui. Când mintea este luminată şi unită cu Dumnezeu, se face fără formă şi fără chip, adică este slobozită de imagini, închipuiri şi gânduri drăceşti. Ea are gânduri bune şi se simte slobozită de constrângeri lăuntrice. Căci, aşa cum vă daţi seama, gândurile rele care se întorc împotriva lui Dumnezeu şi împotriva aproapelui sunt urmarea bolii minţii. Prin urmare, puteţi înţelege cât sunt de importante mintea şi inima pentru boala şi tămăduirea sufletului şi, în general, pentru viaţa duhovnicească.

- Cred că a venit timpul, spuse Vasile, să pun din nou întrebarea pe care am pus-o la început: *Ce este tămăduirea şi cum o înţelegeţi ?* Aţi spus atunci că-mi veţi da răspunsul la momentul potrivit. Nu credeţi oare că acel moment a sosit ?

3. Tămăduirea sufletului

- Şi eu cred că a venit timpul să vorbesc despre tămăduirea omului. Aceasta nu înseamnă, desigur, că nu vom reveni asupra celor spuse, dacă cineva are nevoie de lămuriri. Dar, în principal, vom cerceta în cele ce urmează vastul subiect al tămăduirii.

Oameni netămăduiți, în curs de tămăduire şi tămăduiți

Mai întâi, trebuie să subliniez că Biserica este un spital duhovnicesc ce-l vindecă pe om. Biserica nu este o asociație de oameni buni şi evlavioşi, ci blagoslovitul Trup al lui Hristos, înlăuntrul căruia oamenii se tămăduiesc. Ea primeşte oameni bolnavi şi vindecă rănile lor duhovniceşti. Putem spune că în Biserică există trei categorii de creştini: prima, a celor netămăduiți sufleteşte, care nici nu sunt tămăduiți, nici nu ştiu ce este tămăduirea; a doua, a celor care se tămăduiesc, a creştinilor care se străduiesc să se tămăduiască folosind căile predaniei ortodoxe şi care înaintează statornic în vindecare. În sfârşit, celei de-a treia categorii îi aparțin Sfinții Bisericii, cei care sunt deja tămăduiți duhovniceşte.

- Vreți să spuneți că sfinții s-au tămăduit deplin? - întrebă Părintele Filip. Sunt cazuri când şi sfinții au făcut felurite greşeli în viața lor. Numai Dumnezeu este desăvârşit şi, din această pricină, nu putem pretinde că sfinții sunt desăvârşiți.

Cum se înțelege tămăduirea sfinților

- Fără îndoială, Dumnezeu este sfânt şi desăvârşit în sens absolut. Însă cei uniți cu El ajung la desăvârşire în sens relativ. Sfințenia mădularelor Bisericii nu este nici individuală, nici morală, ci este sfințenia Capului Bisericii, adică a lui Hristos. Când spunem că sfinții sunt cei care au fost tămăduiți, înțelegem că s-au unit cu Dumnezeu. Ei simt unirea ca pe o neîncetată pomenire a lui Dumnezeu prin rugăciunea minții. Pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu, după învățătura Sfântului Vasile cel Mare, este vădirea limpede a faptului că Dumnezeu sălăşluieşte înlăuntrul lor, iar rugăciunea minții arată că mintea lor este luminată. Luminarea minții este deci tămăduirea omului. Sau, mai exact, putem spune că este începutul tămăduirii, care se continuă. Deci este posibil ca sfinții să fi făcut unele greşeli în viață, dar mintea lor a fost luminată, a fost îndreptată către Dumnezeu, a fost pusă în bună rânduială. Iar dacă se întâmplă să cadă în păcat, sunt cuprinşi de o mare căință. Dau un exemplu. Apostolul Petru a ajuns la vederea Luminii celei necreate pe Muntele Tabor. Această vedere a lui Dumnezeu în slava Sa s-a săvârşit prin îndumnezeirea Apostolului. Apostolul a fost preschimbat şi, prin preschimbarea sa, a văzut Lumina cea necreată. A văzut slava dumnezeirii lui Hristos, care țâşnea din trupul Său îndumnezeit. Totuşi, patruzeci de zile mai târziu, a căzut în păcatul lepădării de Hristos. Şi ştim din spusele Evangheliilor că Apostolul Petru a plâns cu amar. Putem oare pricepe plânsul Apostolului ? Din nefericire, nu-l putem înțelege în toată plinătatea lui, căci nu avem trăirea Apostolului. Din pricina trăirii sale de mai înainte, căința Apostolului s-a vădit a fi deosebit de dureroasă şi amară. Mintea sa - care dobândise experierea lui Dumnezeu - şi-a înțeles îndată căderea, iar căința ei nu cunoştea margini. Şi credem că îşi va fi adus aminte întreaga viață de această căință, de acest plâns amar. Deci spunem că sfinții sunt tămăduiți, în înțelesul că îşi dau seama pe dată de greşelile lor şi sunt în stare de o adâncă pocăință, pe care noi nici nu o bănuim, ajungând astfel la şi mai mari măsuri ale sfințeniei. însă cei netămăduiți cu sufletul pot săvârşi cele mai mari păcate, şi nu numai că nu se nelinişte sc, ci le socotesc a fi lucrul cel mai firesc.

Tămăduire înseamnă luminarea minții

- Vorbind despre boală, spuse Athanasie, ați determinat-o ca fiind moartea sau mai degrabă întunecarea minții. Aceasta presupune faptul că tămăduirea trebuie să se concentreze într-acolo, adică la luminarea minții. Ne puteți descrie acest proces ?

- Într-adevăr, tămăduirea trebuie concentrată asupra minții. Mintea oarbă şi cuprinsă de întuneric trebuie luminată şi reînviată. De bună seamă, omul bolnav sufleteşte este plin de patimi, stăpânit de gânduri şi închipuiri. Însă omul care vrea să se tămăduiască trebuie să-şi întoarcă atenția în primul rând asupra acestui aspect. Trebuie să-şi tămăduiască mintea. Este vrednic de luat seama la felul în care descriu Părinții tămăduirea şi reînvierea minții. În general, există patru factori lucrători întru tămăduirea minții: credința adevărată, conştientizarea bolii, existența unui preot tămăduitor şi, în sfârşit, meşteşugul potrivit pentru reînvierea minții, care se cheamă nevoință.

- O simplă enumerare nu este de ajuns. Am dori o analiză a căilor prin care se săvârşeşte tămăduirea. Din nefericire, auzim cuvinte frumoase şi „rețete" de la o mulțime de oameni; însă avem nevoie de lucruri concrete. Îmi amintesc că, în timpul ocupației germane, când până şi pâinea era

greu de găsit, doctorul o sfătuia pe mama să se hrănească cu lucruri care în acea vreme erau un lux nemaipomenit.

- Aveţi parţial dreptate. Mulţi dintre noi „prescriu" ca mijloace terapeutice lucruri care nu se pot aplica şi realiza. Voi încerca să fiu practic în ceea ce priveşte tămăduirea. Totuşi, pe de altă parte, nu aveţi dreptate, căci exemplul pe care l-aţi pomenit nu se potriveşte celor duhovniceşti. Nu se recomandă lux în vreme de foamete. Noi credem că Biserica Ortodoxă dăinuie întocmai cum era în vechime. Ea are harul lui Dumnezeu, Tainele şi predania nevoinţei, putând să ne vindece de boala noastră duhovnicească. Întrucât există Biserica, există păstorii Bisericii, se slujeşte dumnezeiasca Liturghie şi se săvârşesc şi celelalte Taine, mântuirea este şi ea o realitate. Şi, fireşte, nu putem concepe mântuirea independent de tămăduirea minţii. Căci mântuirea nu este ceva abstract; nu este o fugă de lume, ci părtăşie şi unire cu Hristos şi, prin El, cu întreaga Sfântă Treime, întrucât energia Dumnezeului Treimic este comună. Deci Biserica îl poate vindeca pe om prin viaţa sa de nevoinţă şi de sfinţire. - Ca preot, sunt foarte conştient de lucrarea vindecătoare a Sfintelor Taine, spuse Părintele Filip. Însă am o oarecare reţinere în ceea ce priveşte viaţa de nevoinţă a Bisericii - fie din neştiinţă, fie din slăbiciune. Aş dori să o analizaţi pentru mine.

Căi de tămăduire

- Preţuiesc sinceritatea dumneavoastră. Îmi daţi prilejul să evidenţiez ce anume înseamnă nevoinţă în Biserica Ortodoxă. Mai devreme, când m-am referit la cei patru factori care conduc la tămăduire, am pomenit meşteşugul nevoinţei pe locul al patrulea. Nu fiindcă l-aş socoti mai neînsemnat, ci fiindcă vreau să privesc lucrurile într-o anume rânduială. Îmi veţi îngădui deci să comentez celelalte căi, iar apoi să mă refer la meşteşugul nevoinţei pe care, aşa cum se va arăta în continuare, îl socotesc a fi deosebit de eficient în tămăduirea minţii.

- Nu am nimic împotrivă, adăugă Părintele Filip. Sunt nerăbdător să vă ascult părerile.

a) Credinţa ortodoxă

- Întâi de toate, pentru tămăduirea omului este absolut necesară credinţa ortodoxă. Cred că am subliniat concluziile principale într-o convorbire anterioară. Am spus acolo că primirea Descoperirii dumnezeieşti date sfinţilor, împreună cu faptele legate de credinţa începătoare sau simplă sunt cele care ne ajută să trecem de prima treaptă a vieţii duhovniceşti, care este curăţirea inimii.

Cu adevărat este nevoie de o credinţă tare; căci dacă credinţa se schimbă, se deformează automat şi tămăduirea. Credinţa păstrează meşteşugul tămăduirii. Cu alte cuvinte, dacă lepădăm învăţătura că Hristos este Dumnezeu, nu mai putem fi mântuiţi; căci cum ar putea un om să mântuiască un alt om ? Este unul din argumentele principale ale Sfântului Athanasie cel Mare împotriva lui Arie, care susţinea că Hristos nu este nezidit, ci zidit. Dacă tăgăduim că Duhul Sfânt este Dumnezeu, atunci iarăşi tăgăduim mântuirea. Tăgăduirea dogmei pururea-feciorei Născătoarei de Dumnezeu şi a necesităţii acestei numiri date ei tăgăduieşte învăţătura că Dumnezeu a luat trup omenesc şi astfel 1-a mântuit pe om; căci „ceea ce este neluat, este nevindecat" (Sfântul Ioan Damaschinul). Învăţăturile nestorienilor, monofiziţilor sau monoteliţilor implică respingerea mântuirii omului. Credinţa eretică după care energia lui Dumnezeu este creată, iar nu necreată, îl abate şi ea pe om de la mântuire. Toţi Părinţii Bisericii au stăruit asupra acestui lucru; de aceea s-au osârdit în chip eroic pentru păstrarea Ortodoxiei. Căci, aşa cum am spus la început, mântuirea nu poate fi înţeleasă independent de tămăduirea minţii.

Aşadar noi încuviinţăm că Hristos e singurul Dumnezeu adevărat; că Biserica este un spital care îl vindecă pe om cu adevărat; că Sfinţii Părinţi sunt adevăraţi vindecători, care vindecă cu puterea lui Hristos; că poaincile sunt tămăduitoare şi încercăm să ne potrivim viaţa după ele. Căci, aşa cum prescripţiile doctorului nu sunt nişte formule de legi, ci pornesc de la boala omului şi ţintesc spre tămăduirea lui, la fel şi poruncile lui Hristos pornesc de la existenţa bolii omului şi ţintesc la tămăduirea lui. Astfel că ţinem toate poruncile lui Hristos, iar inima începe să se tămăduiască.

b) Conştientizarea bolii

Pe locul doi urmează conştientizarea bolii. Trebuie să fim conştienţi de boala noastră. La fel cum bolnavul îşi dă seama de boala sa şi se duce la doctor spre a fi tămăduit, la fel se întâmplă şi cu boala duhovnicească. Din nefericire, trăim vremuri în care cel mai mare păcat este necunoaşterea stării noastre, ba chiar simţământul mulţumirii de sine pe care îl avem.

Ne credem sănătoşi lăuntric, credem că nu avem nevoie de nimeni.

- Îngăduiţi-mi să vă întrerup, spuse Vasile. Vorbiţi despre conştientizarea bolii duhovniceşti, iar mai devreme aţi spus că boala este orbirea minţii. Atunci cum ne putem da seama că suferim de această boală, adică de orbirea şi întunecarea minţii? Aţi dat exemplul bolii trupeşti; dar în cazul ei simţim durerea şi căutăm de îndată un doctor. Însă când este vorba de minte, cum să ne dăm seama că suntem bolnavi, dacă nu simţim nici o durere?

- Este o întrebare pe care o socotesc a fi vlăstarul vremii noastre. Şi mă voi explica. Am fost învăţaţi că viaţa duhovnicească înseamnă a ne cerceta virtuţile, încă de la o vârstă fragedă am învăţat că trebuie să ne punem zilnic note în ceea ce priveşte virtuţile şi faptele noastre bune. De fapt, acesta este pietism. Noi, ortodocşii, nu ne uităm la virtuţile noastre, ci la patimile pe care le avem. Urmărim să ne tămăduim de patimi. Ne străduim să ţinem poruncile lui Hristos. Făcând aceasta, trupul se supune sufletului, iar sufletul, voii lui Dumnezeu. Astfel se nasc virtuţile care sunt roadă Duhului Sfânt. Deci, dacă nu suntem conştienţi de boala pricinuită nouă de patimi, de confuzia generată de raţiune, de neliniştea iscată de gândurile de nesiguranţă şi deznădejde sau de remuşcări şi de imaginile închipuite, atunci încercăm să cercetăm Sfânta Scriptură şi scrierile Sfinţilor Părinţi ai Bisericii. Astfel putem să ne dăm seama de lipsurile noastre sau, mai degrabă, şi chiar mai bine, simţim că suntem bolnavi. Cuvintele proorocilor, apostolilor şi sfinţilor ne sunt oglindă duhovnicească. Cercetând vieţile şi învăţătura lor, ajungem să vedem starea noastră jalnică. Aflând muceniciile sfinţilor mucenici, ajungem conştienţi de lipsa noastră de credinţă. Citind despre viata de nevoinţă a atâtor sfinţi, ne dăm seama de inerţia noastră duhovnicească.

Mai există încă două căi de recunoaştere a stării noastre duhovniceşti. Prima este venirea harului lui Dumnezeu. Harul lui Dumnezeu este Lumina lui Dumnezeu. Când vorbim de vederea Luminii necreate, înţelegem harul lui Dumnezeu. Uneori Dumnezeu îngăduie omului să vadă harul Său ca Lumină. Astfel, când harul lui Dumnezeu vine în inima noastră, el ne dezvăluie starea. Apostolul Pavel, după vederea lui Hristos în slava Sa, s-a dus în pustia Arabiei şi a trăit în adâncă şi deplină pocăinţă. Pocăinţa este grea pentru omul trupesc. Dar când în sufletul său răsare harul lui Dumnezeu, el îşi vede pustiirea şi începe a plânge. Întâia atingere a harului dumnezeiesc e simţită, aşa cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, ca un foc ce mistuie patimile. Cu cât este mai puternic focul, cu atât mai mult se preface în Lumină necreată. Adânca şi deplina pocăinţă arată că vremea harului lui Dumnezeu a venit. Există şi o a doua cale prin care ne dăm seama de starea noastră duhovnicească: eşecul total al vieţii noastre. Când ni se iau cele câteva proptele pe care ne-am sprijinit întreaga viaţă, când ajungem să zicem ca ucenicii care călătoreau spre Emaus: „Noi nădăjduiam că acela este cel ce va să izbăvească pre Israil" (Luca 24, 21), vom fi în stare să-L vedem pe Hristos şi să căutăm viaţa cea nouă pe care Hristos o dă. Eşecul în viaţa personală sau în cea familială şi socială ne duce într-o fundătură. Atunci, dacă avem o înclinaţie lăuntrică, vom găsi ieşirea, care este Hristos. Deznădejdea lumească împreunată cu nădejdea în Dumnezeu ne poate duce la conştientizarea stării noastre duhovniceşti. Dacă mai adăugăm şi alte mijloace celor pomenite până aici, putem deschide calea mântuirii. Adică, dacă începem să spunem rugăciunea lui Iisus - *Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pre mine, păcătosul* - de multe ori şi cu rânduială, la vreme anume, dar şi în toată vremea, atunci rugăciunea sparge zidul amăgirii de sine, dezvăluind toată nimicnicia.

- Vorbiţi de rugăciune, de venirea harului, citirea Scripturilor şi, în general, de învăţăturile sfinţilor. Totuşi cum poate cineva să fie conştient de boala sa dacă nu cunoaşte aceste căi ? Şi, mai ales, dacă nu cugetă aşa cum se cuvine la învăţăturile şi vieţile sfinţilor? Chiar dacă reuşeşte să ajungă cândva la conştientizarea bolii sale duhovniceşti, cine îl îndrumă? Este de ajuns cititul ? - întrebă Irina.

- Dumnezeu „voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vie" (1 Tim. 2, 4). Şi deoarece voieşte ca fiecare să se mântuiască, El făureşte împrejurări prielnice. Unul

este chemat prin deznădejdea lumească; altul, prin luminarea dumnezeieştii Lumini; al treilea, prin citit; un altul, prin întâlnirea cu un om sfânt care are experienţa vieţii Bisericii - sfântul şi blagoslovitul Trup al lui Hristos. Dumnezeu trimite harul şi binecuvântarea Sa în multe feluri tuturor. Dar, de bună seamă, se cere un *tămăduitor duhovnicesc* potrivit, spre a fi călăuziţi cum se cuvine. Apostolul Pavel, după vedenia de pe drumul Damascului, s-a întâlnit cu Anania. La fel, fiecare om are nevoie de un călăuzitor. Este absolut necesar pentru viaţa sa duhovnicească. Este aproape cu neputinţă ca omul să înainteze fără un călăuzitor. Drumul vieţii duhovniceşti este atât de lung, încât nimeni nu poate călători şi ajunge la capătul său - care este îndumne-zeirea - fără călăuză. Căci, cum am mai spus, nu ne străduim doar să ajungem nişte „oameni cumsecade" şi „buni cetăţeni", ci să ne îndumnezeim, să purcedem către îndumnezeire. Şi, atingând acest subiect, a venit vremea discutării celei de-a treia premise a vindecării: tămăduitorul ortodox.

c) Preotul-tămăduitor ortodox

- Pe cât îmi dau seama, spuse Vasile, prin termenul *tămăduitor ortodox* înţelegeţi, desigur, clericul care tămăduieşte poporul. Cam aşa simt eu. Dacă înţelegerea mea este adevărată, atunci pot să spun următoarele. Până acum, am aflat că cei care au preoţia se numesc clerici, părinţi duhovniceşti, preoţi, episcopi. Acum introduceţi un alt termen nou. Îi numiţi tămăduitori. Oare aceasta face parte din încercarea dumneavoastră de a inova în toate ?

Despre termenul ***tămăduitor***

- Nu încerc să inovez. Mă străduiesc să-i cercetez pe Sfinţii Părinţi şi să văd cum întâmpină feluritele probleme ale vieţii noastre. Trebuie să fim de acord că, privindu-ne vieţile în chip antropocentric, am ajuns într-o fundătură. Deci negreşit avem trebuinţă de învăţătura Sfinţilor Părinţi, spre a ieşi din această stare înspăimântătoare. Sfinţii Părinţi sunt şi în acest caz moderni. Foarte „moderni". Pot spune că sunt mult mai actuali decât mulţi dintre contemporanii noştri. Astăzi, cei care se implică în analize psihologice sunt socotiţi moderni şi, din această pricină, mulţi studenţi medicinişti doresc să studieze psihologia. Aşadar, Sfinţii Părinţi arată în învăţăturile lor că cei care aparţin sfântului cler se cheamă tămăduitori. Vă pot da un exemplu simplu. Sfântul Grigorie Teologul, vorbind despre acest subiect în multe locuri din scrierile sale, defineşte clericii ca tămăduitori, deoarece tă-măduiesc boala sufletelor omeneşti. El afirmă că a refuzat să păstorească poporul, astfel că, după hirotonia în preoţie, a fugit în pustie, simţindu-se nevrednic să tămăduiască bolile oamenilor, fiind el însuşi netămăduit. Pe deasupra, numeşte lucrarea dumnezeieştii iconomii a lui Hristos tămăduitoare, iar pe Hristos, tămăduitorul omului. Preoţia este caracterizată ca ştiinţă a vindecării şi slujire întru tămăduire. El scrie răspicat: „Suntem slujitori şi împreună-lucrători întru această tămăduire".

Faptul că creştinismul este socotit şi numit tratament vindecător, cum am pomenit la început, arată că clericii - care nu sunt doar reprezentanţii lui Hristos pe pământ, ci taina adevăratei prezenţe a lui Hristos - sunt, desigur, şi tămăduitori ai poporului lui Dumnezeu. Ei nu „dau bilete pentru Rai", ci îi tămăduiesc pe oameni, astfel ca Dumnezeu să li se facă Lumină, iar nu întuneric, atunci când îl întâlnesc. Pot adăuga că termenii atribuiţi preoţilor sunt echivalenţi cu cuvântul *tămăduitor.* Cum sunt numiţi clericii ? Sunt numiţi păstori, părinţi, doctori duhovniceşti. Aceste nume şi multe altele pot fi aflate în scrierile patristice. Sfântul Ioan, cel care a scris *Scara,* îi numeşte pe clerici păstori, căci ei conduc turma duhovnicească. Şi aşa cum păstorul face orice ca să-şi crească oile, să le ocrotească sau chiar să le tămăduiască atunci când se îmbolnăvesc, tot aşa face şi preotul. El este păstorul ca-re-şi duce turma cea cuvântătoare la „păşunile mântuirii". Preotul se cheamă şi părinte duhovnicesc. De ce este părinte ? Fiindcă naşte fii duhovniceşti. Iar naşterea nu este independentă de paternitatea duhovnicească sau maternitatea duhovnicească. Preotul este părinte duhovnicesc dar şi maică duhovnicească. Apostolul Pavel foloseşte de mai multe ori termenul, în Epistola către Corinteni spune: „Că de aţi avea zece mii de dascăli întru Hristos, dară nu mulţi părinţi; că întru Hristos Iisus prin evanghelie eu v-am născut pre voi" (1 Cor. 4, 15). El i-a născut prin evanghelie, adică prin dumnezeiasca Descoperire pe care o primise de la însuşi Hristos. Apostolul Pavel primise

Descoperirea de la Hristos. Era purtător al Descoperirii dumnezeieşti şi a împărtăşit-o, a predat-o fiilor săi duhovniceşti; şi astfel le-a dat din nou viaţă. De altfel, el îşi arată maternitatea duhovnicească şi faţă de Galateni: „Feţii mei, pre care iarăşi cu durere vă nasc, până ce se va închipui Hristos în voi" (Galat. 4, 19). Apoi, preotul este şi doctor ce tămăduieşte bolile duhovniceşti ale poporului. El este cel care tămăduieşte prin puterea lui Hristos - ca un alt Moise - poporul cel nou al lui Dumnezeu şi-l călăuzeşte către pământul făgăduinţei. Din toate aceste pricini cred că termenul de *tămăduitor* pentru preot - şi mai ales pentru părintele duhovnicesc - nu este nepotrivit. Cre-deţi-mă că nu încerc să vă impresionez sau să atrag atenţia oamenilor. Nu încerc să fac speculaţii despre viaţa duhovnicească. Scopul meu este prezentarea vieţii şi experienţei Sfinţilor Părinţi, întocmai cum este înfăţişată în scrierile lor.

- N-aş vrea să contest spusele dumneavoastră, continuă Vasile, dar cred că lucrarea principală a preoţilor este cea liturgică şi sacramentală, în general. Ei slujesc dumnezeiasca Liturghie, aduc jertfa cea fără de sânge şi săvârşesc toate celelalte Taine. Cam aşa îmi imaginez eu lucrarea preotului; şi am fost puţin descumpănit de părerile dumneavoastră

Principala lucrare a preotului

- Nu tăgăduiesc nici eu că lucrarea preotului este liturgică şi sacramentală. Însă nu o mărginesc la atât. Ea este în acelaşi timp şi ascetică. Mai întâi, trebuie să amendez părerea dumneavoastră: *Cam aşa îmi imaginez eu lucrarea preotului.* Mulţi dintre noi au impresia că preotul stă tot timpul cu cădelniţa în mână, alergând de la o casă la alta pentru a face câte o sfeştanie. Şi noi punem în legătură lucrarea preoţească cu sfântul altar. Iar astăzi, unii modernişti vor ca preotul să fie implicat şi în domeniul social. Nu resping aceste lucruri. Un preot poate avea atât o lucrare socială, cât şi una sfinţitoare. Însă lucrarea lui nu se încheie aici. În orice caz, mulţi dintre noi sunt caracterizaţi drept creştini conservatori. Cred că una este a fi creştin conservator, şi altceva tradiţional. Conservatorul respectă o prescripţie din trecut, care în multe privinţe s-a degradat; pe când creştinul tradiţionalist, fără a aboli acele precepte, încearcă să trăiască esenţa Predaniei. De pildă, am învăţat de la părinţii şi bunicii noştri că un bun creştin trebuie să se împărtăşească de patru ori pe an. Însă aceasta nu este o tradiţie: este conservatorism, o tradiţie degradată.

Botez şi tămăduire

Deci, rezumând, spun din nou că lucrarea preotului nu este numai sfinţitoare, sacramentală şi liturgică, ci şi ascetică şi tămăduitoare. Oricum, Tainele sunt strâns legate de tămăduire. În Biserica din vechime, Botezul era precedat de o deplină tămăduire. Exista treapta catehumenilor. Creştinul trecea prin treapta curăţirii, iar când aceasta se desăvârşea, era botezat. Părinţii celui de-al Doilea Sinod Ecumenic au definit clar perioada de tămăduire de dinaintea botezului. În Canoanele celui de-al Doilea Sinod Ecumenic se scrie: „În prima zi îi facem creştini; în a doua catehu-meni; apoi în a treia zi îi exorcizăm, suflând de trei ori peste faţa şi urechile lor; şi astfel îi catehizăm, fă-cându-i să petreacă cât mai multă vreme în Biserică, să asculte Scripturile, iar apoi îi botezăm". Vedeţi, un întreg meşteşug de vindecare preceda Botezul. Ei se numeau creştini încă înainte de a fi botezaţi, chiar din ziua „încorporării" lor între catehumeni, la fel cum studenţii se numesc aşa din prima zi de studii. Apoi erau socotiţi catehumeni şi li se citeau exorcismele corespunzătoare. Exorcismele nu erau independente de întregul tratament al Bisericii, astfel ca omul să treacă cu bine de treapta curăţirii. Catehizarea avea loc în paralel cu tămăduirea omului. Şi când toate acestea se îndeplineau, catehumenii erau botezaţi. Tămăduirea continua însă chiar şi după Sfântul Botez. - Ce cuprinde tămăduirea de după Botez ? - întrebă Irina.

Două feluri de Botez

- În tradiţia patristică se vădesc două feluri de botez, întâi, botezul prin apă; iar al doilea, botezul prin Duh. Hristos a descoperit acest adevăr în convorbirea Sa cu Nicodim. El a spus: „De nu

se va naşte cineva din apă şi din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu" (Ioan 3, 5). Este evident că aici se pomeneşte botezul prin apă şi botezul prin Duh. În Faptele Apostolilor este clar că creştinii erau întâi botezați în apă şi apoi în Duh. Creştinii din Samaria fuseseră botezați în apă, în numele Domnului Iisus, iar apoi Apostolii Petru şi Ioan i-au botezat în Duhul. Faptele Apostolilor grăiesc astfel: „Care (Petru şi Ioan) pogorându-se, s-au rugat pentru ei, ca să ia Duh Sfânt; pentru că încă nici peste unul dintre ei nu se pogorâse, ci numai botezați erau întru numele Domnului Iisus. Atunci puneau mâinile peste ei, şi luau Duh Sfânt" (Fapte 8, 15-17). Se vede că, deşi fuseseră botezați, încă nu primiseră Duhul Sfânt, Care li s-a dat numai prin punerea mâinilor Apostolilor pe capetele lor. Simon Magul fusese botezat în numele lui Hristos, totuşi nu primise încă Botezul Duhului. Din această pricină, Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: „A fost botezat, dar nu luminat. Deşi şi-a băgat trupul în apă, sufletul lui nu a fost luminat de Duhul". Vedeți cum tămăduirea se urmează chiar după botezul în apă, până ce omul primeşte Botezul Duhului - care este luminarea minții - când se face Templu al Duhului Sfânt ? De altfel, tămăduirea precede şi urmează şi taina dumnezeieştii Euharistii. Cred că scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii sunt grăitoare în privința acestor lucruri. Chiar şi rugăciunile liturgice şi sacramentale descriu tămăduirea care se leagă de Tainele Bisericii.

- Mai există şi alte temeiuri patristice pentru poziția dumneavoastră ? - întrebă Părintele Filip. Subiectul este de mare însemnătate pentru mine căci, în calitate de preot, trebuie să-mi cunosc misiunea.

Tainele şi nevoința

- Trebuie să mărturisesc că asemenea întrebări pot fi uneori obositoare. Dumneavoastră şi mulți alții întrebați dacă am temeiuri patristice. Dar întreaga Pre-danie a Bisericii se întemeiază pe legătura între Taine şi nevoința. Dacă citim rugăciunile liturgice, înțelegem foarte bine acest lucru. Totuşi, dacă stăruiți, voi pomeni doar un exemplu grăitor, astfel încât să puteți vedea că Sfinții Părinți ai Bisericii sunt soborniceşti, adică purtători ai întregii Predanii, şi cunosc adevărul întreg. Ei nu se mărginesc la un aspect, căci mărginirea - primirea unei fețe a adevărului în paguba întregului - este trăire în chip eretic. Sfântul Grigorie Paiața - pe care-l socotesc un mare sfânt şi teolog, şi la fel face şi Biserica, şi pe care îl cinstesc în chip deosebit - a dus în vremea lui o luptă paralelă împotriva a două tendințe eretice: pe de o parte, împotriva lui Varlaam; pe de altă parte, împotriva masalienilor. Var-laam batjocorea predania isihastă şi ascetică, folosind teoria sa raționalistă despre viața duhovnicească. El a căzut şi în alte rătăciri, învățând despre harul din zidire şi valoarea absolută a Tainelor în viața duhovnicească, subestimând viața de nevoință. În opoziție cu Varlaam, masalienii supraestimau viața ascetică, în paguba Tainelor Bisericii. Ei afirmau că păcatele sunt iertate prin rugăciunea necontenită a inimii, şi nu prin Botez. Sfântul Grigorie Palama s-a războit şi cu vaar-lamiştii, şi cu masalienii. El învăța că ceea ce mântu-ieşte pe om sunt Tainele, legate totuşi de nevoință. Acestea sunt cele două căi prin care se tămăduieşte omul şi primeşte harul cel necreat al lui Hristos. Tocmai de aceea păstorii Bisericii, care se cheamă tămăduitori, îl pot vindeca pe om. Prin urmare, tămăduirea duce la curățirea inimii de patimi şi la luminarea minții; mai exact, ea este de fapt preschimbarea puterilor fireşti şi a energiilor sufletului. Repet, aceasta se înfăptuieşte numai prin împreunarea vieții sacramentale cu cea de nevoință.

Preoția şi treptele vieții duhovniceşti

- Ajută taina preoției tămăduirii? - întrebă Părintele Filip. Se dobândeşte iscusința tămăduirii oamenilor numai prin simpla hirotonire ?

- Am spus mai înainte că meşteşugul vindecării ortodoxe este o combinație a nevoinței cu Tainele. Cred că acelaşi lucru este valabil şi în ceea ce priveşte preoția. Preoția este legată de nevoință întru Hristos. Apostolii lui Hristos au ales şapte creştini care aveau pe Duhul Sfânt spre a-i hirotoni ca primi diaconi. Astfel că arhidiaconul Ştefan era „plin de credință şi de Duh Sfânt" (Fapte 6, 5). Este limpede că, în teologia patristică, treptele vieții duhovneşti - curățirea, luminarea şi

îndumnezeirea - sunt legate şi identificate cu treptele preoţiei. Legătura este subliniată în scrierile Sfântului Dionisie Areopagitul şi ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, în învăţătura Sfântului Simeon Noul Teolog, a Sfântului Nichita Stithatul, a Sfântului Nicodim Aghioritul, ajungând până în zilele noastre. Împletirea nevoinţei cu preoţia este vădită şi în viaţa monahală contemporană. Omul devine întâi călugăr, primind al doilea botez - botezul pocăinţei - care îl duce negreşit la luminarea minţii, şi apoi, în funcţie de reînvierea sa lăuntrică duhovnicească, devine diacon sau preot. Nu vă voi obosi cu citate din învăţătura sfinţilor mai sus pomeniţi. Oricine este interesat de subiect îl poate găsi înfăţişat pe larg în scrierile Părinţilor. Există şi câteva cărţi ale mele referitoare la tămăduirea sufletului, care prezintă acest subiect. Aş vrea doar să mă refer la învăţătura Sfântului Grigorie Teologul.

Justificând fuga sa în Pont, după hirotonia ca preot, el spune că socotea preoţia un tratament tămăduitor şi, fiind el însuşi nevindecat, se simţea nevrednic de acea slujire. în plus, el descrie cerinţele necesare preoţiei: omorârea simţirilor, întoarcerea înspre cele lăuntrice, desprinderea de lumea trupului şi de cugetarea lumească, ceea ce se săvârşeşte prin rugăciunea minţii, trăirea în afara lucrurilor văzute, adică trăirea experienţei şi cunoaşterii apofatice. Viitorul preot trebuie să se facă şi oglindă curată, spre a primi razele dumnezeieştii Lumini; să se sălăşluiască cu îngerii şi, îndeobşte, să se facă lăcaş al sfântului Dumnezeu Treimic.

Aş mai putea adăuga încă ceva. Citind cu băgare de seamă scrierile Sfinţilor Părinţi sau vieţile lor scrise de alţi sfinţi, ne putem da seama că au ajuns la în-dumnezeire, adică la vederea Luminii celei necreate, pe când erau episcopi. Acest lucru se vede în viaţa Sfântului Vasile cel Mare, a Sfântului Grigorie Teologul, a Sfântului Grigorie Palama etc. Dacă adăugăm şi marele număr de Sfinţi Părinţi care adoptă legătura între treptele preoţiei şi cele ale vieţii duhovniceşti, putem înţelege că această poziţie are foarte puternice temeiuri în predania patristică. Deci episcopul este *gura* adevărului, drept învăţând cuvântul adevărului. El cunoaşte adevărul şi dă mărturie asupra lui. El dă mărturie şi se face martor al acelei vieţi, tocmai pentru că este un martor al lui Iisus Hristos.

- Părinte, îngăduiţi-mi o mică obiecţie. Oare nu cumva accentul pus pe această învăţătură este puţin exagerat şi nerealist ? Cum putem pretinde că împletirea preoţiei cu nevoinţa, pomenită mai sus, este o realitate în zilele noastre ? În aceeaşi ordine de idei, oare nu facem din creştinism mai curând ceva utopic şi teoretic ? - spuse Părintele Filip. Sunt preot şi ştiu bine că starea de fapt este departe de a fi ideală. Ce aţi avea de spus despre aceasta ?

- Şi eu sunt preot şi sunt conştient de realitatea ca atare. Însă creştinismul ar fi ceva teoretic doar dacă nu ar avea meşteşugul care îl duce pe om la tămăduire, la luminarea minţii şi, fireşte, la îndumnezeire. Ar fi teoretic dacă ar fi legat de metafizică şi filozofie, însă creştinismul este legat mai mult de medicină decât de orice alt sistem teoretic, pentru că urmează o anumită metodă de tămăduire, cu ajutorul căreia omul poate ajunge la culmile sfinţeniei. Din această pricină noi suntem foarte realişti, pentru că, repet, avem o întreagă *metodă ştiinţifică* în acest scop. De altfel, dacă viaţa mădularelor Bisericii decade uneori, aceasta nu trebuie să ne facă să trecem cu vederea învăţătura Bisericii. Se pot găsi în toate epocile preoţi care nu au fost desăvârşiţi şi bine aşezaţi în tradiţia ortodoxă. Însă dacă fie şi un singur preot a înfăţişat Ortodoxia prin viaţa sa, înseamnă că este cu putinţă ca şi alţii să ajungă la aceeaşi stare, ceea ce arată putinţa Bisericii de a tămădui.

Îngăduiţi-mi să folosesc un exemplu din viaţa de fiecare zi. Chiar dacă elevii şi studenţii şi-au pierdut interesul pentru studii, iar standardele educaţionale au scăzut, profesorii nu trebuie să înceteze să-i îndrume spre cunoaşterea desăvârşită - în măsura posibilului - pe cei care o caută. Ştiinţa înaintează chiar şi cu câţiva savanţi. Acelaşi lucru se întâmplă şi în Biserică. Biserica ţinteşte să-l ducă pe om la îndumnezeire. Orice om poate ajunge la asemănarea cu Dumnezeu, care este echivalentă şi identică cu îndumezeirea. Faptul că cei mai mulţi creştini duc o viaţă creştină moralistă, care.se mărgineşte la câteva fapte bune, nu mseamnă că păstorii Bisericii trebuie să înceteze a mai vorbi despre îndumnezeire şi de meşteşugul pe care trebuie să-l folosim spre a ajunge acolo. Dimpotrivă, în vremuri critice, când nivelul duhovnicesc al oamenilor scade, învăţăturile înalte ale Bisericii trebuie accentuate, spre a ridica şi a reînsufleţi poporul. Cred că acest lucru trebuie să fie valabil şi pentru preoţie.

Cunosc situaţia actuală, totuşi nu aş putea fi convins să nu accentuez legătura între treptele preoţiei şi cele ale vieţii duhovniceşti: diaconul trebuie să fie pe treapta curăţirii sau să o fi trecut,

spre a-i ajuta pe cei care vor să se curăţească; preotul trebuie să se afle pe treapta luminării minţii, ca să ducă poporul la această stare şi să primească Botezul Duhului. Şi, în sfârşit, episcopul trebuie să se afle pe treapta vederii duhovniceşti, spre a fi în stare să-i călăuzească pe cei care voiesc să ajungă acolo. Învăţătura aceasta trebuie transmisă celor care vor să o experieze. Vorbind despre harul lui Dumnezeu, care sălăşluieşte în inimă, ca şi despre multe alte adevăruri ortodoxe, Sfântul Simeon Noul Teolog a adus o mare reînviere în rândul poporului, în ciuda violentei reacţii împotriva sa. La fel au făcut şi alţi Părinţi.

- Dar eu sunt preot, şi nu mă simt curăţit cu inima. Nu am bunătăţile duhovniceşti cu care Biserica doreşte să fiu împodobit. Ce se va întâmpla cu mine ?

- Întrebarea dumneavoastră este şi grea, şi uşoară. Este grea, pentru că atinge o problemă personală de care omul se poate îngriji împreună cu duhovnicul său. Nu cred că poate fi suficient adâncită în această convorbire. Dar este şi o întrebare uşoară, deoarece, dacă simţim că nu suntem aşa cum ne cere Predania Bisericii, singurul lucru pe care-l putem face este să ne săvârşim lucrarea în popor întemeindu-ne pe tratamentul de vindecare al Sfinţilor Părinţi. Trebuie să spunem ce spun Sfinţii Părinţi, dacă nu avem o expe-riere personală. Dacă preoţii nu au ei înşişi experie-rea personală a acelei învăţături - adică nu ştiu ce este curăţirea inimii şi luminarea minţii - este cumplit lucru să nu urmeze învăţătura sfinţilor îndumnezeiţi ai Bisericii, prin aplicarea meşteşugului lor de vindecare. Şi lucrul cel mai rău dintre toate este să vorbească împotriva Părinţilor, practicând un tratament antropocentric întemeiat pe învăţătura unor pedagogi şi psihologi nepreschimbaţi. Prin urmare, aceştia nu vor fi în stare să-i tămăduiască pe oameni, mai ales pe cei care caută a fi tămăduiţi. Astfel că oamenii sunt dezamăgiţi, căutându-şi adăpost la psihiatri şi vraci care nu fac decât să le sporească frustrarea. Şi, într-adevăr, mulţi oameni ajung să ceară de la preoţi lucrurile pe care ar trebui să le dea statul. Să ştiţi, nu este dezamăgire mai mare decât aceasta.

- În orice caz, spuse Irina, şi dumneavoastră ad-miteţi că nu toţi preoţii sunt potriviţi să tămăduiască oamenii.

- Desigur, nu tăgăduiesc acest lucru. Mulţi dintre noi sunt nepotriviţi pentru slujirea duhovnicească. Tocmai de aceea s-a dezvoltat monahismul şi mulţi creştini îşi află mângâiere la călugării „cei plini de har", care deţin cunoaşterea meşteşugului vindecător, fiindcă ei înşişi au trecut mai întâi prin curăţirea şi luminarea minţii. Mii de oameni, mii de tineri cercetează pe aceşti călugări în mănăstirile, peşterile şi colibele din Sfântul Munte. Nu o fac din dispreţ pentru preoţie şi slujirea preoţească. Ei îi cinstesc pe episcopi şi pe preoţi. Cu toate acestea, în cele ce ţin de viaţa lăuntrică - aşa cum ar fi curăţirea inimii, rugăciunea minţii, slobozirea de gânduri, preschimbarea patimilor etc. - găsesc o învăţătură şi, mai ales, o trăire deplină la oamenii care se străduiesc întru preschimbarea lor lăuntrică. Fie că sunt preoţi în lume sau călugări în mănăstiri, aceşti oameni sunt duhovnicii prin excelenţă, căci ei sunt adevăraţii teologi.

Legătura între teologie şi duhovnicie

- Care este legătura teologiei cu duhovnicia ? - întrebă Athanasie.

- Un teolog, aşa cum am explicat, este cel care vorbeşte despre Dumnezeu. Totuşi, pentru a vorbi despre Dumnezeu fără greşeală, trebuie să dobândeşti cunoaşterea lui Dumnezeu. Cunoaşterea lui Dumnezeu este părtăşie, unire cu Dumnezeu; este vedere a lui Dumnezeu. Deci, cel care ajunge la cunoaşterea personală a lui Dumnezeu, cunoaşte de îndată deosebirea între Dumnezeu şi diavol. Ştie bine că cele zidite şi cele nezidite nu au nimic în comun. Astfel distinge fără greş energiile diavolului de energiile lui Dumnezeu. Deci teolog este în primul rând cel care poate face deosebire între energiile create şi cele necreate. Acel om îi poate călăuzi pe fiii săi duhovniceşti cu mare uşurinţă. Iar călăuzirea duhovnicească este în primul rând iscusinţa de a face această deosebire. Altfel spus, în drumul său spre curăţire şi, în general, către îndumnezeire, omul dă piept cu prima şi marea piedică ce-i vine de la diavol, care foloseşte multe căi spre a-l înşela. Se poate preschimba chiar în lumină, pretinde că este Dumnezeu şi cere închinare. De asemenea, cel care purcede la nevoinţa lăuntrică va avea de luptat împotriva gândurilor şi a patimilor. Cum poate cineva să ştie că un gând vine de la Dumnezeu, şi nu de la diavol ? Părintele duhovnicesc, care are darul deosebirii duhurilor, poate

deosebi gândurile şi energiile. Este important să notăm că darul deosebirii duhurilor nu este emanaţia raţiunii şi a iscusinţei fireşti, ci vlăstarul experierilor duhovniceşti lăuntrice. Iată motivul pentru care am spus la început că teologul se identifică cu părintele duhovnicesc. Deci, cel care nu este teolog, nu poate fi părinte duhovnicesc; iar dacă nu este părinte duhovnicesc, nu poate fi numit teolog. Şi, aşa cum am pomenit mai devreme, lucrarea părintelui duhovnicesc nu se mărgineşte la o simplă moralizare, ci cuprinde călăuzirea omului spre îndumnezeire. Cum poate cineva arăta o cale pe care el însuşi nu a umblat-o ? Această lipsă duhovnicească poate fi parţial depăşită dacă se străduieşte să-şi împlinească slujirea duhovnicească înte-meindu-se pe „de Dumnezeu Insuflatele teologhisiri ale sfinţilor şi cugetul cel binecinstitor al Bisericii" *(Smodiconul Ortodoxiei).* Căci adevărata binecinstire „nu vorbeşte împotriva Părinţilor de Dumnezeu purtători", cum spune Sfântul Grigorie Palama. Iată de ce, repet, dacă nu suntem îndumnezeiţi, trebuie să cârmuim poporul lui Dumnezeu urmând învăţătura sfinţilor îndumnezeiţi.

Oamenii îndumnezeiţi

- Iarăşi mă smintesc, spuse Vasile. Oare pentru că sunt eu mai slab ? Aţi folosit mulţi termeni noi. Uneori aţi spus că creştinismul este o ştiinţă a vindecării, alteori că preotul este un tămăduitor şi că aceasta este lucrarea sa cea mai însemnată; şi acum, că trebuie să înaintăm întemeindu-ne pe învăţătura sfinţilor îndumnezeiţi. Cum înţelegeţi cuvântul *îndumnezeit?* Mie, cel puţin, îmi este necunoscut.

- Vă este necunoscut dumneavoastră, dar nu este necunoscut oamenilor care studiază textele patristice, îmi explic obiecţia dumneavoastră care, îmi dau seama, porneşte din sinceritate. Trebuie să spun că termenul nu îmi aparţine. L-am întâlnit în scrierile Părinţilor, în limbajul Părinţilor, *îndumnezeit* se numeşte acela care se împărtăşeşte de harul lui Dumnezeu, într-o măsură sau alta. Sfântul Dionisie Areopagitul scrie că Dumnezeu *este luminarea celor luminaţi, obârşia desăvârşirii celor desăvârşiţi, dumnezeirea celor îndumnezeiţi şi simplitatea celor făcuţi simpli.* Sfântul Clement Alexandrinul, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Chirii al Alexandriei, Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Ioan Damaschinul, Sfântul Grigorie Palama şi alţi Părinţi folosesc şi ei acest termen. Prin urmare, nu eu inovez, alcătuind termeni proprii. Şi am spus mai înainte că-mi explic obiecţia dumneavoastră, deoarece o iau drept uimire faţă de această învăţătură. După cum se ştie, uimirea este un lucru bun, căci uimirile duhovniceşti ne fac să vedem viaţa duhovnicească dintr-o altă perspectivă, dincolo de robia simţurilor şi a raţiunii, dincolo de virtuţi - când le socotim ca fapte ale unui cod omenesc de obligaţii morale. Pietismul şi moralismul constituie starea în care rămânem pe treptele de jos ale vieţii duhovniceşti, fără a avea o viziune mai înaltă şi conştiinţa că există o altă viaţă dincolo de simţuri, raţiune, şi chiar de virtuţi.

Deosebirea între duhovnic şi psiholog

- Întrucât vorbim despre părintele duhovnicesc şi l-am definit ca tămăduitor, spuse Constantin, ne puteţi spune *dacă* şi *în ce măsură* poate exista o relaţie sau dependenţă a părintelui duhovnicesc faţă de psiholog ?

- Cred că ceea ce am spus până acum arată deosebirea. Când îşi săvârşeşte lucrarea potrivit Predaniei Ortodoxe, părintele duhovnicesc se deosebeşte clar de psiholog, care lucrează întemeindu-se pe o viziune antropocentrică asupra omului şi vieţii sale. Psihologii doresc să echilibreze omul din punct de vedere psihologic. Părintele duhovnicesc ţinteşte să-l îndum-nezeiască pe om. Psihologul foloseşte o teorie bazată pe o anume şcoală psihologică. Părintele duhovnicesc foloseşte cuvântul cel veşnic al lui Dumnezeu, care s-a descoperit proorocilor, apostolilor şi sfinţilor. Psihologul crede că boala omului se datorează în primul rând experienţelor traumatizante din trecut sau aşa-numitelor experienţe reprimate. Părintele duhovnicesc ştie bine că nu este vorba doar de amintirile trecutului sau de experienţele reprimate înmagazinate în subconştient, ci de o energie anume a sufletului, care este bolnavă: mintea, ochiul sufletului. Psihologul foloseşte metoda întrebării şi ascultării, încercând să-l facă pe om să-şi conştientizeze problema şi să-l ajute să se maturizeze psihologic. Părintele

duhovnicesc, luminat de harul lui Dumnezeu, localizează problema - care este întunecarea minţii, închipuirile etc. - şi încearcă să-l ducă pe om la vederea lui Dumnezeu prin metoda ortodoxă de curăţire şi luminare. Psihologul acţionează antropocentric, folosind gânduri şi idei. Părintele duhovnicesc lucrează în chip dumnezeiesc şi omenesc. El foloseşte meşteşugul vindecării, dar şi Tainele, prin care inima primeşte harul lui Dumnezeu. Psihologul crede că totul se mişcă la nivel uman. Nu ia în seamă existenţa diavolului şi nici energia harului celui necreat al lui Dumnezeu. Părintele duhovnicesc cunoaşte deosebirea între harul lui Dumnezeu şi energia diavolească; între boala duhovnicească şi cea trupească. Psihologul se limitează la momentul în care persoana bolnavă devine conştientă de problema sa şi este în stare să o înfrunte. Părintele duhovnicesc călăuzeşte omul spre pocăinţă, care constă în preschimbarea sa lăuntrică. Nu se mărgineşte să-1 ajute pe om să-şi depăşească o anume stare lăuntrică, ci îl ajută să-şi preschimbe patimile. Există multe alte diferenţe, în privinţa felului de abordare, între psiholog şi duhovnic. Şi este trist că, având în Biserica noastră o învăţătură atât de deplină, privitoare la curăţirea şi tămăduirea omului, tindem totuşi să acceptăm şi să folosim teoriile psihologice în scopul tămăduirii oamenilor care, fireşte, nu mai cunosc predania trezviei.

Este posibil ca duhovnicul să devină un idol?

- Aş vrea să vă întreb ceva, spuse Athanasie. Cu adevărat, lucrarea părintelui duhovnicesc este foarte mare. El tămăduieşte boala duhovnicească a omului, care ţine mai ales de întunecarea minţii. Energiile sufletului lucrează în chip potrivnic firii lor, apar gândurile, raţiunea este divinizată, iar omul suferă de teamă, nesiguranţă, confuzie etc. Nu credeţi totuşi că există primejdia ca „pacientul" să-şi socotească duhovnicul un idol ? Nu este oare cu putinţă să-şi idolatrizeze părintele duhovnicesc, iar aceasta, într-o anume măsură, să submineze iubirea sa pentru Hristos ?

- Nu neg că este posibil să se întâmple aşa ceva. întemeindu-se cu totul pe emotivitate, unii oameni începători în viaţa duhovnicească, imaturi duhovni-ceşte, pot ajunge să-şi idolatrizeze duhovnicul care i-a ajutat cu adevărat la începutul vieţii lor duhovniceşti. Chiar dacă nu este starea cea mai desăvârşită, ea nu poate fi nici complet înlăturată. Este un fenomen obişnuit chiar în alte domenii ale vieţii. De obicei, copilul îşi idolatrizează tatăl sau mama. Elevul îşi idolatrizează profesorul. Totdeauna există primejdia idolatrizării în decursul vieţii omului. El îşi poate idolatriza familia, cunoaşterea omenească, raţiunea, mănăstirea, politica, bunurile materiale etc. Omul bolnav duhovniceşte este oarecum înclinat continuu spre a-şi face idoli. De aceea, idolatrizarea părintelui duhovnicesc este oarecum de aşteptat. Astfel, aşa cum părinţii nu resping dependenţa emoţională a copiilor, ştiind că este firească în primele etape ale vieţii, şi aşa cum încearcă să-şi elibereze treptat copiii şi să-i desprindă de dependenţa părintească, în acelaşi fel tratează problema şi părintele duhovnicesc. Când îşi dă seama de o astfel de dependenţă şi idolatrizare, părintele duhovnicesc matur şi desăvârşit - adevăratul tămăduitor care are duhul lui Dumnezeu - încearcă încet dar sigur să-şi elibereze fiul duhovnicesc, fără a-i pricinui vreo vătămare lăuntrică. El încearcă să-l elibereze pe acel om de patima care l-a robit şi să-i izbăvească mintea din robie, spre a-l conduce la în-dumnezeire cu ajutorul harului dumnezeiesc. Deci la început pot apărea unele dependenţe; însă prin folosirea mai multor mijloace, combinând o dragoste reţinută cu o severitate delicată, duhovnicul deosebitor îşi tămăduieşte fiul duhovnicesc, iar legătura lor devine sinceră şi adevărată. Apostolul Pavel spune în chip grăitor: „Când eram prunc, ca un prunc grăiam, ca un prunc cugetam, ca un prunc gândeam; iar dacă m-am făcut bărbat, am lepădat cele pruncești" (1 Cor. 13, 11). De bună seamă, pasajul apostolic se referă la alte lucruri, dar cred că îl putem aplica şi în acest caz. Când duhovniceşte suntem *prunci,* gândim, vorbim şi făptuim fără noimă, prosteşte. Însă când ajungem maturi duhovniceşte, înlăturăm toate trăsăturile specifice stării infantile. Deci problema nu este a fiului duhovnicesc, care probabil că îşi începe drumul duhovnicesc din admiraţie faţă de duhovnic, ci a celui din urmă. Repet, un duhovnic matur ştie bine cum să acţioneze spre a-şi scoate fiul duhovnicesc din orice legătură nesănătoasă. Din această pricină spunem că părintele duhovnicesc este acela care are în stăpânire mari avuţii duhovniceşti.

- Credeți că duhovnicul poate deveni vreodată obstacol între fiul duhovnicesc şi Hristos ? Este posibil ca părintele duhovnicesc să submineze dragostea pe care o datorăm lui Hristos ?

- Asemenea opinii sunt susținute de protestanți care zdruncină astfel întreaga învățătură asupra paternității duhovniceşti. Ei neagă şi existența ori ajutorul sfinților. Noi, ortodocşii, credem că părintele duhovnicesc nu este doar un simplu locțiitor al lui Hristos pe pământ, ca şi cum Hristos şi-ar fi lăsat înlocuitori ai lucrării Sale. Hristos însuşi cârmuieşte Biserica, întrucât este Capul Trupului Său. Părintele duhovnicesc (fie episcop sau preot) este taina prezenței reale a lui Hristos. Episcopii sunt „în chipul şi locul" lui Hristos, Capul Bisericii. La fel cum dragostea şi închinarea față de sfintele icoane se duc către prototip, către sfinții îndumnezeiți înfățişați, la fel şi dragostea pentru părintele duhovnicesc se îndreaptă către prototip. Şi aşa cum icoana este arătarea slavei lui Dumnezeu; tot aşa, atunci când este caracterizat de calitățile autentice ale unui părinte ortodox, duhovnicul este icoana lui Dumnezeu - arătarea slavei Lui. Deci, prin împărtăşirea de harul lui Dumnezeu, el devine Dumnezeu prin har. Căci, într-adevăr, ceea ce Dumnezeu este prin fire şi prin ființă, omul îndumnezeit devine prin har şi prin părtăşie. Şi întocmai cum cinstirea sfintelor icoane aduce harul curățitor şi sfințitor, pe măsura stării credinciosului, în acelaşi fel dragostea şi închinarea adusă sfinților dăruieşte curățitorul, luminătorul şi îndumnezeitorul har al lui Dumnezeu, pe măsura stării lăuntrice a credinciosului. Luptând împotriva icoanelor, iconoclaştii tăgăduiesc, de fapt, putința întrupării lui Hristos şi a participării celor zidite la energia cea curățitoare şi sfințitoare; deci cei care combat paternitatea duhovnicească tăgăduiesc putința duhovnicului de a tămădui prin puterea şi energia lui Dumnezeu. Desigur, aşa cum am observat deja, nu este exclus să existe duhovnici împătimiți, care de fapt îi împiedică pe oameni să îl vadă pe Hristos şi să ajungă la părtăşia cu El. Însă când un părinte duhovnicesc urmează metoda ortodoxă de vindecare -care se cheamă nevoință - nu apar astfel de condiții nesănătoase şi rătăcite. Când duhovnicul îl socoteşte pe fiul duhovnicesc un dar de la Dumnezeu, iar fiul duhovnicesc îşi prețuieşte duhovnicul ca fiind trimis de Dumnezeu, atunci legătura dintre ei funcționează aşa cum se cuvine.

- V-ați referit la metoda de nevoință care trebuie folosită pentru o vindecare efectivă. Mai devreme v-am rugat să expuneți mai pe larg acest subiect. Cred că a venit momentul potrivit, spuse Părintele Filip.

d) Metoda tămăduirii ortodoxe sau nevoință ortodoxă

- Aşa este. A venit momentul potrivit. Am pomenit adineauri că, în general, patru factori contribuie la vindecare: dreapta credință, conştientizarea propriei boli, existența unui preot-tămăduitor şi adevăratul meşteşug de tămăduire, care se cheamă nevoință. Întrucât am vorbit deja despre primii trei factori - fireşte, fără a epuiza subiectul - ne rămâne de văzut ce înseamnă meşteşugul ortodox de tămăduire, numit şi *meşteşugul cucerniciei ortodoxe* sau nevoință.

- Am o prejudecată față de nevoință, aşa cum am recunoscut mai înainte, adăugă Părintele Filip. Nu pentru că nu îi cinstesc pe Sfinții Părinți şi pe monahii sfințiți, sau fiindcă disprețuiesc nevoință ortodoxă. par nu mi-e limpede ce anume este meşteşugul nevoinței şi, îndeobşte, ce este nevoință. V-am fi foarte recunoscători dacă v-ați da osteneala să vorbiți pe larg despre acest important subiect.

- Adevărat. Este un subiect vast, despre care trebuie să vorbim pe larg şi să-i acordăm o atenție deosebită. Ştiu că se pot face multe greşeli când este vorba de nevoință ortodoxă. Unii oameni cred că nevoință ortodoxă cuprinde doar împlinirea unor porunci ale lui Hristos. Însă nevoință, care alcătuieşte meşteşugul ortodox de tămăduire, are o perspectivă mai largă. Întâi de toate, aş vrea să subliniez că meşteşugul ortodox se cuprinde în cele trei trepte ale vieții duhovniceşti, care sunt curățirea inimii, luminarea minții şi desăvârşirea sau îndumnezeirea.

- În cursul discuției ați atins acest subiect, adică cele trei trepte ale vieții duhovniceşti, de mai multe ori. Ați arătat că tămăduirea omului se împlineşte progresiv, străbătând cele trei trepte care definesc trăsăturile sufletului tămăduit. Am multe întrebări pe care aş vrea să vi le pun, spuse Irina. Cu alte cuvinte, aş vrea să ştiu cum anume se cuprind cele trei trepte în viața duhovnicească.

Curăţire, luminare, îndumnezeire

- În predica pe care am ţinut-o în biserică, şi pe care cred că aţi auzit-o, am pomenit despre cele trei trepte ale vieţii duhovniceşti, descrise de mulţi Părinţi. Cred că nu mai este nevoie să revin. Spun doar că ele sunt prezentate atât de Sfântul Dionisie Areopagitul, cât şi de mulţi alţi Părinţi. Sfântul Maxim Mărturisitorul le dă numele de filozofie practică, contemplare firească şi teologie mistică. De fapt, ele sunt curăţirea inimii, luminarea minţii şi îndumnezeirea. Curăţirea inimii este numită făptuire *(praxis);* luminarea minţii se cheamă contemplare firească sau doar contemplare *(theoria),* căci prin mintea sa luminată omul contemplă raţiunile existenţelor din fire; iar vederea dumnezeiască se cheamă teologie mistică, deoarece pe această treaptă omul este iniţiat în cunoaşterea cea negrăită şi devine cu adevărat teolog. Aş vrea totuşi să mă opresc la Sfântul Nichita Stithatul, ucenicul Sfântului Simeon Noul Teolog, spre a vedea cum descrie treptele care constituie meşteşugul tămăduirii.

Sfântul Nichita Stithatul deosebeşte trei categorii de oameni care se străduiesc întru mântuire: cel care se curăţeşte, cel care se luminează şi cel mistic, numit şi desăvârşit. Aceste trei categorii corespund celor începători, celor aflaţi la mijloc şi celor desăvârşiţi în viaţa duhovnicească. Trecând prin cele trei trepte, omul creşte până la vârsta lui Hristos. Sporeşte adică „întru bărbat desăvârşit, la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos" (Efes. 4, 13). Treapta curăţitoare a începătorilor nevointei întru cucernicie este foarte strâns legată de pocăinţă. Şi când spunem pocăinţă, înţelegem, pe de o parte, lepădarea de „omul vech" al trupului, iar pe de altă parte, „îmbrăcarea" în omul cel nou, înnoit de lucrarea Sfântului Duh. Pocăinţa încercată pe treapta curăţirii se înfăţişează prin urarea celor materialnice, omorârea trupului prin post şi priveghere, fuga de orice pricină ce aţâţă patimile, vărsarea de lacrimi, căinţa pentru cele trecute; prin potrivirea purtărilor cu bunătatea Duhului; prin curăţirea minţii de orice întinăciune, cu sfântă umilinţă; prin sălăşluirea raţiunii în minte. în general, pe această treaptă, pocăinţa se vădeşte în viaţa de nevoinţă. Omul stinge puterea focului celui dinlăuntru, închide gura patimilor sălbatice, se face tare duhovniceşte.

Treapta luminării este cea dintâi nepătimire. Însuşirea ei de căpetenie este cunoaşterea existenţelor, vederea sau contemplarea raţiunilor zidirii şi împărtăşirea de Duhul Sfânt. Roadele luminării sunt: curăţirea minţii prin harul dumnezeiesc ce mistuie inima precum un foc, dezvăluirea înţelegătoare a ochilor inimii şi zămislirea înlăuntrul minţii a raţiunii cunoaşterii, care se exprimă în concepte înalte. Cu alte cuvinte, în această stare, omul are rugăciunea minţii neîncetată şi dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu. Pe deasupra, dobândeşte cunoaşterea celor dumnezeieşti şi omeneşti şi experiază descoperirea tainelor împărăţiei lui Dumnezeu. În această stare, omul este ridicat în văzduh, precum proorocul Ilie, străbătând cerurile.

Treapta tainică sau desăvârşitoare este a celor desăvârşiţi, care au ajuns a fi teologi ai Bisericii. Omul îndumnezeit are părtăşie cu puterile îngereşti, se apropie de Lumina cea necreată şi adâncurile lui Dumnezeu i se dezvăluie prin Duhul. El vede energia fiinţială cea necreată a lui Dumnezeu. Acel om cunoaşte multe din lucrurile ascunse altora - tainele aflătoare în Sfânta Scriptură. El se înalţă până la al treilea cer al teologiei, ca Apostolul Pavel, şi aude cuvinte negrăite, şi vede ceea ce ochiul omului nu poate să vadă. El ajunge teolog în Biserică şi trăieşte fericita Sâmbătă „ca un desăvârşit în Dumnezeul cel desăvârşit"*.

* *Cf.* Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele trei sute de capete despre făptuire, despre fire şi despre cunoştinţă,* în *Filocalia* , vol. 6, Ed. IBMO, Bucureşti, 1977, pp. 321-324. (n. tr.)

Sfântul Maxim dă o tâlcuire mai practică a treptelor desăvârşirii duhovniceşti. Cel care a trecut de treapta curăţirii a fost slobozit de plăcerea şi durerea care vin prin simţiri; a fost slobozit de aceste două patimi care vin din ispita plăcerii şi ispita durerii. Prin urmare, nu mai este stârnit de plăcerea simţurilor, nici nu mai suferă de ispitele care îi vin sau de prigonirea de către oameni. El însuşi s-a depărtat de la păcat. Omul care se află pe treapta luminării minţii ori a trecut de ea este izbăvit de patima uitării şi a necunoaşterii lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă, de fapt, că omul are neîncetat pomenirea lui Dumnezeu în inimă. Mintea sa se bucură de prezenţa lui Dumnezeu şi dobândeşte credinţa desăvârşită, credinţa din vedere. Dacă pe prima treaptă omul se dezlipise de păcat, acum păcatul fuge de la om. În sfârşit, cel ajuns la treapta teologiei mistice a fost curăţit de întinăciunea pe care închipuirea şi imaginile ei o pricinuiesc şi este slobozit de închipuire. El ajunge,

am putea spune, la starea de dinainte de cădere, când Adam era lipsit de orice închipuiri. În această stare omul poate vedea Lumina cea necreată.

Putem face o paralelă cu Evangheliile pentru aceste trei stări ale vieţii duhovniceşti. Pe prima treaptă a curăţirii, omul aude cuvântul lui Dumnezeu în pilde. Pe treapta a doua, este făcut în stare să cunoască tainele împărăţiei Cerurilor, dar nu în pilde. Cum spune Hristos: „Vouă s-a dat a şti tainele Împărăţiei Cerurilor" (Mat. 13, 11). În sfârşit, pe a treia treaptă se regăseşte pe sine împreună cu cei trei ucenici pe Muntele Taborului şi experiază însăşi Împărăţia Cerurilor - Lumina cea necreată. Conform acestei scheme, iudeii care au auzit pildele lui Hristos se aflau pe treapta curăţirii; ucenicii, care auziseră şi tâlcuirea pildelor, se aflau pe treapta a doua, a luminării; iar cei trei ucenici, cărora li s-a dat să vadă Lumina cea necreată, se aflau pe treapta vederii dumnezeieşti.

Străbaterea succesivă a acestor trei trepte ale vieţii duhovniceşti este ceea ce numim meşteşugul ortodox al cucerniciei sau meşteşugul nevoinţei, care este de fapt o metodă de vindecare.

- Vă mulţumesc pentru celor analiză, spuse Constantin. M-am ocupat mulţi ani de psihologie şi nu puteam distinge deosebirea sa esenţială faţă de teologia ortodoxă. De asemenea, sunt ani de când încerc să aflu despre meşteşugul nevoinţei în Biserică şi nu am putut afla părerile patristice despre tămăduire. Din această pricină sunt încântat de analiza patristică a subiectului privitor la tămăduirea omului. Până acum am auzit doar cuvinte pioase şi moralizatoare. Insă acum încep să-mi dau seama că scrierile patristice sunt pline de viaţă. Vă mulţumesc din toată inima pentru această pezentare.

Despărţirea minţii de raţiune

- Pot să vă rog să-mi explicaţi cum se distinge mintea de raţiune? - interveni Athanasie. Îmi amintesc că aţi definit căderea omului ca fiind în special întunecarea minţii sale, care are loc prin identificarea minţii cu raţiunea. Presupun că tămăduirea omului trebuie să însemne despărţirea minţii de raţiune şi reaşezarea energiei sufletului la lucrarea care îi este proprie. Subiectul mă interesează, deoarece doresc să văd deosebirea între filozofie şi teologie sub un alt aspect.

- Într-adevăr, această nevoinţă se cuprinde în treptele vieţii duhovniceşti, pe care le-am descris anterior, şi în meşteşugul tămăduirii ortodoxe. Cu alte cuvinte, întrucât mintea s-a identificat cu raţiunea, aşa cum aţi spus, noi tindem spre restabilirea funcţionării atât a minţii, cât şi a raţiunii. Deci, pe de o parte, ne străduim să limităm raţiunea - care acum, în starea sa căzută, este excesiv de activă - iar pe de altă parte, să ne descoperim mintea. Pentru tămăduirea raţiunii este necesară ascultarea voii lui Dumnezeu. Fiindcă nu cunoaştem voia lui Dumnezeu în amănunt, facem ascultare de cuvântul unui părinte duhovnicesc deosebitor, care înfăţişează voia lui Dumnezeu în viaţa noastră personală. La început, raţiunea reacţionează negativ; însă, pe măsură ce se tămăduieşte, se face mai paşnică. Tămăduirea minţii cere mai ales trezvie si rugăciune, în primul rând aşa-numita rugăciune a minţii sau rugăciunea inimii. Acestea sunt mijloacele prin care harul lui Dumnezeu vine şi luminează mintea. Prin urmare, ascultarea faţă de voia lui Dumnezeu tămăduieşte raţiunea, iar trezvia, împreunată cu rugăciunea, tămăduieşte mintea.

- Înţeleg perfect punctul dumneavoastră de vedere în privinţa ascultării, spuse Vasile. Încă de la o vârstă fragedă, am fost învăţat să fiu ascultător faţă de voia lui Dumnezeu. Aş vrea totuşi să aflu mai multe despre trezvie şi despre rugăciunea minţii.

Trezvie şi rugăciune

- Trezvia înseamnă starea de atenţie, privegherea duhovnicească. Hristos a spus ucenicilor: „Privegheaţi şi vă rugaţi" (Mat. 26, 41). De asemenea, Apostolul Pavel porunceşte ucenicului său: „Iar tu priveghează întru toate" (2 Tim. 4, 5). Deci trezvia este priveghere duhovnicească - gătirea minţii spre a nu primi nici un gând ispititor. După Sinţii Părinţi, trezvia este adunarea sau păzirea raţiunii înlăuntrul inimii, astfel ca să nu pătrundă în ea nici un gând care ar putea pune început săvârşirii păcatului. Trezvia este strâns legată de rugăciune. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, trezvia păstrează mintea curată de ademenirile ispitei, iar rugăciunea aduce harul în inima omului. De

aceea se mai numeşte şi paza inimii. Deci trezvia împreună cu rugăciunea, adică atenția şi rugăciunea, sunt cele două „arme" duhovniceşti care alcătuiesc filozofia întru Hristos. Aşadar, filozofia practică de care vorbeşte Sfântul Maxim Mărturisitorul nu este doar speculație teoretică, ci lucrare mintală lăuntrică, prin care omul se face unealtă potrivită a dumnezeieştii Descoperiri. Pe această cale, omul se face purtător al Descoperirii şi îl cunoaşte pe Dumnezeu. Inima este izbăvită de toate gândurile, păstrând un singur cuvânt, rugăciunea neîncetată: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pre mine, păcătosul". Nu primeşte un alt cuvânt. Fireşte, când vorbim de lepădarea gândurilor, nu înțelegem slobozirea rațiunii de gânduri, ci slobozirea minții de ele. Astfel inima se curățeşte, iar prin rugăciune primeşte mult har de la Dumnezeu.Întregul mod de viețuire duhovnicească se cheamă liniştirea minții sau isihie. În limbajul contemporan se cheamă isihasm. Isihasmul nu este altceva decât întregul meşteşug duhovnicesc prin mijlocirea căruia inima se curățeşte, păstrând numai numele lui Hristos.

Isihia minții

- V-ați referit la liniştirea minții sau isihie; termenul îmi pare de neînțeles, spuse Vasile. Înțeleg liniştea ca încetare a cuvintelor şi a vorbirii; dar nu pricep legătura sa cu mintea. Nu înțeleg ce înseamnă liniştirea minții sau isihia.

- Aici ne aflăm într-adevăr în miezul teologiei ortodoxe. Teologia ortodoxă nu poate fi concepută în afara liniştirii minții şi, fireşte, nici liniştirea minții nu poate fi concepută în afara teologiei ortodoxe. Din această pricină, îmi veți îngădui să fac o analiză mai largă a acestor lucruri. În cele ce urmează, mă voi referi la isihie sau liniştirea minții. Mă voi concentra îndeosebi asupra gândurilor, închipuirii şi rugăciunii minții, care toate sunt strâns legate de isihia minții. Cred că pătrundem de acum în „Sfânta Sfintelor" teologiei ortodoxe. Şi tocmai aici vom vedea deosebirea Ortodoxiei de „Biserica" Latină şi de denominațiunile protestante.

Liniştirea minții sau isihia înseamnă *sălăşluire în Dumnezeu.* În teologia patristică este limpede că întocmai cum trupul are simțiri, la fel şi sufletul are simțiri duhovniceşti. Domnul a vorbit de multe ori despre simțirile mintale sau duhovniceşti. Când a spus: „Cine are urechi de auzit să audă", nu s-a gândit la urechile trupeşti, ci la urechile duhovniceşti - simțirile sufletului. Aceste simțiri duhovniceşti sunt unite într-o simțire unică. Astfel, spunem că sufletul are o singură simțire împărțită în alte simțiri. Acestei simțiri mintale i se dăruieşte Descoperirea lui Dumnezeu. Dumnezeu Se înfățişează pe Sine aici, şi tot aici omul dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu. Simțirile trupeşti ocupă un loc predominant în omul trupesc, iar prin ele mintea lui se răspândeşte către lucrurile materiale, întrucât simțirile sale mintale sau duhovniceşti sunt moarte.

Deci simțirile duhovniceşti trebuie să se dezvolte, în esență, ele au nevoie să fie curățite, iar dezvoltarea şi curățirea simțirilor duhovniceşti o numim isihie a minții. Sfântul Grigorie Teologul spune în chip de cugetare: „Avem trebuință să fim în isihie, spre a putea vorbi în chip curat cu Dumnezeu, iar mintea noastră să se întoarcă de la alipirea de lucrurile trupeşti care o fac să rătăcească". Este foarte important că lucrul acesta a fost spus de Sfântul Grigorie Teologul, pe drept numit teolog de către Biserică, deoarece ne arată felul în care trebuie să teologhisim. Omul se curățeşte prin isihia minții şi astfel este pregătit pentru părtăşia şi unirea cu Dumnezeu.

- Când vorbim de liniştire sau isihie, spuse Constantin, ne gândim la ea mai mult în chip exterior. Socotim că liniştea înseamnă a avea o casă liniştită, departe de oraş şi de felul orăşenesc de gândire, a evita întâlnirea cu oamenii, astfel încât să te destinzi trupeşte după o săptămână de muncă extrem de agitată. Ni se pare că aceasta este totul în viață; şi astfel, toți locuitorii marilor oraşe încearcă să aibă o locuință la țară, spre a se odihni de munca istovitoare din timpul săptămânii.

- Nu putem condamna această situație. Este adevărat că modul nostru de viață ne-a făcut temători şi nervoşi. Încercarea de a dobândi pacea şi liniştirea simțirilor noastre exterioare este astăzi o necesitate. Dar nu acesta trebuie să fie scopul ultim. Poți trăi în locuri liniştite fără ca totuşi să ai pace lăuntrică. Dimpotrivă, sunt oameni care pot trăi în locuri îngrozitor de zgomotoase, păstrându-şi liniştea lăuntrică. Însă putem spune că liniştea din afară ajută şi dezvoltarea liniştii mintale sau isihiei lăuntrice. Tocmai de aceea Părinții au încercat să creeze şi condițiile exterioare de linişte, cel puțin la

începutul vieţii duhovniceşti, astfel ca simţirile mintale lăuntrice, care sunt fără viaţă şi ascunse, să poată ieşi la iveală. Sfântul Vasile cel Mare, după vremea învăţăturii la Atena, s-a retras în Pont, pe râul Iris, afierosindu-se nevoinţei întru curăţirea lăuntrică. Scriind prietenului său, Sfântul Grigorie Teologul, şi referindu-se la isihia lăuntrică, el sublinia că isihia este începutul curăţirii sufletului. Liniştea din afară îl ajută pe om, cel puţin la început, să-şi dea seama de înspăimântătoarea tulburare din inima sa şi să ajungă astfel la dobândirea isihiei lăuntrice, mintale.

Totuşi isihia minţii este de mare însemnătate. Iar dacă dorim să spunem mai exact ce este isihia minţii, o putem defini drept cunoaşterea gândurilor şi lăsarea lor deoparte, astfel ca mintea să se mişte în chip neabătut spre Dumnezeu. Prin urmare, isihia minţii este îngrădirea şi omorârea gândurilor, slobozirea minţii din temniţa simţirilor şi de raţiune sau, mai bine spus, este tanscenderea robiei gândurilor, simţirilor şi raţiunii; izbăvirea de imaginile închipuirii, omorârea patimilor ori, mai curând, preschimbarea patimilor, care sunt energii ale sufletului. Isihia minţii este ceea ce au trăit sfinţii şi calea cea mai sigură ce duce la Dumnezeu.

Isihia minţii - calea spre îndumnezeire

- Ne-aţi putea da exemple de sfinţi care au trăit isihia minţii ? Cred că aşa am putea înţelege mai bine această stare duhovnicească, spuse Athanasie.

- Cum am spus şi mai înainte, isihia minţii este singura cale care duce la Dumnezeu. Este cea mai potrivită metodă pentru tămăduirea sufletului şi părtăşia cu Dumnezeu. Prin urmare, toţi sfinţii au trăit isihia. Domnul a arătat de multe ori nevoia de isihie a sufletului. Când S-a urcat în munte să Se roage şi a rămas acolo toată noaptea, prin aceasta, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, voia să înveţe poporul să urmeze această liniştire din afară, care este atmosfera cea mai potrivită pentru dobândirea liniştii lăuntrice a minţii. El arată chiar isihia lăuntrică a minţii când învaţă: „Iar tu când te rogi, intră în cămara ta şi, încuind uşa ta, roagă-te Tatălui tău Celui întru ascuns" (Mat. 6, 6). Când Hristos sfătuia: „Farisee oarbe, curăţeşte întâi partea cea dinlăuntru a paharului şi a blidului, ca să fie şi cea din afară curată" (Mat. 25, 26), grăia despre curăţirea inimii, care este ţinta isihiei minţii. Şi Apostolul Pavel a fost în pustie, iar în Epistolele sale vorbeşte despre lucrarea sa mintală: „Omorâţi mădularele voastre cele de pre pământ" (Colos. 3, 5). Omorârea mădularelor pământeşti este, de fapt, omorârea patimilor şi slobozirea simţirilor lăuntrice. Sfântul Maxim spune: „Tot ce se vede trebuie răstignit, şi tot ,ce se socoteşte de folos trebuie îngropat". Numai aşa înviază Cuvântul în noi. Cele care trebuie răstignite sunt lucrurile văzute, iar ceea ce trebuie îngropat este lumea gândurilor noastre. Numai atunci are loc învierea lui Hristos în noi şi deci propria noastră înviere. Tocmai de aceea Sfinţii Părinţi ne învaţă că toţi oamenii au trebuinţă de această odihnă - isihia în Dumnezeu. Sfântul Petru Damaschinul sfătuieşte: „Toţi oamenii au trebuinţă de asemenea odihnă", fie deplin, fie în parte, căci fără această „odihnă" în Dumnezeu nu putem ajunge la cunoaşterea duhovnicească.

Vremea noastră este anti-isihastă

- Totuşi lumea contemporană, spuse Irina, este o lume a activităţii, a domniei raţiunii şi simţirilor. Nu este lumea isihiei şi „odihnei" în Dumnezeu, cum aţi spus mai înainte. M-aş mira ca, în această atmosferă de robire faţă de simţirile trupeşti şi de omorâre a tuturor simţirilor lăuntrice, omul să poată trăi o viaţă bisericească şi să dobândească un cuget bisericesc şi ortodox.

- Într-adevăr, lumea contemporană se întemeiază mai ales pe raţiune, iar viaţa se ocârmuieşte după lumea simţirilor. Nu este lumea Sfinţilor Părinţi, adică lumea isihiei ortodoxe, care totuşi era lucrarea cea mai însemnată. Căci, aşa cum ştiinţa înaintează în linişte, adică după lungi şi anevoioase eforturi în laboratoare, aşa cum copacii cresc după încolţirea seminţei în pământ, la fel şi cea mai însemnată activitate socială se poate ivi din liniştea lăuntrică. Astăzi, mulţi oameni trăiesc în temniţa simţurilor. Suntem închişi în temniţă şi ni se dă voie să-i înfrumuseţăm atmosfera înspăimântătoare. Iar nouă ne place să trăim şi să ne petrecem vieţile „întemniţaţi". Tocmai de aceea cresc atât de mult aşa-numitele probleme psihologice şi chinuitoarele probleme existenţiale, care nu pot fi rezolvate prin soluţiile omeneşti. Stârnirea închipuirii, divinizarea raţiunii, dezlănţuirea necontrolată a simţi-

rilor şi inexistenţa liniştirii lăuntrice ne-au făcut să ne îmbolnăvim. Nu ne mai putem privi drept în ochi. Mai mult, ne temem de singurătate şi izolare, de aceea nu mai suportăm să fim singuri. De îndată ce intrăm în maşină, deschidem imediat radioul sau casetofonul cu muzica preferată, ca să ne ţină de urât. În-torcându-ne acasă, primul lucru pe care-l facem este să deschidem televizorul, indiferent dacă cineva se uită la el sau nu. Ne-am umplut mintea de gânduri care ne tulbură şi nu ne lasă să gândim în tihnă. Toate acestea şi încă multe altele arată inexistenţa isihiei lăuntrice a minţii. Mai curând ele vădesc existenţa unui curent antiisihast. Un vânt antiisihast suflă în societatea noastră.

Sfântul Grigorie Palama despre isihie

- Am citit, spuse Părintele Filip, despre discuţiile între Sfântul Grigorie Palama şi Varlaam despre isihia minţii şi isihasm. Sfântul Grigorie Palama înfăţişa meşteşugul isihast al Predaniei Ortodoxe, pe când Varlaam înfăţişa o metodă antiisihastă, o metodă întemeiată mai ales pe raţiune. Tocmai de aceea Varlaam dispreţuia tot ceea ce ţine de rugăciunea minţii, isihia minţii etc.

- Mă bucur să aud aceste cuvinte din partea dumneavoastră, Părinte Filip. Spuneaţi mai devreme că aveţi unele prejudecăţi faţă de nevoinţa Bisericii, căutând mai multe lămuriri asupra acestui aspect al vieţii duhovniceşti ortodoxe. Acum văd că urmaţi întreaga mişcare din zilele noastre, privitoare la aşa-numita renaştere filocalică, precum şi la studiile despre Sfântul Grigorie Palama şi teologia sa - care este, de fapt, teologia Bisericii Ortodoxe.

- Părinte Hierotheos, n-am spus că sunt împotriva meşteşugului isihast, căci a fost încuviinţat de Sinoadele Bisericii. Biserica a hotărât chiar că acela care nu primeşte pe Sfântul Grigorie Palama ca teolog ortodox şi teologia sa ca pe înfăţişarea învăţăturii ortodoxe nu este ortodox, ci eretic, fiind deci anatemizat. Mi-am exprimat doar unele rezerve faţă de nevoinţa Bisericii, fie din pricina prejudecăţii, ori din necunoaştere, sau chiar din pricina unor exemple greşite.

- Isihasmul, adică toată calea isihiei ortodoxe, *prin care omul se îndumnezeieşte,* este o parte a nevoinţei sau, ca să fiu mai exact, este calea şi metoda nevoinţei. Pentru că v-aţi referit la Sfântul Grigorie Palama, îngăduiţi-mi să pomenesc ceea ce spune el despre isihia ortodoxă. Isihia minţii, spune Sfântul, este singura metodă care duce pe om la părtăşia şi unirea cu Dumnezeu. Isihia este liniştire a minţii şi a lumii, uitarea celor pământeşti şi începătura celor cereşti; este lepădarea gândurilor pentru ceva mai bun. Isihia este treapta către contemplare, adică vederea lui Dumnezeu, care este semnul unui suflet sănătos. Omul se îndumnezeieşte prin isihie, nu prin speculaţii asupra lucrurilor văzute. Sfântul Grigorie a experiat isihia minţii şi de aceea a vorbit despre ea în chip atât de ortodox. Pentru că teolog ortodox este acela care îl cunoaşte pe Dumnezeu prin experienţă personală. Sfântul Grigorie o înfăţişează pe Maica Domnului -pe când ea se afla în Sfânta Sfintelor - ca fiind chipul adevăratului isihast care a trăit isihia minţii, a ajuns la părtăşia cu Dumnezeul Treimic şi a atins fericita îndumnezeire încă înainte de a da naştere lui Hristos.

Maica Domnului- chipul desăvârşit al isihastului

- Ar fi foarte interesant pentru noi să ne înfăţişaţi acest aspect al învăţăturii Sfântul Grigorie Palama, spuse Irina. Femeie fiind - şi creştină - am o mare evlavie pentru Maica Domnului. O cinstesc adânc şi vreau să aflu cum a trăit ea isihia lăuntrică a minţii în Sfânta Sfintelor.

- Nu pot să trec peste dorinţa dumneavoastră. Şi eu o cinstesc mult pe Maica Domnului, care este hotarul între Dumnezeul Cel nezidit şi lumea zidită. Totuşi, înainte de a spune ce a făcut Maica Domnului în Templu şi cum a trăit isihia minţii, trebuie să fac o introducere despre necesitatea isihiei minţii pentru ca omul să ajungă la Dumnezeu.

Fiind un anatomist al sufletului, Sfântul Grigorie învaţă că sufletul omului se împarte în minte, închipuire, părere, gândire şi simţire. Omul, care este recapitularea întregii creaţii, este alcătuit din minte şi simţire. Între minte şi simţire se află închipuirea, părerea şi gândirea. Minţea este centrul sufletului, ochiul sufletului. Simţirea este puterea neraţională a sufletului, care cunoaşte şi simte lucrurile trupeşti. închipuirea este odrasla simţirii; ea îşi are obârşia în simţire, închipuirea îşi

primeşte chipurile de la simțire şi le păstrează şi atunci când lucrurile reale nu sunt prezente. Părerea - ideea pe care ne-o facem despre felurite subiecte, despre oameni şi lucruri - se naşte din închipuire. Gândirea este puterea rațională a sufletului care formulează părerea pe care o avem în fiecare caz în parte. Se vădeşte deci că mintea este miezul lumii duhovniceşti a omului - ochiul sufletului – pe când restul puterilor, adică închipuirea, părerea şi gândirea, depind de simțire. Deci când cineva doreşte să ajungă la Dumnezeu şi să dobândească cunoaşterea lui Dumnezeu, trebuie să o facă numai prin minte, iar nu prin închipuire, părere şi gândire, ele avân-du-şi obârşia în simțire, care este legată de simțurile trupeşti din afară.

Aşadar, omul care trăieşte în Biserica Ortodoxă şi călătoreşte spre mântuire, adică spre unirea sa cu Dumnezeu, trebuie să treacă dincolo de toate puterile care vin din simțire (închipuirea, părerea şi gândirea). El trebuie să omoare acele puteri pentru o clipă, făcând mintea în stare să fie luminată. Căci toate celelalte puteri care îşi au obârşia în simțire sunt de fapt „coji" ale minții, care întunecă mintea şi o fac moartă. Tocmai de aceea Sfântul Grigorie subliniază în chip de cugetare că isihia este pentru noi părăsirea celor simțite împreună cu simțirea, înălțarea mai presus de gânduri, speculații şi de toată cunoaşterea omenească, precum şi de gândirea însăşi, dobândind astfel energia mintală, adică o minte luminată. Astfel dobândim „necunoaşterea" cea mai presus de cunoaştere, cunoaşterea duhovnicească, ce este mai înaltă decât cea oferită de filozofia prin rațiune.

Maica Domnului, spune Sfântul Grigorie, ştia că, dintre toate puterile sufletului, numai mintea se poate uni cu Dumnezeu şi îl poate cunoaşte pe Dumnezeu. Iată de ce ea şi-a omorât celelalte puteri, căutând doar această viață a minții. Astfel că a părăsit lumea, s-a retras dintre oameni, iubind viața nevăzută de nimeni. Era desprinsă de legătura cu cele materialnice şi a fost chiar ridicată mai presus de îndrăgirea trupului şi legătura cu el, unindu-şi mintea cu trezvia şi dumnezeiasca rugăciune neîncetată, prin întoarcerea lăuntrică spre sine. Slobozită fiind de orice gând, Maica Domnului a ajuns să cunoască o nouă şi negrăită cale spre cer - calea liniştirii minții, prin care a ajuns la vederea lui Dumnezeu. Astfel Maica Domnului s-a făcut „norul cel cu totul luminos al adevăratei ape a vieții, raza zilei celei de taină şi căruța Cuvântului cea în chipul focului".

Ceea ce s-a întâmplat cu Maica Domnului se întâmplă şi cu fiecare sfânt. Numai prin acest meşteşug ortodox - meşteşugul isihiei - omul se poate curați şi poate ajunge la vederea lui Dumnezeu. Şi, de bună seamă, vederea lui Dumnezeu este îndumnezeirea omului.

- Faptul că ați descris viața isihastă a Maicii Domnului a fost foarte ziditor, spuse Athanasie. Este o pildă care arată cât de mult se deosebeşte calea noastră de calea urmată de Maica Domnului. Simt că m-am folosit mult de analiza pe care ați făcut-o, întrucât eu credeam că omul ajunge la cunoaşterea lui Dumnezeu numai prin rațiune. Însă din viața Maicii Domnului se vede că este nevoie de alt drum. Noi divinizăm rațiunea. Dar acum îmi dau seama că tocmai acest mod de viață este moartea noastră duhovnicească. Vă mulțumeasc că m-ați învățat prin exemplul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu. Îmi este limpede acum că toți cei care o cinstim pe Maica Domnului nu trebuie să o facem doar închinându-ne în chip exterior, ci trăind pe cât este cu putință viața ei isihastă.

Închipuirea

- Sunt cu totul de acord. Cred că cinstirea noastră către Născătoarea de Dumnezeu trebuie să se arate în primul rând prin imitarea vieții sale isihaste. Ea ne-a arătat calea către îndumnezeire. Am stăruit asupra isi-hasmului fiindcă este foarte însemnat lucru pentru noi să avem o imagine limpede despre închipuire, gânduri şi rugăciunea minții, toate fiind legate în chip negativ sau pozitiv de viața isihastă.

- Am dori să înfățişați mai pe larg aceste subiecte ale vieții duhovniceşti, spuse Irina. Căci este vădit că sunt nedespărțit legate de nevoința Bisericii. Pentru început, ați putea să ne vorbiți mai amănunțit despre închipuire? Toți suntem înrâuriți de lumea închipuirii, însă aş putea zice că noi, femeile, suntem foarte mult stăpânite de lumea închipuirii şi trăim în temnița ei.

- Într-adevăr, închipuirea este printre temele cărora le acordăm o atenție şi o importanță deosebită. Metoda ascetică a Bisericii noastre țintește să ne scape de groaznica ei tiranie. Dacă nu mă

înşel, am vorbit despre închipuire acum câteva zile. Am spus că este un fenomen de după cădere. Nu este o însuşire cu care a fost înzestrat omul odată cu zidirea sa, ci un fenomen de după cădere. Prin urmare, mântuirea noastră este legată de ieşirea de sub înrâurirea ei pricinuitoare de moarte. După Sfinţii Părinţi, închipuirea este o contemplare fără ipostas, care se pune în lucrare când gândirea se află în stare de inerţie. Puterea închipuirii este hotarul între minte şi simţire, aşa cum am văzut mai devreme. Obârşia închipuirii, maica ce o zămisleşte, este simţirea. Omul vede, aude, gustă etc, iar apoi închipuirea primeşte experienţele, le reface, le amplifică, le dă culoarea potrivită şi le păstrează spre a crea necontenit probleme. Astfel, în chip hazliu, am putea spune că închipuirea este un televizor color inventat înaintea celui real. Închipuirea stă împotriva rugăciunii curate şi statornice. Ea este „coaja" „funcţiei optice" a sufletului.

Sfinţii Părinţi deosebesc mai multe feluri de închipuire; însă, de obicei, se pomenesc patru. Primul tip este legat de imaginile aşa-numitelor păcate trupeşti. Prin închipuire, simţirile aduc aceste imagini în minte, continuând s-o ţină în robie. Al doilea tip de închipuire este aşa-numita visare. Multor oameni le place să viseze cu ochii deschişi, lăsându-se purtaţi cu gândul în locuri ideale sau chiar reale. Mulţi oameni, mai ales femeile, cad în această stare. Al treilea tip este închipuirea creatoare, care dezvoltă civilizaţia şi arta. Oamenii încearcă să rezolve unele probleme sau să înainteze în dezvoltarea artei. Nu este ceva de condamnat, căci, aşa cum am spus, este o stare firească după cădere. Dar trebuie subliniat că este foarte primejdioasă pentru rugăciunea curată. Al patrulea tip se înfăţişează în străduinţa noastră de a-L închipui pe Dumnezeu şi puterile cereşti în chip raţional, făcând speculaţii despre Dumnezeu. Nici acest lucru nu este ortodox, fiindcă, aşa cum am pomenit, teologul ortodox urmează altă metodă, metoda isihiei, spre a ajunge la părtăşia şi unirea cu Dumnezeu, dobândind astfel cunoaşterea lui Dumnezeu. Meşteşugul isihiei, cum am arătat deja, ţine de curăţirea inimii, izbăvirea de patimi, slobozirea de gânduri şi închipuire.

- Ne puteţi spune în cel fel dăunează omului închipuirea ? - întrebă Vasile. Cu alte cuvinte, este ea o simplă urmare a căderii sau poate da naştere unor probleme grave pentru organismul nostru duhovnicesc ?

- Fără îndoială, închipuirea este un fenomen de după cădere şi înfăţişează starea jalnică pricinuită de ea. Cu cât închipuirea cuiva este mai activă, cu atât mai mult dezvăluie faptul că acel om se află într-o stare căzută. Dacă cercetăm cu grijă fiecare păcat al nostru, ne dăm seama ca la obârşia lui se află închipuirea. Ea pune în mişcare, înflăcărează, aduce imagini şi stârneşte mintea, astfel încât, robită fiind, mintea cade în păcat. Închipuirea îmbolnăveşte sufletul în întregime. Când este stârnită, perverteşte cu totul viaţa duhovnicească. Vedem oameni care merg la biserică şi vor să ducă o viaţă creştinească; dar continuă totuşi să îşi cultive închipuirea. Şi-L închipuie pe Dumnezeu, şi-i imaginează pe îngeri, simt că atunci când se roagă stau înaintea tronului lui Dumnezeu, spunându-şi rugăciunea către El.

- Şi nu este bine ?

- Nu, nu este bine. Este începutul unei anomalii duhovniceşti, poate chiar psihice, care poate duce la năluciri şi înşelări. În Tradiţia Bisericii există cazuri de călugări sau alţi oameni care au căzut în înşelare sau chiar şi-au pierdut minţile. Când ne rugăm, după sfatul Sfinţilor Părinţi, încercăm să ne păstrăm mintea curată, *fără chipuri* şi *fără formă,* fără a primi nici o închipuire. Căci, în caz contrar, rugăciunea face ca întregul nostru organism psihosomatic să se îmbolnăvească. Se poate ca, la început, rugăciunea amestecată cu închipuirea să ne fie folositoare; dar dacă acest lucru continuă, ne poate pierde cu totul. Numai rugăciunea împreunată cu pocăinţa îl curăţeşte pe om şi-l uneşte cu Dumnezeu. În general, cred că omul cu o închipuire deosebit de activă ajunge să se îmbolnăvească duhovniceşte, sufleteşte şi chiar trupeşte. Astfel, nivelul activităţii închipuirii omului dezvăluie starea sa. Dacă observaţi oamenii bolnavi psihic sau vizitaţi aşezămintele cu astfel de pacienţi, vă veţi da seama că toţi au o închipuire dezvoltată şi activă.

- Şi cum putem scăpa de ea? - întrebă Constantin, întrucât Ortodoxia este o ştiinţă a vindecării şi un meşteşug tămăduitor, trebuie să aibă un anume tratament şi pentru această stare.

- Izbăvirea de închipuire nu este despărţită de meşteşugul isihast pe care l-am desluşit mai înainte, întâi ajungem conştienţi de necesitatea de a scăpa de închipuire, iar apoi suntem în stare să folosim mijloacele potrivite spre a ne elibera. Întrucât închipuirea se trage din simţiri, trebuie să ne

păzim simţirile. Trebuie să privim şi să ascultăm fără închipuiri, fără a pune în lucrare chipurile şi aţâţările simţurilor. De pildă, să presupunem că vedem o imagine nepotrivită. Nu trebuie să ne întindem dincolo de ceea ce am văzut, nici să păstrăm în noi amintirea sa mai mult timp. Când amintirea vrea să aducă înapoi imaginea sau aţâţarea, chiar şi atunci trebuie să ne dăm silinţa să o alungăm. Astfel, cu timpul, mintea se curăţeşte de imaginile aduse de închipuire. Pe deasupra, este nevoie de o spovedanie amănunţită a feluritelor noastre căderi, făcută la un duhovnic încercat. Spovedania trebuie făcută în duh de adevărată şi deplină pocăinţă. Pocăinţa nu trebuie să înceapă cu spovedania şi să se încheie după ea, ci trebuie să premeargă spovedaniei şi să urmeze şi după ea. Pocăinţa se împlineşte prin schimbarea vieţii. Deci pocăinţa, împreunată cu plânsul, străpungerea şi tânguirea cea întru Dumnezeu, este mistuitoarea oricărui chip şi idol care pătrund în mintea noastră prin închipuire. Şi nu numai atât, ci slobozeşte pe om chiar de închipuire, căci pocăinţa răstigneşte şi omoară închipuirea. Trebuie să ne străduim să nu îl „creăm" noi pe Dumnezeu sau să-L cercetăm în chip raţionalist, ci să ţinem poruncile Lui, ajungând astfel la adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu. Pe deasupra, întrucât închipuirea este strâns legată de gânduri *(logismot)* -gândurile fiind în predania patristică o combinaţie de imagine şi concept - trebuie să luptăm şi împotriva gândurilor. Întreaga viaţă isihastă ne ajută să ne izbăvim de lucrarea închipuirii. Desigur, nu putem condamna acel tip de închipuire care face să progreseze arta şi civilizaţia. Însă când omul doreşte să dobândească curăţirea lăuntrică şi simţirea mintală a inimii, să atingă părtăşia cu Dumnezeu, urmând Maicii Domnului şi tuturor Sfinţilor, atunci trebuie să se lepede şi de acest tip de închipuire. Însă aceasta nu este dat tuturor oamenilor.

Gândurile

- Când aţi vorbit despre închipuire, aţi pomenit termenul *gânduri (logismot).* Aţi spus că gândurile sunt legate de închipuire, fiind alcătuite din concept şi imagine. Într-adevăr, acest aspect al vieţii duhovniceşti este foarte semnificativ. Mulţi dintre noi suntem robiţi gândurilor. Este de ajuns un gând ca să ne enervăm sau să ne pierdem somnul. Cred că amănun-ţirea acestei laturi a vieţii lăuntrice ar fi foarte interesantă, căci am afla un alt aspect al lucrării mintale lăuntrice.

- Voiam mai devreme să ating acest subiect. Cred că este unul dintre subiectele de temelie ale vieţii lăuntrice. Acum îmi daţi prilejul să tratez acest subiect care, desigur, aparţine meşteşugului tămăduirii din Biserica Ortodoxă. Sfinţii Părinţi nu vorbesc despre concepţii *(skepsis)* ci despre gânduri *(logismoi).*

- Care este deosebirea între concepţii şi gânduri ? -întrebă Părintele Filip.

- Concepţiile sunt sugestii raţionale, pe când gândurile *(logismoi)* sunt sugestii raţionale combinate cu stimulii şi imaginile corespunzătoare, aduse înăuntru fie prin vedere, fie prin auzire, fie prin amândouă. Cu alte cuvinte, gândurile sunt imagini şi stimulări care întruchipează enunţurile corespunzătoare. De pildă, când ne vine în minte o imagine legată de slavă, bogăţie sau plăcere senzuală, vine şi gândul legat de acea imagine: „Dacă faci asta, vei ajunge plin de slavă, vei avea putere, vei dobândi bani şi nu vei mai avea nevoie de nimeni" etc. Tot acest proces se cheamă *gând.* Gândul este o sugestie care se poate transforma într-un păcat. Gândul este urmat de însoţire *(syndyasmos),* adică lupta între gând şi libertatea omului; apoi vine învoirea, urmată de poftă, de să-vârşirea cu fapta a păcatului şi, în sfârşit, de alcătuirea patimii. Pe treapta însoţirii, gândul încearcă să stârnească îndulcirea, astfel că îndulcirea prinde mintea şi îl robeşte pe om. Gândurile, după învăţătura Părinţilor, sunt simple şi complexe. Cele simple sunt lipsite de patimă, pe când cele complexe sunt legate de patimă şi de înţeles. Sfântul Maxim face deosebire între patimă, înţeles şi lucru. Aurul, femeia, bărbatul etc. sunt lucruri. Înţelesul este amintirea *uşoară,* simpla amintire a lucrurilor, iar patima este iubirea iraţională a lucrurilor sau urarea lor necugetată.

- Unde îşi au obârşia gândurile ?

- Sfinţii Părinţi spun că gândurile se zămislesc din multe pricini. Ei subliniază mai ales patru: întâi, voia firească a trupului; în al doilea rând, închipuirea prin simţiri a lucrurilor lumii; în al treilea rând, cele mai înainte adunate în suflet; şi în al patrulea, momelile drăceşti. Cum vedeţi, gândurile pot fi iscate de multe pricini. Unele sunt bune, altele rele. Unele gânduri vin de la diavol şi de la

patimi, iar altele vin de la Dumnezeu, îngeri şi sfinţi. De aceea am spus mai devreme că deosebirea gândurilor - dacă ele sunt de la Dumnezeu sau de la diavol - este un dar dat oamenilor care au dobândit cunoaşterea lui Dumnezeu. Astfel, lucrarea părintelui duhovnicesc este să deosebească obârşia gândurilor şi să le vindece. Sfântul Si-meon Noul Teolog spune că îţi este îngăduit să schimbi duhovnicul atunci când nu este în stare să deosebească gândurile; aceasta, desigur, pe lângă motivele despre care vorbesc Sfintele Canoane ale Bisericii.

- Noi, oamenii de azi, spuse Părintele Filip, simţim foarte mult nebunia pierzătoare a gândurilor. Suferim deoarece ne cultivăm puternic raţiunea, îndestulându-ne toate simţirile şi primind de dimineaţa până seara imaginile aduse de ele. Auzim de la mulţi oameni de astăzi: „Mă chinuie gândurile". Gândurile ne fac nervoşi, ne înlătură somnul, ne strică legăturile cu alte persoane şi chiar pricinuiesc anomalii trupeşti. Mulţi doctori îşi sfătuiesc pacienţii să nu gândească prea mult şi să nu-şi fixeze mintea asupra unor anumite idei. Cunoaştem aceste lucruri din propria experienţă. Dar ce spun Părinţii despre urmările gândurilor ?

- Sfinţii Părinţi s-au ocupat de războiul lăuntric cu multe veacuri înaintea psihiatrilor. Ei au analizat subiectul atât de amănunţit, încât este cu neputinţă să-l prezentăm aici.

Gândurile se dezvoltă până la păcat şi patimă. Şi nu numai că zămislesc patima, ci o şi întăresc. Patima prinde rădăcini puternice, iar omul îşi dă seama că este greu să o mai preschimbe. Gândurile ne fac efectiv să putrezim. Ele prihănesc şi otrăvesc sufletul; strică toate puterile sufletului - cea poftitoare, cea înţelegătoare şi cea irascibilă. Sfinţii Părinţi nu numai că înfăţişează căderile personale datorate gândurilor, ci descriu şi tulburarea legăturilor omului cu alte persoane. Multe boli trupeşti, aşa cum aţi observat, se datorează prezenţei neînfrânate a gândurilor. Pe lângă toate acestea, omul stăpânit de gânduri pierde în-drăznirea la Dumnezeu şi părtăşia cu El. De aceea este trebuinţă de o trudă istovitoare spre a scăpa de gânduri. Întregul meşteşug isihast înfăţişat mai înainte - trezvia, atenţia, isihia şi rugăciunea - ne ajută cu adevărat să ne eliberăm de lucrarea gândurilor. Totodată scăpăm şi de pricinile gândurilor. Dacă o anume persoană ne dă bătaie de cap, adică dacă diavolul ne atacă printr-un om sau un lucru, ne străduim să înlăturăm pricinile prin care vine ispita. Şi întrucât un gând pătimaş este însoţirea patimii cu un înţeles, încercăm să despărţim patima de înţeles prin înfrânare şi dragoste duhovnicească, astfel încât înţelesul să rămână un simplu gând, care nu este păcat.

Totuşi, dacă nu putem scăpa de gânduri, în ciuda feluritelor mijloace folosite, calea cea mai sigură este mărturisirea lor duhovnicului. Cu alte cuvinte, întâi încercăm să curmăm gândurile. Dacă nu reuşim, le alungăm cu rugăciunea. Şi dacă nu reuşim cu totul, iar gândul dăinuie multă vreme, atunci îl mărturisim duhovnicului. în acest chip diavolul ascuns îndărătul gândului piere, cum piere şarpele ascuns sub o piatră când se ridică piatra.

Patimile

- Aţi spus că atunci când gândurile dăinuie în noi mai multă vreme şi nu izbutim să le curmăm sau să le alungăm prin metoda ortodoxă, ele se dezvoltă până la păcat şi patimă, spuse Irina. Aţi putea fi mai explicit în ceea ce priveşte patimile ? Ce anume sunt ele ?

- Acesta este unul din capitolele cele mai vaste din învăţătura ascetică a Părinţilor Bisericii. Mulţi oameni, şi chiar unele sisteme antropocentrice, vorbesc despre patimi, însă ele se înţeleg foarte diferit de Preda-nia Ortodoxă. De aceea cred că trebuie să spunem câteva lucruri; desigur, fără a străbate în întregime acest uriaş subiect. După învăţătura Sfinţilor Părinţi, patimile nu sunt puteri care au pătruns în noi - şi trebuie smulse - ci sunt energii ale sfletului care au fost strâmbate de păcat şi trebuie deci preschimbate. V-am explicat - când am vorbit despre sufletul omului - că, în ceea ce priveşte latura pătimitoare, el se împarte în trei puteri: înţelegătoare, poftitoare şi irascibilă sau, cum le mai numesc Sfinţii Părinţi, raţiunea/înţelegerea, pofta şi iuţimea. Aceste trei puteri ale sufletului trebuie întoarse către Dumnezeu. Însă când ele se întorc împotriva lui Dumnezeu şi împotriva fraţilor noştri, avem de-a face cu dezvoltarea patimilor. Deci patima este mişcarea sufletului potrivnică firii. Sfântul Ioan Sinaitul foloseşte câteva exemple spre a lămuri acest lucru. Împreunarea trupească este firească după cădere, pentru zămislirea copiilor; însă noi am schimbat-o spre curvie. Mânia este

firească spre a putea fi întoarsă împotriva diavolului; însă noi o folosim împotriva fraţilor noştri. Râvnirea este o putere firească în noi, spre a putea să râvnim virtuţile sfinţilor şi să încercăm să le dobândim; însă noi folosim această putere împotriva fraţilor noştri. Dorinţa de slavă este firească pentru dorirea şi tânjirea după împărăţia Cerurilor; însă noi dorim lucruri deşarte, vremelnice şi nevrednice. Mândria, însoţită de slavă, este firească, dacă este folosită împotriva diavolilor. Bucuria este firească doar când este întru Hristos. Am primit de la Dumnezeu ţinerea de minte a răului ca o armă împotriva diavolilor. Am primit dorinţa de adevărata desfătare, care este legată de bunătăţile cele veşnice; însă noi o folosim rău, întru neînfrânare. Deci patimile sunt puterile sufletului funcţionând împotriva firii.

- Vorbind de energia sufletului potrivnică firii, rezultă implicit că există o energie după fire. Cred că dacă se lămureşte aceasta, subiectul va deveni mai uşor de înţeles. Nu spun că nu s-a înţeles până acum, dar ar fi o şansă în plus să-l cuprindem în întregime.

- Este greşit să încerci a înţelege totul raţional, fără a dobândi încercarea care vine dinlăuntrul luptei duhovniceşti. Desigur, nu aş zice că învăţătura aceasta nu este folositoare, însă pe lângă ea trebuie să căutăm şi o experiere personală. Altfel ne vom asemăna unui general care a învăţat războiul prin exerciţii teoretice în biroul său, însă nu cunoaşte deloc lupta pe câmpul de bătălie. Din acest motiv, la armată, în afară de exerciţiile teoretice, au loc şi bătălii simulate, spre a dobândi experinţă personală. Cred că trebuie să transferăm acest lucru în cazul nostru. Ştim că viaţa creştinească este o luptă neîncetată împotriva vrăjmaşului mântuirii noastre. Simţământul de a ne afla în război este de absolută trebuinţă spre a putea să devenim conştienţi de acea stare şi să ajungem la luptele cele biruitoare; desigur, cu puterea harului dumnezeiesc, în orice caz, întorcându-mă la întrebare, pot să pomenesc un exemplu grăitor folosit de Sfântul Maxim. După el, cele trei puteri fireşti ale sufletului sunt raţiunea, pofta şi iuţimea. Lucrarea firească pentru raţiune este mişcarea către Dumnezeu prin cunoaştere; pentru poftă, să fie purtată către Dumnezeu prin tânjire; iar pentru iuţime, să se străduiască să ajungă numai la Dumnezeu. Când aceste puteri lucrează în chip firesc, omul ajunge la vieţuirea *mai presus de fire,* aceasta fiind dragostea, care nu este o stare abstractă, ci are loc atunci când raţiunea, pofta şi iuţimea se unesc cu Dumnezeu. Viaţa în dragostea, numită *vieţuire mai presus de fire,* este urmarea vieţii celei după fire. Şi, de bună seamă, viaţa după fire se mişcă spre Dumnezeu. Astăzi socotim că viaţa firească înseamnă ca omul să trăiască fără Dumnezeu, iar viaţa în Dumnezeu este numită nefirească. Însă viaţa în Dumnezeu este viaţa după fire pentru cel care trăieşte în Biserică şi este însuflat de energia cea necreată a lui Dumnezeu. Puterile sufletului se mişcă împotriva firii când raţiunea se însoţeşte cu necunoaşterea de Dumnezeu, pofta cu iubirea de sine, iar iuţimea cu asuprirea celorlalţi oameni. În această stare omul este cu totul robit.

Vedeţi acum că Sfântul Maxim, alesul teolog şi Părinte al Bisericii, nu urmează o teologie academică? El nu este filozof, ci teolog ascetic. Studiindu-i învăţătura, ca şi învăţătura tuturor Sfinţilor Părinţi, ne dăm seama că teologia este legată de nevoinţă, iar nevoin-ţa este adevărata metodă care îl duce pe om la o teo-loghisire sigură.

- Există vreo clasificare a patimilor? Sau, altfel spus, se pot împărţi patimile în anumite categorii ? -întrebă Părintele Filip.

- Sigur că se pot. Sfinţii Părinţi vorbesc despre asemenea categorii. Patimile se împart după latura din care le privim. O astfel de împărţire este cea între patimi trupeşti, care ţin de trup, şi patimi sufleteşti, ţinând de suflet. Fără îndoială, atât trupul, cât şi sufletul participă la formarea şi dezvoltarea patimilor, dar le împărţim astfel prin pogorământ, spre a cerceta mai bine lucrurile. O altă împărţire este cea între patimile care se ivesc la monahi şi cele care apar la mireni. Monahii sunt luptaţi de anumite patimi iar oamenii din lume de altele, neexcluzând ca unele să fie comune atât monahilor, cât şi mirenilor. Altă împărţire se face după felul dezvoltării lor: unele patimi se cheamă „maici", altele „fiice", fiind născute de cele dintâi. De pildă, slava deşartă naşte fie mândria, fie negrijania, fie multa-vorbire. Hula este odrasla mândriei. Există şi unele patimi care apar la o anume vârstă. Sfântul Grigorie Palama spune că, pe măsura creşterii omului, la vârsta pruncie apar întâi patimile care ţin de partea poftitoare a sufletului, anume iubirea de avuţie şi zgârcenia, şi de aceea copiii mici sunt atât de posesivi. Apoi se dezvoltă patimile puterii înţelegătoare a sufletului: iubirea de slavă, manifestată în împodobirea trupului, haine extravagante şi arătarea virtuţilor. În adolescenţă

se dezvoltă patimile părţii irascibile a sufletului, adică lăcomia, care este obârşia tuturor păcatelor trupeşti.

- Ne putem vedea limpede patimile ? Este posibil să ne dăm seama de care patimi suntem stăpâniţi ?

- Este destul de greu. Unele patimi, precum mânia, sunt uşor de aflat. Însă sunt şi patimi care nu sunt uşor de descoperit, deoarece sunt acoperite de aparente virtuţi. De pildă, patima iubirii de desfătare poate fi ascunsă de o părută înfăţişare a dragostei. Pretindem că iubim cu adevărat pe cineva, însă sub această părută dragoste se poate ascunde o patimă îngrozitoare. De multe ori lăcomia zace îndărătul virtuţii râvnei, iar trufia se ascunde îndărătul tăcerii. De aceea este nevoie de un duhovnic cu discernământ şi încercat, spre a putea deosebi patimile noastre, astfel încât să putem lupta împotriva lor şi să ne străduim întru vindecare.

- Tocmai aici ajungem la un punct interesant, spuse Părintele Filip. Căci, aşa cum bolnavului nu îi este de ajuns să-şi cunoască boala, ci trebuie să purceadă la tămăduirea ei, acelaşi lucru este valabil şi pentru patimi - atât cele trupeşti, cât şi cele sufleteşti. Am dori deci să ne descrieţi meşteşugul tămădurii lor.

- Lupta cu patimile este grea şi primejdioasă, tocmai pentru că ele sunt împletite cu virtuţi şi ţin de vârsta omului şi de felul său de trai. Aşadar, prezentarea subiectului într-o convorbire nu este un lucru uşor. Totuşi pot arăta câteva principii generale de vindecare, însă este necesar să subliniez că avem trebuinţă de un preot-tămăduitor care să ne tămăduiască de stările demonice ale patimilor.

a) Un principiu general spune că tămăduirea nu înseamnă eliminarea patimilor, ci preschimbarea lor. Întrucât patimile sunt mişcarea energiilor sufletului împotriva firii, ele trebuie făcute să se mişte potrivit cu firea. Dumnezeu ne-a dat dragostea ca să-L dorim pe El, însă noi am întors-o spre cele zidite. Acum trebuie s-o preschimbăm, trebuie s-o întoarcem din nou către Dumnezeu. Ea trebuie să se facă „patimă despă-timită". Acelaşi lucru trebuie făcut cu toate patimile.

b) Reorientarea energiilor sufletului se lucrează prin energia lui Dumnezeu, dar şi cu împreună-lucrarea omului. Nici Dumnezeu singur nu poate ajuta, nici omul singur nu o poate săvârşi.

c) Primim puterea şi harul lui Dumnezeu prin rugăciune şi, mai ales, prin taina spovedaniei. Dăm mare însemnătate şi întâietate acestui lucru. Ştim din experienţa personală că spovedania - mai ales spovedania curată - îl uşurează pe om. Dacă învăţăm să ne deschidem lui Dumnezeu, scăpăm de multe probleme care sunt urmarea izolării lăuntrice a sufletului. Spovedania, ca parte a pocăinţei, este încetarea monologului cu sine şi deschiderea dialogului cu Dumnezeul Cel Viu.

d) Trebuie luptat împotriva patimii care ne asupreşte cel mai mult, călăuziţi fiind de părintele duhovnicesc. Fiecare om are o patimă mai puternică decât celelalte, care-l ţine legat de pământ şi nu-l lasă să se deschidă lui Dumnezeu. Ne dăm multă osteneală să luptăm împotriva acelei patimi, care poate fi maica celorlalte. Deci când luptăm cu acea patimă, le tămăduim şi pe celelalte.

e) Nu trebuie să ne hrănim patimile. Când suntem conştienţi de o patimă, încercăm să o lipsim de tot ce o întăreşte. Astfel, încet dar sigur, se ofileşte şi moare. Părinţii spun că, dacă avem o fiară sălbatică în cuşcă şi nu o hrănim în fiecare zi, ea se îmbolnăveşte şi moare. Aşa facem şi cu patimile. Încercăm să nu le hrănim, adică oprim gândurile şi pricinile care le aţâţă.

f) La început ne luptăm să curmăm patimile lucrătoare. Când spunem *patimi lucrătoare* înţelegem acele patimi care încearcă să se vădească în afară. De pildă, cineva este stăpânit de patima mâniei. Mai întâi, când simte mânie, încearcă să nu o vădească şi face aceasta o bucată de vreme. Chiar şi acest fapt este o treaptă a despătimirii; iar când reuşeşte, încearcă să nu mai simtă mânia nici în inima sa. În continuare, urmăreşte s-o preschimbe în urare a păcatului, dar şi în dragoste adevărată, nepătimaşă, faţă de oamenii care îl amărăsc.

g) Cultivăm virtuţile corespunzătoare. Luptăm împotriva mândriei atunci când încercăm să trăim în smerenie.

h) În învăţătura patristică există îndrumări anume de luptă împotriva fiecărei patimi. Totuşi aceeaşi patimă are trebuinţă de un tratament diferit la fiecare persoană. Doi oameni au patima mâniei; unul se poate tămădui prin isihie, celălalt prin ascultare. Din această pricină, acelaşi sfat, aplicat aceleiaşi patimi, poate fi leac unuia şi otravă altuia. Deci este nevoie de un tămăduitor

încercat, iscusit în acest război şi luminat de Dumnezeu, spre a da, de fiecare dată, leacul potrivit fiecărui om în parte.

Nu vă voi obosi mai mult cu acest subiect. În orice caz, trebuie să spun că atunci când cineva se luptă cu patimile, ajutat de energia lui Dumnezeu, de îndrumarea duhovnicului, de viaţa sacramentală a Bisericii şi de propria viaţă de nevoinţă, el reuşeşte să le preschimbe, ajungând la nepătimirea cea după Dumnezeu.

Nepătimirea

- Nepătimirea ar fi deci omorârea părţii pătimi-toare a sufletului ? - întrebă Athanasie. Această părere este susţinută de filozofii stoici, ca şi de multe religii orientale contemporane. Cum defineşte Ortodoxia nepătimirea ?

- Din cele spuse înainte este vădit că, după învăţătura ortodoxă, nepătimirea nu înseamnă omorârea aspectului pătimaş al sufletului, cum învaţă filozofii stoici, ci preschimbarea puterilor sufletului. Astfel, nepătimirea nu este o stare negativă, ci în primul rând una pozitivă. Este întoarcerea puterilor sufletului spre Dumnezeu şi umplerea omului de harul lui Dumnezeu. Nepătimirea nu este nicidecum ceva static, ci o evoluţie dinamică. Părinţii vorbesc de mai multe trepte ale nepătimirii. Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbeşte de patru trepte. Întâia nepătimire este cea începătoare, adică oprirea de la lucrarea patimii. În această stare, omul se fereşte să făptuiască luându-se după pornirile sufletului. A doua nepătimire, care se întâlneşte la oamenii virtuoşi, este scoaterea gândurilor pătimaşe din minte. A treia nepătimire se vădeşte la oamenii îndumnezeiţi, a căror dorinţă rămâne cu totul nemişcătoare spre patimi. A patra nepătimire este a celor desăvârşiţi. Ea este deplina curăţire, chiar şi de închipuire. Această ultimă treaptă este a teologilor, cei care au ajuns la părtăşia cu Dumnezeu şi deci au fost izbăviţi chiar şi de închipuire. Însă vorbind despre nepătimire, nu trebuie să trecem cu vederea faptul că există adevărată nepătimire şi falsă nepătimire. Adevărata nepătimire este atunci când omul se umple de harul lui Dumnezeu şi se face templu al Duhului Sfânt. Falsa nepătimire este o meşteşugire a diavolului spre a-l face pe om să se socotească nepătimitor, atacându-l apoi întru deplina sa pierzanie duhovnicească. Doar adevărata dragoste poate deosebi între adevărata şi falsa nepătimire. Şi, fireşte, dragostea de Dumnezeu şi de aproapele, care dezvăluie preschimbarea patimilor, este semn că omul s-a făcut templul Duhului Sfânt. Atunci lucrează în el rugăciunea neîncetată.

Viaţa sacramentală şi ascetică

- Vorbiţi adesea despre rugăciune, mai ales de aşa-numita rugăciune a minţii, spuse Vasile. Nu-mi pot ascunde necontenita uimire. Cu riscul de a deveni obositor, nu pot să nu vă întreb ce este, de fapt, rugăciunea minţii.

- Nu sunteţi obositor. Nu-mi pricinuiţi nici un fel de osteneală, căci ne daţi prilejul să analizăm mai amănunţit unele subiecte ale vieţii duhovniceşti, care sunt cu totul vitale. Ceea ce mă mâhneşte este faptul că daţi glas unei anume mentalităţi a multor oameni care, pot spune, alcătuiesc un fel de şcoală. Cu alte cuvinte, unii oameni, aparent buni creştini, cred că o viaţă morală şi participarea la Tainele Bisericii sunt de ajuns, tăgăduind cu totul întreaga viaţă isihastă a Bisericii. Şi, fireşte, când spunem că un om nu are cugetul Bisericii, nu înţelegem faptul că nu se supune păstorilor Bisericii - căci în aparenţă o face - ci înţelegem că nu primeşte întreaga învăţătură a Bisericii. Biserica Ortodoxă se cheamă sobornicească sau universală, fiindcă are întregul adevăr despre meşteşugul tămăduirii omului. Când tăgăduim un aspect al acestei predanii, nu avem cugetul Bisericii, chiar dacă suntem preoţi şi păstori ai poporului lui Dumnezeu.

- Altfel spus, tăgăduiţi faptul că Tainele Bisericii îl îndumnezeiesc pe om, mai ales Taina Sfintei Euharistii, care este Taina fundamentală a Bisericii ? Tăgăduiţi faptul că oamenii care iau parte la aceste Taine, şi mai ales la dumnezeiasca Euharistie, şi se împărtăşesc cu Trupul şi Sângele lui Hristos sunt îndumnezeiţi ?

- Doamne fereşte, nu tăgăduiesc acest lucru. Dacă aş fi spus aşa ceva, nu aş fi fost preot, nu aş fi fost ortodox. însă vreau să subliniez că viaţa sacramentală a Bisericii nu este despărţită de viaţa sa ascetică. Observ cu dezamăgire că, în multe cărţi recente, Taina dumnezeieştii Euharistii este prezentată astfel încât rezultă că participarea la ea şi împărtăşirea cu Trupul şi Sângele lui Hristos sunt cele ce-l îndumnezeiesc pe om. Fără îndoială, dumnezeiasca Euharistie este Taina care deosebeşte clar Biserica de alte religii. Dar, izolată de întreaga sa metodă de tămăduire, dumnezeiasca împărtăşanie nu numai că nu îndumnezeieşte, ci osândeşte. În acest caz, harul lui Dumnezeu lucrează în chip pedepsitor. Mi s-a întâmplat să aud predici ortodoxe unde se spunea că dumnezeiasca împărtăşanie îl mântuieşte pe om şi-l duce la îndumnezeire, şi deci toţi trebuie să ne împărtăşim în fiecare duminică etc. Însă întreaga Predanie a Bisericii învaţă că, dacă Tainele sunt izolate de treptele vieţii duhovniceşti, curăţirea, luminarea şi îndumnezeirea, ele nu-l pot ajuta pe om. Sfinţii Părinţi spun că dumnezeiasca Împărtăşanie presupune nevoinţă şi este legată de nevoinţă. Nevoinţă, aşa cum am descris-o aici, precede şi urmează dumnezeiasca Euharistie. De aceea nu văd ce rost are să scoţi în evidenţă numai Tainele, dispreţuind viaţa de nevoinţă.

Rugăciunea minţii şi rugăciunea raţiunii

- Aveţi dreptate, Părinte Hierotheos. Totuşi cum legaţi rugăciunea minţii cu Tainele ? Sau, mai curând, revenind la întrebarea lui Vasile, ce este de fapt rugăciunea minţii ?

- Sunt nerăbdător să răspund întrebării. M-am abătut doar o clipă de la subiect, spre a-mi arăta durerea de a vedea această parţialitate. Deci vorbind de rugăciunea minţii *(noera prosevbi),* trebuie s-o deosebim de rugăciunea raţională sau înţelegătoare *(logiki pros-evhi)* sau slujirea înţelegătoare *(logiki latriă).* Căci, într-adevăr, rugăciunea raţiunii este un lucru, iar rugăciunea minţii, numită şi rugăciunea inimii, este altul.

- Putem lega această distincţie de cea dintre raţiune şi minte, pe care aţi făcut-o acum câteva zile, spuse Athanasie.

- Este adevărat. Aşa cum funcţia raţiunii este un lucru, iar funcţia minţii altul, la fel rugăciunea raţiunii este diferită de rugăciunea minţii. Se poate spune că, la început, rugăciunea este slujire înţelegătoare şi, treptat, se face rugăciune mintală sau rugăciune a inimii, pe măsura descoperirii propriei minţi şi slobozirii sale de raţiune. Rugăciunea înţelegătoare este plină de chipuri şi cugete, pe când rugăciunea minţii este curată şi slobodă de chipuri şi închipuiri. Rugăciunea înţelegătoare lucrează prin strădania omului de a se concentra, pe când rugăciunea minţii este o stare de sine lucrătoare, insuflată de Preasfântul Duh. Rugăciunea înţelegătoare lucrează când omul este pe treapta curăţirii, înainte chiar de a fi curăţit, pe când rugăciunea mintală este starea celui aflat pe treapta luminării minţii. Apostolul Pavel face aceeaşi deosebire: „Pentru că de mă voi ruga cu limba, duhul meu se roagă, iar mintea mea fără de roadă este. Ce dar este? Ruga-mă-voi cu duhul, ruga-mă-voi şi cu mintea; cânta-voi cu duhul, cânta-voi şi cu mintea" (1 Cor. 14, 14-15). În acest pasaj apostolic, cuvântul *duh* înseamnă darul vorbirii în limbi, care se lucrează în inimă, iar *minte* înseamnă raţiune. Deci aici Apostolul Pavel se referă la rugăciunea minţii şi la rugăciunea înţelegătoare. În adunarea mădularelor Bisericii, rugăciunea de obşte este şi trebuie să fie slujire înţelegătoare. Nimănui nu i se îngăduie să facă ce vrea sau chiar să fie izolat de ceilalţi. Însă când cineva se roagă lui Dumnezeu în chip personal, în ascuns, de îndată ce şi-a descoperit mintea, trebuie să se roage în inimă, în chip mintal.

- Aţi pomenit de darul limbilor, spuse Constantin, în Biserica din vechime exista acest dar. De ce astăzi a dispărut ?

- Cine v-a spus că a dispărut ?

- Dar astăzi nu se mai văd oameni care vorbesc în *limbi străine.*

- Darul limbilor nu era dat creştinilor numai spre a vorbi în limbi străine. Se întâmpla, desigur, şi asta, fiind ceva dat de energia lui Dumnezeu, astfel ca Biserica să se întărească. Aşa cum desluşeşte Sfântul Ioan Gură de Aur, când Biserica a fost întărită şi adevărata credinţă încuviinţată, acest dar nu a mai fost de trebuinţă. Minunile sunt mai ales pentru cei lipsiţi de credinţă. Din această

pricină Sfântul Ioan Gură de Aur învață că inexistența acestui dar astăzi este semnul sporirii şi statornicirii credinței.

- De ce ați spus mai înainte „Cine v-a spus că acest dar a dispărut ?"

- Nu m-ați lăsat să termin. Darul vorbirii în limbi străine era împreunat cu rugăciunea lăuntrică neîncetată. Apostolul Pavel spune în chip grăitor: „Pentru aceasta şi Dumnezeu pre Dânsul au prea înălțat, şi au dăruit Lui nume care este peste tot numele: ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pământeşti, şi al celor de dedesubt; şi toată limba să mărturisească că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl" (Filip. 2, 9-11). În acest pasaj apostolic este vădită legătura rugăciunii minții în numele lui Hristos cu expresia *toată limba.* Numele lui Hristos - care este rostit în inimă şi este un semn al energiei lui Dumnezeu în noi, semnul că ne-am făcut templu al Duhului Preasfânt - este o mare putere care supune toate celelalte puteri şi, fireşte, pe stăpânitorul lumii acesteia, diavolul. Aceasta este rugăciunea minții. Apostolii cunoşteau rugăciunea lăuntrică. Apostolul Pavel este foarte explicit: „Ci vă umpleți de Duhul, vorbind între voi în psalmi, în laude şi cântări duhovniceşti, lăudând şi cântând întru inimile voastre Domnului" (Efes. 5, 18-19). Rostirea de psalmi şi cântarea de laude şi cântări duhovniceşti este rugăciunea mintală, care se lucrează în inimă prin energia Preasfântului Duh. Acest dar nu a pierit nicicând din Biserică. Tocmai de aceea putem spune cu siguranță că cei care au rugăciunea minții sau a inimii au darul vorbirii în limbi, fiindcă ei vorbesc în „limbile" îngerilor.

- Apostolul Pavel porunceşte creştinilor să se roage neîncetat, spuse Părintele Filip. Oare acea rugăciune este rugăciunea minții sau a inimii ?

- Într-adevăr, este rugăciunea minții. Este un îndemn către creştinii din Tesalonic: „Pururea vă bucurați. Neîncetat vă rugați" (1 Tes. 16-17). Este foarte important să se spună că rugăciunea minții este o îndatorire şi pentru mireni, pentru creştinii care trăiesc în lume. Pe atunci, de bună seamă, nu exista monahism, ci toți creştinii duceau viață monahicească. Toți cei care primiseră botezul prin apă şi apoi Botezul prin Duhul erau temple ale Duhului Sfânt şi aveau cu siguranță rugăciune mintală lăuntrică.

- Totuşi cum poate avea cineva pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu ? Cum se poate ruga cineva neîncetat în inimă ? Nu este oare stânjenit de îndeletnicirile sale de fiecare zi ?

- Întrucât distingem mintea de rațiune şi, desigur, rugăciunea minții de rugăciunea înțelegerii, putem spune că cele două lucrări se pot desfăşura în paralel. Rațiunea se ocupă de cele pământeşti sau de slujirea înțelegătoare; în acelaşi timp, mintea poate avea necontenita pomenire a lui Dumnezeu, rugându-se mereu. Când Sfinții Părinți spun că trebuie să lepădăm toate gândurile, ei înțeleg mai ales că trebuie să ni le scoatem din minte, iar aceasta este de fapt curățirea minții. Toate gândurile părăsesc mintea, rămânând acolo pomenirea lui Dumnezeu, numele lui Hristos, rugăciunea numindu-se *rugăciune de un singur gând;* însă rațiunea poate avea gânduri.

- Lucrurile acestea nu se pot înțelege.

- Adevărat, nu se pot înțelege, pentru că nu avem o experiență pe măsura lor. însă cei care au asemenea experiență spun că, aflându-se în starea luminării minții, omul se ocupă de grijile pământeşti fără ca mintea sa să înceteze a se ruga. Şi nu numai că mintea se roagă, ci şi ascultă rugăciunea care se rosteşte în inimă. Am să amintesc cuvintele Sfântului Vasile cel Mare, ca să vă arăt că toate acestea nu sunt învățături noi, ieşite din speculațiile noastre. într-o scrisoare către Sfântul Grigorie Teologul, el descrie starea isi-hiei minții, starea în care mintea este luminată, având pomenirea neîncetată a numelui lui Hristos. Sfântul Vasile spune că mintea nu trebuie să rătăcească, ci trebuie îndreptată către Dumnezeu şi numai Dumnezeu să locuiască în ea. Trebuie să ne ținem mintea în starea isihiei. Aici nu se referă la rațiune, ci la minte. Mintea nu trebuie să se răspândească în lume prin simțuri, nici să se împrăştie în afară, ci trebuie să se întoarcă spre sine şi de acolo să urce la Dumnezeu. Aceasta este mişcarea *ciclică* a minții. În continuare, Sfântul Vasile cel Mare învață: „Sălăşluirea lăuntrică a lui Dumnezeu aceasta este: să-L avem pe Dumnezeu în noi înşine statornicit cu pomenirea". Cea mai puternică dovadă că Dumnezeu sălăşluieşte în inima noastră este atunci când rugăciunea minții lucrează în noi neîncetata pomenire a lui Dumnezeu. Iar templu al lui Dumnezeu ne facem atunci „când urmarea pomenirii nu se întrerupe de grijile pământeşti, nici se mai clatină mintea de suferințele venite pre neaşteptate". Aici se vădeşte limpede duhul isihiei minții. Sfântul

Vasile cel Mare nu spune că rugăciunea minții lucrează când încetează grijile pământeşti, nici că rugăciunea minții încetează când suntem necontenit ocupați cu treburile din afară, ci că mintea are neîncetata pomenire a lui Dumnezeu în ciuda tuturor grijilor pământeşti. Deci mintea este orânduită du-hovniceşte, iar această orânduire este principalul țel al meşteşugului ortodox de tămăduire. Urmărim să ne punem mintea în rânduială, astfel încât ea să se lumineze şi omul să devină bun călugăr, bun soț, bun părinte şi bun coleg.

- Însă asta este starea creştinilor desăvârşiți, spuse Vasile.

- Nu este starea celor desăvârşiți. Aşa cum am spus înainte, este treapta luminării minții; şi există mulți creştini care au parte de experierea ei când încep cu mare râvnă viața duhovnicească. Li se dă ca un dar, spre a-i face în stare să-şi urmeze viața duhovnicească şi să facă din ea o stare permanentă. În orice caz, rugăciunea minții este una din primele trepte ale vederii lui Dumnezeu. Oricine îşi curățeşte mintea prin pocăință şi prin întreaga predanie de nevoință a Bisericii se luminează, iar rugăciunea minții porneşte de îndată. Tot din această stare omul poate ajunge la vederea Luminii necreate, dacă voieşte Dumnezeu. Vederea poate fi de scurtă sau de lungă durată, omul întorcându-se de îndată la starea rugăciunii minții. Cu alte cuvinte, rugăciunea minții - rugăciunea inimii -este o stare permanentă pentru adevărații creştini care sunt botezați şi cu Botezul Duhului. Există chiar mulți Părinți deosebitori care, studiind scrierile altora, sunt în stare să discearnă dacă scriitorul era pe treapta curățirii, a luminării sau a vederii lui Dumnezeu. Treapta cea mai înaltă a vederii dumnezeieşti se cheamă răpire; omul este înălțat în Rai şi aude cuvinte negrăite. Se poate ca în timpul luminării şi vederii duhovniceşti să vadă slava lui Dumnezeu, fiind în acelaşi timp conştient de realitatea înconjurătoare. Se poate întâmpla să vadă două lumini, cea dumnezeiască şi cea creată, aşa cum cei trei ucenici pe Muntele Tabor au zărit slava feței lui Hristos şi au spus: „Bine este nouă a fi aici". Însă nu ar fi putut spune acelaşi lucru când norul luminos i-a umbrit pe ei şi au căzut cu fețele la pământ.

- Cum putem deosebi rugăciunea înțelegerii de rugăciunea minții ? Există semne deosebitoare?

- Fără îndoială că există. Atâta vreme cât ne luptăm cu patimile, rugăciunea minții nu este lucrătoare în inima noastră. Chiar de avem pomenire neîncetată a lui Dumnezeu, adică rostirea repetată a rugăciunii, ea este rugăciune a înțelegerii. Rugăciunea este rostită de rațiune, nu de inimă. Însă când se pune în lucrare rugăciunea minții, nu numai că ne îndepărtăm de păcat, ci şi păcatul fuge de la noi, şi astfel putem trăi ne-pătimirea. Patimile nu mai sunt lucrătoare. Se vădeşte adevărul celor spuse de Apostolul Pavel: „Cu duhul să umblați şi pofta trupului nu o veți săvârşi" (Galat. 5, 16). De asemenea, mărturisirea lui Hristos este semn că rugăciunea minții este lucrătoare. Când cineva se leapădă de Hristos, nu are rugăciunea minții. Când mucenicii sufereau mucenicia, se aflau în starea vederii lui Dumnezeu, ale cărei prime trepte cuprind şi luminarea minții, adică rugăciunea lăuntrică neîncetată, însă creştinii care au fost duşi la judecată şi s-au lepădat de Hristos, au fost scoşi din Biserică, fiind nevoiți să urmeze un nou tratament întru pocăință, spre a se uni din nou cu Biserica şi a se face iarăşi mădularele ei. După împlinirea tratamentului, li se dădea Sfânta Mirungere. De ce ? Pentru că lepădarea de Hristos însemna că ei nu avuseseră rugăciunea minții şi nu ajunseseră la luminarea minții. Ungerea cu Sfântul Mir, numită în latină *confirmatio,* era încredințarea că aveau rugăciunea minții.

Tocmai de aceea Biserica îi primea întru pocăință pe cei care deveniseră musulmani, adică şi-au schimbat credința, aplicându-le însă un întreg tratament. De multe ori, când aceşti oameni ajungeau la luminare şi aveau rugăciunea minții, duhovnicul le dădea dezlegare să mărturisească faptul că sunt creştini şi să sufere mucenicia pentru Hristos. Altfel nu le-ar fi dat dezlegare, chiar dacă ar fi cerut-o mereu. Din această pricină, Biserica din vechime era foarte strictă şi canonisea cu asprime fiecare păcat. Căci fiecare păcat este lepădare de Hristos şi arată că omul a căzut în întunecarea minții. Prin urmare, pocăința nu este nimic altceva decât ajungera omului la luminarea minții şi rugăciunea neîncetată a minții înlăuntrul său. Cano-nisirea are acest caracter tămăduitor.

Astfel, existau mai multe trepte de pocăință: treapta celor care stăteau în afara bisericii, cerând iertare de la creştini; a celor care stăteau în biserică, împreună cu catehumenii; alții participau la slujbe stând în genunchi până la începerea liturghiei credincioşilor, după care părăseau biserica

împreună cu catehumenii. O altă categorie de pocăiţi puteau rămâne în biserică până la sfârşitul dumnezeieştii Liturghii, însă fără a primi Sfânta împărtăşanie. Prin urmare, este limpede că Sfânta împărtăşanie nu e un simplu act, ci presupune o întreagă metodă de nevoinţă. Dumnezeiasca împărtăşanie îl ajută pe om după starea sa duhovnicească: îl curăţeşte când încearcă să se curăţeas-că, îl întăreşte să rămână pe treapta luminării şi îi sporeşte sau îi păstrează vederea lui Dumnezeu, când se află pe treapta îndumnezeirii. În orice caz, ca să ne întoarcem la subiectul care ne preocupă aici, rugăciunea minţii, care este unul din primele niveluri ale vederii lui Dumnezeu, aduce întâia cunoaştere a lui Dumnezeu.

4. Cunoaşterea lui Dumnezeu

- Aţi vorbit despre cunoaşterea lui Dumnezeu. Profit de acest prilej pentru a pune o întrebare, interveni Athanasie. Ni s-a spus încă de când eram mici că a-L cunoaşte pe Dumnezeu înseamnă a studia şi a învăţa despre Dumnezeu: cu cât studiem mai multe cărţi, cu atât dobândim mai multă cunoaştere a lui Dumnezeu. Ce părere aveţi?

Cunoaştere firească şi duhovnicească

- Am spus deja la începutul convorbirii că există două feluri de credinţă: credinţă din auzire şi credinţă din vedere. Aceasta presupune şi două tipuri de cunoaştere: cunoaşterea firească, ce începe prin studiere, contemplarea firii, felurite semne şi minuni, şi prin primirea Descoperirii făcute sfinţilor. Mai există apoi cunoaşterea duhovnicească, ce se naşte din părtăşia cu Dumnezeu. Prima cunoaştere naşte credinţa, a doua se naşte din credinţă, din credinţa întemeiată pe vedere dumnezeiască. Când spunem că rugăciunea ne dăruieşte cunoaşterea lui Dumnezeu, înţelegem, desigur, cunoaşterea duhovnicească - roadă a vederii dumnezeieşti. Când omul ajunge la luminarea minţii, în inima sa ţâşnind neîncetata rugăciune a minţii, el dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu, care este păr-tăşie şi unire cu El. Cunoaşterea care precede credinţa este un lucru, iar cunoaşterea născută din credinţă este altul, ne învaţă Sfântul Isaac Sirul. Prima se cheamă cunoaştere firească, cea din urmă se cheamă duhovnicească.

- Îmi amintesc, spuse Părintele Filip, că în cartea dumneavoastră, *Psihoterapia ortodoxă,* există un întreg capitol în care analizaţi cunoaşterea lui Dumnezeu în învăţătura Sfântului Isaac Sirul şi a Sfântului Grigorie Palama. Aţi putea, vă rog, să pomeniţi aici câteva păreri mai deosebite ale celor doi Părinţi despre acest subiect vital ?

- Într-adevăr, în cartea mea există un capitol intitulat *Gnoseologie ortodoxă,* pe care l-am aşezat la sfârşit, deoarece cred că omul dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu pe măsura tămăduirii sale şi a stării sale duhovniceşti. Un începător în ale vieţii duhovniceşti experiază diferit cunoaşterea lui Dumnezeu faţă de cineva care este la mijlocul căii sale duhovniceşti sau faţă de cel care este înaintat duhovniceşte. Deci cunoaşterea de Dumnezeu, dobândită de cineva, corespunde stării sale duhovniceşti. Vom spune întâi câteva lucruri despre învăţătura Sfântului Isaac Sirul şi apoi despre cea a Sfântului Grigorie Palama.

Cele trei feluri de cunoaştere, după Sfântul Isaac Sirul

Sfântul Isaac Sirul învaţă că există trei feluri de cunoaştere, corespunzând împărţirii în trup, suflet şi duh. Fireşte, nu este vorba de aşa-numita tripartiţie a omului, fiindcă duhul nu este o energie anume a omului, ci este Duhul Sfânt. La fel cum sufletul este viaţa trupului, la fel şi Duhul Sfânt este viaţa sufletului. Deci există o cunoaştere trupească, o cunoaştere sufletească şi o cunoaştere duhovnicească.

Cunoaşterea trupească este strâns legată de studierea înţelepciunii şi cunoaşterii omeneşti, de dorinţele trupeşti, de satisfacerea patimilor iubirii de desfătare, lăcomiei şi iubirii de slavă. Este cunoaştere omenească, deoarece se ocupă cu inventarea şi cultivarea artelor, ştiinţelor şi învăţăturii. Este cunoaşterea care caracterizează întregul nostru învăţământ. Sfântul Isaac arată că cultivarea

numai a acestui fel de cunoaştere pricinuieşte teamă şi tulburare, întristare şi deznădejde, laşitate în faţa oamenilor, întemeierea pe raţiune şi puterile omeneşti, frica de moarte şi de demoni. Este o cunoaştere care-l face pe om să pară puternic, raportat la aproapele său, însă cu totul slab fiinţial, raportat la Dumnezeu şi chiar la diavol. Este cunoaşterea care se cultivă şi astăzi şi care pricinuieşte teamă, nesiguranţă, răutate şi îndârjire.

Cunoaşterea sufletească este atunci când omul încetează să mai dea o mare însemnătate raţiunii şi purcede la împlinirea poruncilor lui Hristos. Postul, rugăciunea, milostenia, citirea Sfintei Scripturi, dobândirea virtuţilor, lupta şi strădania împotriva patimilor -toate sunt roadele acestei cunoaşteri. Duhul Sfânt desăvârşeşte această cunoaştere, însă este trebuinţă şi de împreună-lucrarea omului, ca să se vădească libertatea sa.

Cunoaşterea duhovnicească este starea vederii duhovniceşti, când omul vede în chip nevăzut, aude în chip neauzit şi înţelege în chip neînţeles slava lui Dumnezeu. Tocmai atunci înţelegerea încetează şi, chiar mai mult, omul înţelege că nu înţelege. Odată cu vederea Luminii necreate, omul vede îngeri şi sfinţi şi, îndeobşte, experiază părtăşia cu îngerii şi cu sfinţii. Atunci se încredinţează că învierea există. Aceasta este cunoaşterea duhovnicească, pe care au avut-o toţi sfinţii prooroci, apostoli, mucenici şi nevoitori, precum şi toţi sfinţii Bisericii. învăţăturile sfinţilor sunt vlăstarul cunoaşterii duhovniceşti. Şi, fireşte, cum am spus mai devreme, cunoaşterea duhovnicească este roadă vederii lui Dumnezeu.

- Aţi pomenit mai înainte că Sfântul Isaac Sirul deosebeşte cunoaşterea firească de cunoaşterea duhovnicească. Deci acceptă două feluri de cunoaştere. Puţin mai înainte aţi analizat cele trei feluri de cunoaştere, tot după învăţătura Sfântului Isaac. Nu vedeţi aici nici o contradicţie ?

- Este doar o contradicţie aparentă. De fapt, nu este o contradicţie. Căci atunci când Sfântul Isaac vorbeşte de cunoaştere firească, înţelege cunoaşterea sufletească, adică primirea Descoperirii făcute sfinţilor şi, în acelaşi timp, săvârşirea faptelor pe care le implică această acceptare - credinţa întemeiată pe au-zire. Cu alte cuvinte, când omul primeşte învăţătura lui Hristos şi o ţine în viaţa sa, se naşte cunoaşterea sufletească. însă cunoaşterea duhovnicească este legată de vederea duhovnicească. Deci Sfântul Isaac adaugă doar cunoaşterea trupească la cea de-a doua clasificare a cunoaşterii. Aşadar, cele două clasificări ale cunoaşterii sunt legate între ele şi identice în cele două puncte.

Cunoaşterea după Sfântul Grigorie Palama

- Acum ne putem întoarce la învăţătura Sfântului Grigorie Palama despre vitalul subiect al cunoaşterii, spuse Constantin.

- Sfântul Grigorie nu are o învăţătură specială şi diferită de cea a Sfântului Isaac Sirul; vorbind însă despre cunoaşterea lui Dumnezeu, el înţelege în primul rând cunoaşterea duhovnicească, adică cea întemeiată pe vederea dumnezeiască *(theoria).* Motivul pentru care Sfântul Grigorie s-a ocupat de subiectul cunoaşterii a fost Varlaam. Varlaam adoptase învăţătura apuseană despre cunoaşterea lui Dumnezeu. El pretindea că cunoaşterea lui Dumnezeu este un proces raţional, roadă cunoştinţelor raţionale despre Dumnezeu, produsul filozofiei. De aceea învăţa că cei care dobândeau cunoaşterea lui Dumnezeu erau, mai presus de toţi, filozofii. Comparînd filozofii cu apostolii şi cu proorocii, Varlaam spunea că cei dintîi sunt superiori celor din urmă. Comparînd filozofia cu vederea Luminii celei necreate, afirma că filozofia este superioară vederii lui Dumnezeu. Căci, după cum susţinea el, vederea lui Dumnezeu este o vedere din afară, pe cînd filozofia este un proces lăuntric, adică fructul raţiunii care ne-a fost dată de Dumnezeu. Este aici o mare primejdie ca teologia ortodoxă să fie secularizată. Biserica a vorbit atunci prin marele său Părinte, Sfîntul Grigorie Palama. Sfîntul Grigorie avea experienţă duhovnicească nemijlocită şi deci a vorbit în cunoştinţă de cauză despre aceste subiecte. El a spus că lumina cea necreată nu este mai prejos de raţiune, ci mult mai presus de ea. Apostolii nu erau inferiori filozofilor, ci superiori lor, fiindcă primiseră adevărul prin Descoperirea lui Dumnezeu şi nu prin raţiunea proprie. Dacă ar fi fost altfel, atunci filozofii ar fi fost în stare să afle adevărul despre Dumnezeu şi mîntuirea omului, iar Hristos nu ar mai fi trebuit să se întrupeze. Însă s-a întîmplat exact invers.

- Care este invăţătura proprie Sfîntului Grigorie Palama despre cunoaşterea lui Dumnezeu?

- Dacă tot am deschis subiectul, nu îl putem închide brusc. Sfîntul Grigorie învaţă că vederea lui Dumnezeu nu are loc în afară, ci lăuntric. Omul ajunge la vederea Luminii celei necreate prin îndumnezeire, nu doar prin vedere din afară. Omul vede lumina necreată prin simţirea mintală lăuntrică, ce a fost deja curăţită. El o vede chiar şi cu simţurile sale trupeşti, care însă au fost preschimbate, astfel încît să fie în stare a primi vederea dumnezeiască. Deci omul îl vede pe Dumnezeu prin îndumnezeire. Ficare prooroc ajunge la îndumnezeire, şi prin îndumnezeire zăreşte Lumina necreată. însă îndumnezeirea omului este, de fapt, unirea şi părtăşia sa cu Dumnezeu. în-dumnezeirea nu este o putere din afară, ci părtăşie cu Dumnezeu; este participare şi părtăşie la lucrarea în-dumnezeitoare. Când omul ajunge la unirea şi părtăşia cu Dumnezeu, dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu. Repet, cunoaşterea lui Dumnezeu este roadă unirii omului cu Dumnezeu. Iar cunoaşterea lui Dumnezeu este deasupra oricărei cunoaşteri omeneşti. Ea covârşeşte nu doar cunoaşterea omenească, ci şi învăţătura Sfintelor Scripturi. Vederea Luminii necreate este şi dincolo de simţire, şi prin simţire, căci, aşa cum am spus mai înainte, simţirile trupeşti sunt şi ele preschimbate, dându-i-se astfel omului să-L vadă pe Dumnezeu. Nu numai că această cunoaştere este mai presus de orice cunoaştere omenească, ci este şi mai presus de virtute. Deci Sfântul Grigorie Palama leagă cunoaşterea lui Dumnezeu de vederea Luminii celei necreate, de îndumnezeirea omului şi de părtăşia sa cu Dumnezeu. Toate acestea sunt strâns legate.

- Când vorbiţi de cunoaşterea lui Dumnezeu, îmi aduc aminte de un tropar luat din Vechiul Legământ, unde Dumnezeu este numit „Dumnezeu al cunoaşterii", spuse Părintele Filip. Cunoaşterea lui Dumnezeu este unică sau multiplă ?

- Dumnezeu este unul, însă omul dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu potrivit cu starea sa duhovnicească. Cu cât este mai curăţit, luminat şi îndumnezeit, cu aţâţ sporeşte cunoaşterea sa duhovnicească. Din această pricină putem spune ceea ce a spus mama proorocului Samuil, că Dumnezeu este Dumnezeul cunoaşterii. Dumnezeu Se descoperă pe potriva stării duhovniceşti a omului.

Vederea lui Dumnezeu

- Aţi spus că vederea lui Dumnezeu este rezultatul bunăvoirii lui Dumnezeu faţă de cel care a fost mai întâi curăţit şi luminat, spuse Vasile. Cum se explică faptul că Apostolul Pavel L-a văzut pe Hristos pe când era un prigonitor al lui Hristos ?

- Cazul Apostolului Pavel trebuie cercetat cu deosebită atenţie şi amănunţit. Dacă ar fi să subliniez câteva lucruri, aş spune următoarele. Nimic nu-L poate opri pe Dumnezeu să Se descopere pe Sine chiar potrivnicilor Săi. Şi, într-adevăr, vedem acest lucru în multe cazuri, dar mai ales în cazul Apostolului Pavel. Dumnezeu îl poate face pe om să zărească slava Sa cea necreată chiar şi înainte de Botez.

- Cum poate avea loc acest lucru înainte de Botez ?

- Avem exemple anume în Sfânta Scriptură. Preasfânta Născătoare de Dumnezeu a ajuns la îndumnezeire înainte de vizita îngerului şi de cuvintele sale de întâmpinare: „Duhul Sfânt se va pogorî peste tine şi puterea celui preaînalt te va umbri" (Luca 1, 35). Ea a ajuns la îndumnezeire chiar înainte de a primi Duhul Sfânt prin Care a zămislit Cuvântul lui Dumnezeu. La fel şi cei trei Apostoli, încă înainte de a fi botezaţi în ziua Cincizecimii, au văzut pe Muntele Tabor slava dumnezeirii. Ei au auzit glasul Tatălui şi L-au văzut pe Duhul Sfânt - norul luminos care i-a umbrit. Astfel ei au ajuns la îndumnezeire încă înainte de Cruce, de învierea Domnului şi de Cincizecime, iar proorocii au ajuns la vederea lui Hristos încă înainte de întruparea Sa.

- Cu alte cuvinte, îndumnezeirea şi vederea dumnezeiască au avut loc înaine de întruparea şi învierea lui Hristos ?

- Da, aşa este. Vederea lui Dumnezeu presupune îndumnezeirea omului. Însă îndumnezeirea proorocilor era vremelnică, iar moartea nu fusese desfiinţată ontologic şi de aceea ei au ajuns în Hades. Îndumnezeire reală avem în cazul celor trei Apostoli de pe Muntele Taborului, pentru că ei au văzut slava lui Dumnezeu prin îndumnezeire. Totuşi, deşi vedeau Lumina cea necreată prin

îndumnezeire, adică lăuntric, ei înşişi se aflau în afara Tmpului dumnezeiesc şi omenesc al lui Hristos. Trupul dumnezeiesc şi omenesc - obârşia slavei celei necreate, datorită unirii ipostatice - era în afara ucenicilor. Mai târziu, în ziua Cincizecimii, ucenicii s-au făcut Trupul lui Hristos - mădularele Bisericii lui Hristos - şi astfel au văzut slava lui Dumnezeu dinlăuntru, prin îndumnezeire, dar şi dinlăuntrul Trupului dumnezeiesc şi omenesc. Aceasta este deosebirea între vederea dumnezeiască a ucenicilor înainte de Cincizecime şi după Cincizecime, ceea ce învaţă şi Sfântul Grigorie Palama.

- Ce s-a întâmplat cu Apostolul Pavel ?

- El L-a văzut pe Hristos în slava Sa, aflându-se în afara Trupului dumnezeiesc şi omenesc. Aşa cum spune Sfântul Grigorie Teologul, Apostolul Pavel n-a putut îndura slava lui Hristos şi a fost orbit, tocmai pentru că se afla înainte de Botez. Era o orbire mintală, dar şi trupească. De altfel, trebuie observat că Apostolul Pavel nu era prigonitor din necinstire, ci din preamărea sa binecinstire. El fusese învăţat că Dumnezeu este unul, că Iahve este Cel care Se descoperă pe Sine proorocilor din Vechiul Legământ. Deci, dacă L-ar fi auzit pe Hristos spunând despre Sine că este Fiul lui Dumnezeu şi, mai mult, „Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac şi al lui Iacov", nu ar fi putut primi, din pricina cunoaşterii religioase şi teologice a vremii sale. Socotea aceasta o necinstire. Iată de ce L-a prigonit pe Hristos şi pe creştini. Însă Hristos S-a descoperit pe Sine chiar lângă Damasc, spunând: „Saule, Saule, de ce mă prigoneşti?" (Fapte 9, 4). Apoi Apostolul Pavel a primit marea Descoperire că Iahve din Vechiul Legământ, care se înfăţişase proorocilor, este Hristos. El L-a identificat pe Dumnezeul cel descoperit în Vechiul Legământ cu Hristos din Noul Legământ. În Vechiul Legământ El se descoperise fără trup, pe când în Noul Legământ S-a înfăţişat în trup. Aceasta era marea Descoperire. Tocmai de aceea, mai târziu, Apostolul Pavel a confirmat că era Apostol al lui Iisus Hristos şi L-a identificat pe Iahve cu Hristos în învăţătura sa. Tot în Damasc a primit marea Descoperire că Hristos este Capul Bisericii, iar Biserica este Trupul lui Hristos. Căci, pe când îi prigonea pe creştini, Hristos l-a întrebat „De ce mă prigoneşti ?" Deci teologia Apostolului Pavel - anume că Biserica este blagoslovitul Trup al lui Hristos - este rezultatul acestei mărețe experieri.

Treptele vederii dumnezeieşti

- Acum câteva zile aţi pomenit faptul că vederea dumnezeiască are mai multe trepte: rugăciunea minţii este doar una dintre primele trepte; şi există o evoluţie continuă. Puteţi explica mai pe larg ?

- Sfântul Grigorie Palama deosebeşte luminarea, vederea lui Dumnezeu şi contemplarea statornică a lui Dumnezeu, care poate dura câteva ore, zile sau chiar săptămâni. Sfântul Maxim Mărturisitorul învaţă că cunoaşterea raţiunilor existenţelor - care are loc pe treapta luminării - constă în vederea energiei necreate şi proniatoare a lui Dumnezeu. De asemenea, mulţi Părinţi spun că pocăinţa este însuflată de Mângâietorul. Numai prin pocăinţă ni se dă să vedem pustiirea noastră duhovnicească, patimile, şi să începem a ne lupta cu ele. Aici aş vrea să mă refer la cele opt niveluri ale vederii duhovniceşti, după Sfântul Petru Damaschinul*.

* *Cf. Filocalia* , voi. 5, Ed. IBMO, Bucureşti, 1976, pp. 71-113. (n. tr.)

Cea *dintâi* vedere duhovnicească este cunoaşterea necazurilor şi ispitelor vieţii acesteia. Atunci omul îşi dă seama de binefăcătoarea prezenţă a lui Dumnezeu şi de binecuvântarea Lui în ispite. A *doua* vedere duhovnicească este cunoaşterea binefacerilor lui Dumnezeu şi conştientizarea greşelilor şi patimilor noastre. A *treia* vedere duhovnicească este cunoştinţa lucrurilor înfricoşate care ne aşteaptă înainte şi după moarte. A *patra* vedere duhovnicească este înţelegerea vieţii lui Hristos înainte de Patimă şi a învierii

Sale, ca şi cunoaşterea în chip real a cuvintelor şi faptelor sfinţilor şi mucenicilor. A *cincea* vedere duhovnicească este cunoaşterea firii şi prefacerii lucrurilor. A *şasea* vedere duhovnicească este contemplarea celor existente, cunoaşterea energiei proniatoare necreate a lui Dumnezeu care susţine şi însufleţeşte zidirea. A *şaptea* vedere duhovnicească este înţelegerea îngerilor, zidirea inteligibilă *(noita ktismata)* a lui Dumnezeu. În sfârşit, a opta vedere duhovnicească este vederea lui

Dumnezeu, cunoaşterea lui Dumnezeu, care se numeşte teologie. Sfântul Petru Damas-chinul spune că primele trei vederi duhovniceşti aparţin omului făptuitor, adică celui aflat pe treapta curăţirii. Celelalte cinci vederi aparţin omului aflat în starea de luminare a minţii. A opta vedere duhovnicească este a veacului ce va să vie şi aparţine veacului ce va să vie, însă unora li se dă să se bucure de ea ca arvună încă din viaţa de aici.

- Deci vederea duhovnicească are o dezvoltare. Cu cât omul înaintează în viaţa duhovnicească, cu atât urcă pe treptele desăvârşirii duhovniceşti, dobândind o mai înaltă vedere a lui Dumnezeu şi, prin urmare, o cunoaştere a lui Dumnezeu, spuse Irina. Sfârşeşte vreodată această evoluţie ?

- Viaţa duhovnicească nu este statică, ci dinamică. Sfântul Maxim vorbeşte de „pururi-mişcătoarea stare şi de mişcarea stătătoare". Sfântul Grigorie al Nyssei învaţă că virtuţile nu au hotar. Şi, desigur, când vorbeşte de virtuţi, nu înţelege faptele omeneşti, care sunt virtuţi fireşti, ci roadele Sfântului Duh, care sunt rezultatul părtăşiei omului cu Dumnezeu. Desăvârşirea, spune Sfântul Grigorie al Nyssei, nu are hotare.

Căci virtutea are o singură însuşire, aceea că nu are margini. Omul se desăvârşeşte neîncetat şi desăvârşirea lui nu are capăt, urmându-se şi în viaţa viitoare. Va fi o înaintare neîntreruptă pentru omul ajuns la treapta curăţirii şi luminării. Sfântul Grigorie al Nyssei arată că participarea la binele dumnezeiesc se face tot mai îmbelşugată şi mai deplină, mereu crescând pe cel hrănit de ea, neîncetând vreodată creşterea.

Sfântul Grigorie Sinaitul spune că, în vremea de apoi, îngerii şi sfinţii „nu vor înceta vreodată să sporească în har". Sfântul Ioan Sinaitul învaţă acelaşi lucru. El spune că bunii lucrători înaintează de la puterea vieţii făptuitoare (adică treapta curăţirii) la puterea vederii duhovniceşti; şi, fiindcă dragostea nu sfârşeşte niciodată, marginea sa este nemărginită. Înaintarea bunilor lucrători nu va înceta nicicând, „primind Lumină peste Lumină". Sfântul Grigorie aduce ca exemplu puterile îngereşti inteligibile, care neîncetat primesc slavă peste slavă şi adaugă cunoaştere la cunoaştere.

Desăvârşirea fără sfârşit are loc nu doar în viaţa de acum, ci şi în veacul ce va să vie. întrebând dacă sfinţii înaintează neîncetat în vederea dumnezeiască în veacul viitor, Sfântul Grigorie Palama răspunde el însuşi: „Este limpede că înaintează la nesfârşit". Deci oamenii lui Dumnezeu progresează mereu. Ei cresc în viaţa duhovnicească. Această sporire şi vedere dumnezeiască nu încetează niciodată. Omul nu poate atinge nicicând desăvârşirea lui Hristos. Aceasta se vădeşte chiar din termenii folosiţi în Sfânta Scriptură: sintagma *după chip* înseamnă ceva static, pe când evoluţia continuă rezultă din cuvintele *după asemănare.* Dacă trăim în tradiţia ortodoxă, nu putem ajunge niciodată la nemişcare, căci aceasta duce la pietism. Cunoaşterea şi experierea predaniei naşte smerenie, dar şi înaintare în viaţa duhovnicească.

- Totuşi de ce tradiţia, pe care ne-o înfăţişaţi aici, a fost pierdută? - întrebă Vasile. De ce am ajuns să nu mai fim conştienţi de elementele esenţiale din viaţa noastră creştinească? De ce acesta „limbă maternă" a Bisericii noastre nu se mai vorbeşte astăzi ? De ce am pierdut cuvântul viu al Părinţilor? Pe măsura trecerii timpului şi a desfăşurării convorbirii noastre, înţeleg că aceasta este adevărata viaţă ortodoxă. Numai aşa putem înţelege că Biserica nu este o organizaţie religioasă, ci un organism viu, care dă viaţă omului şi-l face mădular al Trupului lui Hristos. Astfel ne dăm seama că Hristos este viaţa lumii şi a oamenilor, deoarece îl vindecă pe om şi-l ajută să străbată treptele desăvârşirii. Repet, de ce am pierdut această tradiţie ?

5. Monahismul ortodox

Cum s-a schimbat Predania Ortodoxă

- Întrebarea dumneavoastră este foarte gravă şi observaţia pe care aţi făcut-o, foarte exactă. Sunt încântat de concluzia la care aţi ajuns, pe care aţi înfăţişat-o cu mare durere. Într-adevăr, ne-am pierdut predania ortodoxă, desemnată drept tratament vindecător sau treptele desăvârşirii: curăţire, luminare şi îndumnezeire. Biserica este un spital. Şi, întocmai cum în spitale există un tratament

anume pentru fiecare stare, la fel se întâmplă şi în Biserică. Întocmai cum în spital sunt cabinete de tratament ambulatoriu, secții de terapie intensivă şi secții de recuperare şi convalescență, la fel este şi în Biserică. Parohiile funcționează ca nişte cabinete de tratament ambulatoriu, pe când mănăstirile ortodoxe sunt unități de terapie intensivă. Trecând de treapta curățirii, pacientul își încheie perioada de convalescență şi, în final, ajunge la tămăduire, când mintea sa este luminată. Tămăduirea se continuă până ce ajunge la vederea duhovnicească şi la neîncetata vedere a lui Dumnezeu. Putem spune că această predanie există şi lucrează adesea ca un fel de substrat şi temelie în mulți oameni.

Însă tradiția apuseană ne-a afectat în mare parte viața. Perioada iluminismului apusean a înlocuit curățirea cu viața morală, iar luminarea minții, care se dobândeşte prin rugăciunea minții, cu un catehism intelectual. Astfel că la lecțiile de catehizare se predă mai curând o apologetică apuseană şi, în general, catehismul apusean. Trăim astăzi o largă secularizare. Şi cred cu tărie că secularizarea nu este abstractă. Nu este doar o alungare a lui Dumnezeu în ceruri, cum învață mulți astăzi, ci este pierderea tratamentului tămăduitor al Bisericii, pierderea celor trei trepte ale vieții duhovniceşti: curățirea, luminarea minții şi îndumne-zeirea omului. Chiar când vorbim despre ele, o facem în chip superficial. Ne gândim doar că trebuie să devenim „oameni cumsecade". Iar când se vorbeşte de îndumnezeire, socotim, probabil, că este vorba de o părtăşie şi o unire cu Hristos, dar într-un mod abstract, însă nimeni nu poate ajunge la părtăşia cu Hristos fără o viață de nevoință, care este curățire, luminare şi îndumnezeire. Aşa cum am pomenit mai înainte, vederea lui Dumnezeu este Rai pentru cel curățit şi iad pentru cel necurat. Întocmai cum spune şi Sfântul Grigorie Teologul: „O, Treime sfântă şi închinată şi îndelung-răbdătoare!... O, Treime, care tuturor cunoscută te vei face, unora prin luminare, altora prin osândire". Hristos este căderea şi ridicarea multora.

- Cum se explică faptul că meşteşugul nevoinței poate fi descoperit ca temelie a vieții poporului nostru ? - întrebă Părintele Filip.

Monahismul ortodox- manifestare a Predaniei Ortodoxe

- Trebuie să mărturisim că aceasta se datorează marii puteri a tradiției noastre, care este vie, şi înrâuririi deosebit de binefăcătoare a monahismului ortodox. Ştim că monahismul s-a dezvoltat după încetarea prigoanelor. Ar părea mai logic să se fi dezvoltat în timpul prigoanelor, când creştinii ar fi încercat să-şi afle adăpost în munți. Dar, dimpotrivă, când creştinătatea şi-a dobândit libertatea, a apărut secularizarea. Atunci, cei care doreau să ducă o viață autentică, după Evanghelie, au fugit din societate. Deci, potrivit învățăturii sfinților Bisericii noastre, putem spune că monahismul este rezultatul secularizării vieții bisericeşti şi pierderii tratamentului tămăduitor al Bisericii. Din această pricină, primii monahi obişnuiau să-i întrebe pe mirenii care îi vizitau dacă Biserica mai există în lume. Nu se refereau la existența bisericilor sau a păstorilor Bisericii, ci la păstrarea tratamentului tămăduirii şi, mai ales, a credinței întemeiate pe vederea dumnezeiască.

Şi astăzi se observă că mulți oameni se apropie de călugării cu viață sfântă, care practică tratamentul tămăduitor al Bisericii, spre a-i întreba despre lucruri legate de viața duhovnicească. Oamenii de astăzi simt că trebuie să fie vindecați de patimi. Ei trăiesc în atmosfera înăbuşitoare a patimilor şi vor să fie izbăviți de ea. Sunt conştienți de faptul că o frecventare formală a Bisericii nu este de ajuns. Este nevoie şi de meşteşugul potrivit. Tocmai de aceea, indirect, monahii sunt păstori ai poporului, chiar dacă nu o fac în chip vădit. Ei nu se substituie lucrării păstorilor, însă păstrează şi folosesc tratamentul tămăduitor care s-a pierdut în viața bisericească contemporană. Sau, chiar dacă nu s-a pierdut, a fost cel puțin înlocuit cu un fel moral de viață. Însă sufletul omului, care tânjeşte după adevărata părtăşie cu Dumnezeu, nu-şi află odihna în sistemele antropocentrice şi în metodele omeneşti de terapie. El caută ceva adevărat, autentic. Călugării sunt teologi ai Bisericii în înțelesul de care am vorbit aici. Ei îl cunosc pe Dumnezeu şi îl pot călăuzi pe om fără rătăcire spre a-L întâlni pe Dumnezeu. În plus, ei deosebesc nezidítul de zidire şi astfel pot călăuzi în chip ortodox.

Viața de la Sfântul Munte ca model al trăirii ortodoxe

- Însemnătatea Sfântului Munte pentru Grecia şi pentru lume este într-adevăr uriaşă, spuse Părintele Filip. Tocmai de aceea îl vizitează atâția oameni şi pleacă mângâiați. Acolo ei văd toate înfăptuirile practice ale creştinismului, cum ar fi proprietatea de obşte şi sărăcia sfântă, văd felul în care pot fi organizate societățile noastre şi cum pot funcționa în chip potrivit. Aceste lucruri devin astfel nădejdea mântuirii noastre; căci, dacă adevărul există, atunci şi noi avem siguranța că îl vom găsi într-o zi.

- Sunt de acord cu părerea dumneavoastră. Sfântul Munte este nădejdea poporului nostru, dar şi a întregii omeniri, a tuturor celor care aparțin sau vor să aparțină norodului lui Dumnezeu - celui ortodox -indiferent care le-ar fi neamul. Căci, fără a desființa patriile fiecăruia, le depăşim prin viața în Hristos. Astfel, Sfântul Munte arată că creştinismul este aplicabil chiar şi astăzi, că nu este o utopie. El poate da răspunsuri marilor probleme contemporane: ale filozofiei, cu căutările ei abstracte; ale psihologiei, cu interpretările ei psihologice despre viața duhovnicească; ale sociologiei, cu interpretările sale înstrăinate de Dumnezeu. Acolo, în Sfântul Munte, omul poate afla toate răspunsurile, aplicate în chip desăvârşit - dar numai în Dumnezeu şi în Biserică. Şi însemnătatea Sfântului Munte nu se termină aici. Putem să vă încredințăm că el păstrează calea şi meşteşugul tămăduirii duhovniceşti a omului. Cred că acesta este întâiul şi cel mai însemnat mesaj pe care Sfântul Munte ni-l trimite tuturor.

- Da. Însă noi, femeile, suntem nedreptățite. Nouă nu ni se îngăduie să vizităm Sfântul Munte şi să expe-riem viața lui, spuse Irina.

- Sfântul Munte nu este numai un loc, ci şi un fel de viață. Noi nu idolatrizăm locurile. Fără îndoială, împrejurimile şi pacea pot da putința unei mai mari sporiri a isihiei lăuntrice. Însă oricine este lăcaş al Dumnezeului Treimic se poate numi un „Sfânt Munte". Preacurata, care a ajuns Maica lui Hristos, este numită Munte Sfânt pe care a păşit Dumnezeu. Deci orice persoană care devine „maică a lui Hristos", care Îl naşte pe Hristos, devine şi născătoare de Dumnezeu. Fiindcă, aşa cum spune Sfântul Maxim, Cuvântul lui Dumnezeu, deşi născut o dată în trup, „este născut mereu în duh de către cei care doresc" şi se face prunc, crescând şi sporind cu vârsta. Şi apoi, există multe mănăstiri cu viețuire asemenea celei din Sfântul Munte. Puteți să vizitați aceste mănăstiri şi să vedeți felul lor de viețuire. Orice mănăstire ortodoxă care viețuieşte în Duhul Sfânt, care sporeşte în chip ortodox şi păstrează predania ortodoxă, aplică meşteşugul tămăduirii pe care-l are Biserica noastră.

- Adică vreți să spuneți că monahii de azi trăiesc treptele desăvârşirii duhovniceşti ? - întrebă Constantin.

Monahismul şi tămăduirea sufletului

- Absolut. Dacă cercetăm viața monahală, atunci când ea se desfăşoară în atmosfera predaniei ortodoxe, ne dăm seama că cele trei trepte ale desăvârşirii duhovniceşti există. Fiecare călugăr trece prin aceste etape. Intrând în viața monahală, călugărul trece prin curățire. De obicei, cei care încep viața monahală au plâns neostoit şi au avut o adâncă pocăință. Ei îşi descoperă rănile sufletului şi încep să se căiască. Pocăința are loc în perioada uceniciei, însă se desăvârşeşte de-a lungul întregii vieți de călugăr. Ea este însoțită de ascultarea de Bătrâni şi de rugăciunea neîncetată, în acest chip, mintea ajunge să se despartă de rațiune, aşa cum am arătat într-o discuție anterioară. Am întâlnit începători în viața monahală, novici, care aveau o astfel de pocăință cum nici nu ne-o putem închipui. Nu putem pricepe măsura pocăinței lor. Ei trăiesc plânsul Apostolului Petru. Trecând de treapta uceniciei, legată de treapta curățirii, sunt tunşi şi primesc marele şi îngerescul chip. În timpul acestei slujbe, preotul citeşte rugăciunea „Astăzi, frate, primeşti al doilea Botez". Acest al doilea botez este Botezul Duhului Sfânt. Este luminarea minții. Dacă, după ce a trecut de prima treaptă, a fost izbăvit de plăcere şi durere, acum, pe treapta luminării, este slobozit de neştiință şi uitarea lui Dumnezeu. Pe prima treaptă, novicele se îndepărta de păcat; acum, la luminarea minții, păcatul fuge de monah. Este izbăvit de lucrările patimilor. Apostolul Pavel scrie: „Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda, fără numai în Crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care mie lumea s-a răstignit, şi eu lumii" (Galat. 6, 14). Tâlcuind acest loc, Sfântul Grigo-rie Palama spune: „prin care mie lumea s-a răstignit" dezvăluie

faptul că novicele „răstigneşte" lumea; el pleacă din lume şi dintre pricinile care îi ațâță patimile; „şi eu lumii" arată că viața monahală este şi ea „răstignită" în ceea ce priveşte lumea. El dobândeşte nepătimirea prin har. Este slobozit de patimi. În mănăstiri - şi mai ales în Sfântul Munte - există cazuri de monahi care au ajuns la vederea Luminii celei necreate. Deci, în mănăstirile cu rânduială, întemeiate pe predania ortodoxă şi care o înfățişează, se lucrează toate cele trei trepte ale vieții duhovniceşti. Fiecare mănăstire care funcționează în predania ortodoxă este o obşte apostolică organică. Monahismul se mai cheamă şi viață apostolească, iar călugării se numesc apostoli şi mucenici, pentru că au harul apostoliei şi al muceniciei.

Obştile apostolice

- Spuneați că fiecare mănăstire care funcționează în predania ortodoxă este o obşte apostolică organică. Vreți să spuneți că obştile apostolice trăiau monahiceşte ?

- Desigur, aşa trăiau. Dacă citim întâia Epistolă a Apostolului Pavel către Corinteni, vedem limpede că în Corint existau toate categoriile de creştini. Erau prooroci, care erau teologii, căci proorocia se identifică cu teologia şi teolgia cu proorocia. Existau oameni cu rugăciunea minții, adică aveau darul vorbirii în limbi, şi erau şi oameni care aveau darul deosebirii duhurilor. Apostolul Pavel, cum se vădeşte în Epistola aceasta, avea atât darul rugăciunii minții, cât şi darul teologiei. De aceea credem că, atunci când o parohie trăieşte după predania ortodoxă, are între membrii ei oameni care aparțin tuturor treptelor desăvârşirii duhovniceşti. Prin urmare, a face să trăiască o parohie nu trebuie să însemne doar activități sociale sau colecte de fonduri, ci, în primul rând, trebuie să se asigure tratamentul vindecător al Bisericii şi să fie pus la îndemâna oricărei persoane care îl caută şi are urgentă nevoie de el.

- Este cu putință să găsim în lume o astfel de parohie, unde meşteşugul tămăduitor să fie aplicat? -întrebă Athanasie.

- Aceasta este experiența şi învățătura vieții bisericeşti; fără îndoială că ea este cu putință, atâta vreme cât se află oameni care înfățişează această învățătu-ră.Viața creştinească este ținerea poruncilor lui Hris-tos, care se referă la curățirea inimii, luminarea minții, pocăință şi tânguire neîncetată etc. Cu câtiva ani în urmă, a avut loc o conferință despre Sfântul Dimitrie. Subiectul era *Sfântul Dimitrie şi idealul monahal.* Unii oameni au criticat această poziție, neputând vedea legătura Sfântului Dimitrie cu viața monahală, însă, gândind astfel, se înşelau. Sfântul Grigorie Pala-ma, vorbind despre Sfântul Dimitrie, îl înfățişează ca pe un călugăr, lăudând virtuțile fecioriei, sărăciei şi ascultării sale de poruncile lui Hristos. Mai mult, dacă citim Epistolele Sfântului Apostol Pavel, trimise Bisericilor alcătuite din oameni căsătoriți, ne dăm seama că el vorbeşte de rugăciune neîncetată, de îndumnezeire etc.

Monahismul apusean şi cel ortodox

- Ați spus mai înainte că, atunci când monahismul urmează predania ortodoxă şi când mănăstirile sunt rânduite în chip ortodox, ele păstrează meşteşugul tămăduirii. Cu alte cuvinte, există şi mănăstiri care nu funcționează după predania ortodoxă ? - întrebă Părintele Filip.

- Da, sunt şi astfel de cazuri. Secularizarea care există astăzi printre creştini se poate găsi şi în mănăstiri. Este o deosebire clară între monahismul din Apus şi cel ortodox. Monahismul apusean se istoveşte în acțiuni sociale şi slujire exterioară, adică slujire intelectuală. Desigur, există cazuri izolate de călugări care duc o viață lăuntrică. Dar nici măcar aceştia nu se pot elibera de un moralism sterp. În monahismul ortodox există un desăvârşit tratament de vindecare - alcătuit din curățire, luminare şi îndumnezeire. Monahismul apusean a fost creat în încercarea de a reînsufleți Biserica. Monahii ortodocşi nu se străduiesc să reînvie Biserica ori s-o mântuiască, ci se străduiesc să se vindece trăind în Biserică. Acesta este darul monahismului ortodox. Mulți oameni vorbesc de valoarea monahismului şi de Sfântul Munte care a păstrat mulțime de comori de artă şi arhitectură, vreme de atâtea veacuri. Într-adevăr, putem încuviința că monahismul dăruieşte şi la acest nivel. Însă socotim ca pe cel mai mare dar al său păstrarea tratamentului vindecător al Bisericii. Căci aceasta ne dă

nădejdea şi putinţa de a afla meşteşugul tămăduitor atunci când avem nevoie de el. Iar când ajungem la deznădejde totală, nădejdea reînvie. Suntem recunoscători monahilor şi Sfântului Munte, mai ales din acest motiv. Suntem profund îndatoraţi acestor oameni sfinţiţi, care apără Tradiţia Ortodoxă.

6. Predania Ortodoxă

- Aţi vorbit mult despre predania ortodoxă. Eu cred că predania ortodoxă este în primul rând viaţă, iar nu ideologie. Este tradiţie, nu conservatorism, aşa cum aţi spus. Acum, că am ajuns aproape de sfârşitul convorbirii noastre, aţi putea să stăruiţi asupra acestui subiect ?

Predania ortodoxă este legată de tămăduire

- Cred că m-am făcut înţeles cu cele spuse mai înainte. Cuvântul *predanie* înseamnă ceea ce se dă mai departe. Şi cine dă mai departe ? Părintele duhovnicesc. Ce anume dă mai departe ? Tot ceea ce a primit şi tot ceea ce i s-a descoperit lui însuşi. Deci predania este legată de Descoperirea dumnezeiască. Dumnezeu descoperă, omul primeşte Descoperirea de la Dumnezeu şi o trece fiilor săi duhovniceşti. Sfântul primeşte şi dă mai departe nu o învăţătură abstractă despre Dumnezeu (desigur, la început poate face şi acest lucru) ci, întâi de toate, dă mai departe meşteşugul prin care ajungem la părtăşia cu Dumnezeu. Cred că lucrul cel mai important care deosebeşte predania ortodoxă de oricare alta este metoda prin care omul se tămăduieşte. Temeiul dogmelor, al artelor ortodoxe, al lucrărilor sociale etc. este curăţirea, luminarea şi îndumnezeirea. Dacă respingem acest temei, vedem şi dogmele, şi artele liturgice, şi întreaga viaţă din afară a Bisericii, chiar şi slujirea, în mod conservator. Sinoadele care au avut loc în vremea Sfântului Grigorie Palama (1341-1351) dovedesc că isihasmul, care este de fapt un meşteşug de tămăduire, este temeiul tuturor dogmelor credinţei noastre. Pentru prima dată în istoria Bisericii, aceste Sinoa-de au studiat în adâncime temeiurile teologhisirii apusenilor şi ale tuturor ereticilor, în general, ca şi temeiurile teologhisirii Sfinţilor Părinţi. Din această pricină, o spun din nou, ele sunt Sinoade importante şi semnificative. Tocmai în aceste Sinoade vedem cu adevărat marea valoare a Sfântului Grigorie Palama, care a luptat în toate. El a dovedit că, atunci când nu urmăm meşteşugul de vindecare al Bisericii, suntem duşi pentru totdeauna în rătăcire. Însă dacă ne conducem viaţa după predania ortodoxă, vom rămâne în Biserică şi putem ajunge la vederea lui Dumnezeu şi la îndumnezeire. Isihasmul este coloana vertebrală a teologiei ortodoxe. Controversele care au avut loc atunci au fost o binecuvântare, deoarece poporul ortodox a profitat de ele mai târziu, în împrejurări dramatice. Isihasmul a făcut să apară noii mucenici care au dezvăluit existenţa Bisericii. Iar reînvierea duhului isihast, experiată azi de mulţi oameni, este cea care ne va ocroti de ispitele viitoare. Tocmai meşteşugul isihast va fi cel care va întipări în inima noastră pecetea Mielului Apocalipsei.

- Totuşi în ce fel se află meşteşugul vindecării şi treptele desăvârşirii la temelia artelor liturgice ?

Artele liturgice şi tămăduirea omului

- Este o întrebare bună, fiindcă astăzi există o orientare către cântarea bizantină, către zugrăvirea icoanelor în stil bizantin, către construirea bisericilor cu arhitectură bizantină etc. Este foarte bine. Însă, în paralel, trebuie făcut şi efortul de a afla şi de a folosi tratamentul vindecător al Bisericii. Căci artele liturgice, ca şi întreaga învăţătură a Bisericii, sunt expresia vieţii ei lăuntrice. Altfel spus, arta liturgică a fost făcută de oameni sfinţiţi care aveau experierea personală a treptelor desăvârşirii duhovniceşti. În încercarea lor de a crea artă, şi-au întipărit în artă întreaga lor trăire. Zugravul de icoane a transpus în icoana bizantină meşteşugul vindecării şi felul în care omul ajunge la îndumnezeire, împărtăşind chiar starea îndumnezeirii. Când zugrăveşte un sfânt în slavă, el redă şi proslăvirea trupului omenesc. Acelaşi lucru se aplică şi cântărilor sfinte, clădirii bisericii, psalmodiei. Omul vindecat, care a dobândit experierea slujirii mintale, cunoaşte cum trebuie înfăţişată slujirea înţelegătoare, astfel încât să fie în armonie, pe cât este cu putinţă, cu starea lăuntrică a sufletului.

Cred că renaşterea artelor liturgice care nu înfăţişează curăţirea, luminarea şi îndumnezeirea, şi nu conduce la ele, nu este ortodoxă, în ciuda conformităţii exterioare. Este doar o cultivare a tradiţiei şi a artei. Apstolul Pavel, de pildă, trăia întreaga tradiţie rabinică a vremii sale; totuşi a luptat împotriva lui Hristos. Avea osârdie pentru Dumnezeu, însă osârdia sa nu corespundea cunoaşterii. Acelaşi lucru se poate întâmpla şi cu noi. De asemenea, este cu putinţă ca un om îndumnezeit de astăzi să exprime predania în chip diferit, în ceea ce priveşte artele liturgice; fireşte, fără a se înstrăina de structura de temelie a tradiţiei bizantine. Aceasta se întâmplă pentru că Sfântul dobândeşte Predania, este purtător al Predaniei şi apoi creează Predanie.

Obiceiurile şi legătura lor cu tămăduirea omului

- Există mulţi oameni astăzi care urmăresc reînvierea obiceiurilor vechi, tradiţionale. Cum vedeţi acest lucru ?

- Nu pot să îl resping. Omul şi-a dat seama că invazia duhului apusean a omorât simţirile şi a distrus legăturile între persoane. De aceea încearcă să reînvie vechi feluri de trai, care sunt mai umane. Însă atât ethosul, cât şi obiceiurile poporului nostru, ca şi feluritele obiecte pe care le folosea, nu erau străine de metoda Bisericii, prin care omul este condus la îndumnezeire. Desigur, spun asta cu unele rezerve fiindcă multe obiceiuri sunt produsul şi rămăşiţa idolatriei, ca şi a superstiţiilor poporului. Căci, din nefericire, în trecut ca şi astăzi, precumpăneau o mulţime de superstiţii. Noi simţim Biserica şi pe Dumnezeu ca pe Cineva care ne ajută ca treburile să ne meargă bine. Deci facem sfeştanie ca să avem o recoltă bună. Şi, într-adevăr, nu respingem aceste lucruri. însă când sunt desprinse de întreaga metodă a Bisericii, de treptele desăvârşirii duhovniceşti - curăţire, luminare şi îndumnezeire - ele sunt forme moarte, incapabile să-l ajute pe om. Ele dau o stare de automulţumire şi multe iluzii legate de vindecare. Oamenii cred că astfel vor afla o viaţă mai frumoasă şi sunt frustraţi când nu se întâmplă aşa. Eu cred că, dimpotrivă, omul care tăieşte predania isihastă a Bisericii - care, repet, se concentrează asupra curăţirii, luminării şi îndum-nezeirii - poate trăi predania ortodoxă chiar într-un apartament de bloc, chiar în oraşele contemporane cu cele mai nefavorabile condiţii exterioare. Mulţi dintre noii mucenici au fost slujitorii căpeteniilor turceşti, în afară, ei slujeau Imperiul Otoman, care lupta împotriva creştinătăţii. Chiar şi aşa, ei au păstrat pre-dania şi au ajuns la vederea lui Dumnezeu, la mucenicie şi la îndumnezeire. Căci mulţi dintre noii mucenici, după cum vedem în vieţile lor, au avut vederea lui Dumnezeu înainte de mucenicie; şi de aceea mucenicia lor a fost roadă contemplaţiei.

7. Concluzie

Astfel pot să închei cu ceea ce am spus în predica din biserica dumneavoastră, acum câteva zile: *Ceea ce-l face pe om ortodox nu este stăruinţa sa faţă de latura exterioară a Predaniei, ci experierea aspectului ei lăuntric, adică metoda ascetică- curăţirea, luminarea şi îndumnezeirea. Această metodă, aceste trepte ale vieţii duhovniceşti sunt temelia dogmelor, temelia artei bisericeşti, dar şi cauza care dă naştere obiceiurilor şi datinilor poporului nostru, căci aceasta este teologia de care erau pătrunşi străbunii noştri înainte de a fi fost occidentalizaţi. Din această pricină trebuie să avem râvnă pentru păstrarea aspectului lăuntric al Predaniei, metoda evlaviei ortodoxe prin care suntem vindecaţi, şi atunci vom fi adevăraţi râvnitori ai obiceiurilor părinteşti. Căci, în afara metodei de vindecare, chiar având bunăvoinţă, suntem în primejdie de a ne face vrăjmaşii şi po-trivnicii Predaniei Ortodoxe.*

În acest punct, convorbirea s-a încheiat la fel de simplu precum începuse. Şi totuşi în simplitate se vădesc marile adevăruri! Adevăruri care ne pot face simpli în măreţie şi mari în simplitate. Oricum, aşa este Biserica Ortodoxă: săracă, dar având înlăuntrul ei o comoară nemaivăzută; răstignită, dar având slava lui Hristos Cel înviat. În Biserică putem trăi slava veşnică şi fără de sfârşit într-o părelnică moarte. Căci din mormânt izvorăşte plinătatea vieţii.

Cuprins